

**REVISTA
DE STUDII INTERDISCIPLINARE
C. STERE**

An 3 (2016), nr. 3-4 (11-12)

REVISTA DE STUDII INTERDISCIPLINARE „C. STERE”
(psihologie, sociologie, studii juridice, economie, religie, științe politice, relații internaționale)
e-mail: revista.c.stere@gmail.com

FONDATORI:

- ✓ Universitatea de Studii Politice și Economice Europene „Constantin Stere”, R. Moldova
- ✓ Universitatea Americană din Moldova
- ✓ Institutul de Studii Interdisciplinare „Petre Andrei”, România

Director: **Cătălin BORDEIANU**, doctor în filosofie, profesor, România

COLEGIUL DE REDACȚIE:

Redactor-șef: **Victoria GANEA**, doctor habilitat, R. Moldova

Redactor-șef-adjunct: **Aliona LÎSÎI**, doctor în economie, conferențiar, R. Moldova

Secretar general de redacție: **Cristina COPĂCEANU**, doctor în economie, conferențiar, R. Moldova

Secretari de redacție: **Elena BORDEIANU**
Florentin BUSUIOC

Consiliul științific:

1. **Elena ACULAI**, doctor habilitat, conferențiar, R. Moldova
2. **Serhat AKPINAR**, academician, doctor în economie, profesor, Cipru
3. **Gheorghe AVORNIC**, doctor habilitat, profesor, R. Moldova
4. **Ștefan Alexandru BĂIȘANU**, doctor în filosofie, conferențiar, România
5. **Alexandru BOBOC**, academician, doctor în filosofie, Academia Română
6. **Ionel BOSTAN**, doctor în drept, doctor în economie, profesor, România
7. **Valeriu CANȚER**, academician, doctor în fizică, Președintele Consiliului Național pentru Acreditare și Atestare, R. Moldova
8. **Ioan CHELARU**, doctor în drept, Președintele Academiei Juriștilor din România
9. **Eugenia COJOCARU**, doctor habilitat, profesor, R. Moldova
10. **Valentina COPTILEȚ**, doctor în drept, conferențiar, R. Moldova
11. **Nicolae DABIJA**, academician, Republica Moldova
12. **Ion DEACONESCU**, doctor în filologie, profesor, România
13. **Teodor DIMA**, academician, doctor în filosofie, Academia Română
14. **Spiros FLOGAITIS**, academician, doctor în drept, doctor în istorie, profesor, Grecia
15. **Victoria GONȚA**, doctor în psihologie, conferențiar, R. Moldova
16. **Raisa GRECU**, doctor habilitat, conferențiar, R. Moldova
17. **Ion HUMĂ**, doctor în filosofie, profesor, România
18. **Lucian DINDIRICĂ**, doctor în istorie, România
19. **Dan JUMARĂ**, doctor în istorie, conferențiar, România
20. **Vasile MACOVICIUC**, doctor în filosofie, profesor, România
21. **Tatiana MANOLE**, doctor habilitat, profesor, R. Moldova
22. **Pavel MIDRIGAN**, doctor în politologie, conferențiar, R. Moldova
23. **Iurie MIHALACHE**, doctor în drept, conferențiar, R. Moldova
24. **Svetlana MIHĂILĂ**, doctor în economie, conferențiar, R. Moldova
25. **Mihai MILCA**, doctor în sociologie, conferențiar, România
26. **Octavian MOȘIN**, doctor în teologie, conferențiar, R. Moldova
27. **Vasile NECHITA**, doctor în teologie, profesor, România
28. **Adrian Dinu RACHIERU**, doctor în sociologie, profesor, România
29. **Alexandru ROȘCA**, academician, doctor în filosofie, Academia de Științe a Moldovei
30. **Gheorghe RUSNAC**, academician, doctor în istorie, Academia de Științe a Moldovei
31. **Tzvetan SIVCOV**, doctor în drept, profesor, Bulgaria
32. **Alexandru SURDU**, academician, doctor în filosofie, vicepreședinte Academia Română
33. **Laurențiu ȘOITU**, doctor în filosofie, profesor, România
34. **Andrei TREBCOV**, doctor în drept, Președintele Uniunii Internaționale a Juriștilor, Federația Rusă
35. **Alexandru TRIFU**, doctor în economie, profesor, România
36. **Viorel ȚURCANU**, doctor habilitat, profesor, R. Moldova
37. **Pantelemon VARZARI**, doctor habilitat, conferențiar, R. Moldova

ISSN 2457-5550

Editura **Vasiliana '98** - acreditată CNCS

Tel: 0332421250; e-mail: vasi98iasi@gmail.com; www.vasiliana98.ro

Responsabilitatea pentru conținutul textelor aparține, în exclusivitate, autorilor

CUPRINS

Incursiuni analitice asupra realizării actelor de dispoziție ale debitorului în procedura de executare potrivit dreptului românesc și celui din Republica Moldova.....	5
Condiții cumulative de aplicare a procedurii simplificate de judecată în cazul recunoașterii învinuirii....	26
Termenul pentru exercitarea dreptului de opțiune succesorală	39
Dreptul natural, justă măsură a drepturilor omului.....	48
Principiile și temeiul dreptului pozitiv.....	55
Controlul parlamentar asupra bugetului – atribuție a statului de drept	62
Analiza cost-beneficiu a produselor inovative în sfera bancară.....	70
Analiza situației financiare în ramura de transport.....	79
Dimensiunile psihosociale ale violenței în familie: aspecte metodologice de cercetare a fenomenului.....	83
Dezvoltarea asistenței sociale și pregătirea continuă a cadrelor calificate în Republica Moldova.....	95
Migrațiunea – aspecte pozitive și negative	102
Analiza comparativă a managementului calității în sistemul educațional la nivel european și național.....	109
ISO 9001 și managementul calității în învățământul superior.....	118
Proiectarea, implementarea și evaluarea sistemului de asigurare a calității în educație.....	124
Marketingul inovațional – sursă a avantajului competitiv/ Innovational Marketing - Source of Competitive Advantage / Инновационный маркетинг - источник конкурентных преимуществ ...	133
Importance of Organisational Culture and Communication in International Business	141
Research on the Occupational Health and Safety in Russia and Turkey	149
What if Investment of Remittances Really Works? Moldova Started Harnessing Remittances Through Developing Business Opportunities for Migrants and Remittance Recipients.....	155

INCURSIUNI ANALITICE ASUPRA REALIZĂRII ACTELOR DE DISPOZIȚIE ALE DEBITORULUI ÎN PROCEDURA DE EXECUTARE POTRIVIT DREPTULUI ROMÂNESC ȘI CELUI DIN REPUBLICA MOLDOVA

Drd. Anatolie BĂNĂRESCU,
Universitatea de Studii Politice și Economice Europene „Constantin Stere”,
executor judecătoresc,
banarescu@mail.ru

Rezumat: Prezentul studiu constituie o primă încercare de a nuanța sub aspect comparativ unele acte de dispoziție ale debitorului realizate în procedura de executare silită a hotărârilor judecătorești în materie civilă care n-au fost cuprinse în câmpul vizual al legiuitorului la reglementarea principiului disponibilității, dar care prin esența lor derivă din varietatea drepturilor puse la îndemâna debitorului la etapa de executare a hotărârilor judecătorești.

Modul de exercitare a acestor acte a fost analizat prin prisma prevederilor noului Cod de procedură civilă al României și ale Codului de executare al Republicii Moldova. Apreciind finalitățile juridice ale fiecărui act de dispoziție a debitorului în raport cu reglementările de rigoare, au fost identificate unele obscurități legale ce pot crea în practică diferite dificultăți în realizarea corespunzătoare a activităților execuționale, ceea ce în consecință afectează executarea în termen rezonabil a hotărârilor judecătorești.

Cuvinte-cheie: creditor, debitor, document executoriu, executare silită, executare benevolă, principiul disponibilității, hotărâre judecătorească, incidente la executarea silită, intentarea procedurii de executare silită, amânarea procedurii de executare silită, suspendarea procedurii de executare silită, contestarea actelor în procedura de executare, determinarea obiectului executării, întoarcerea executării, dreptul de renunțare la executare. termen de prescripție.

ANALITICAL INSIGHTS ON ACHIEVING ACTS OF DISPOSAL OF THE PROCEDURE FOR EXERCISING, ACCORDING TO THE ROMANIAN LAW AND THE LAW OF REPUBLIC OF MOLDOVA

Abstract: This survey is a first attempt to underline from a comparative point of view some debtor disposal documents, performed into the procedure of forced execution of judicial judgment in civil matter which were ignored by the lawmaker within the regulation of the principle of availability, but which derive from the rights variety the debtor is entitled when enforcing the judicial judgments.

During this subject approach there were identified under the principle of availability the disposal documents of the debtor that can be enforced in the procedure of forced execution, analyzing from a comparative point of view their enforcement, according to provision of the Civil Procedure Code of Romania

and the Enforcement Code of the Republic of Moldova. Analyzing the judicial objectives of each disposal document, comparative to regulations in force there were identified some legal obscurities that could cause within practice different difficulties when pursuing the performing activities, and could affect the execution within a reasonable time of judicial judgments.

Keywords: law, creditor, debtor, enforceable document, forced execution, voluntary execution, principle of availability, judicial judgment, incidents during forced execution, instituting the procedure of forced execution, the deferral of procedure of forced execution, suspension of procedure of forced execution, challenge of documents of execution procedure, establishment of execution subject, [invalidation of the judicial execution](#), the right to waive the execution, prescription term.

АНАЛИТИЧЕСКИЙ ЭКСКУРС РЕАЛИЗАЦИИ ДОЛЖНИКОМ ДИСПОЗИТИВНЫХ ИСПОЛНИТЕЛЬНЫХ АКТОВ СОГЛАСНО ПРАВУ РУМЫНИИ И РЕСПУБЛИКИ МОЛДОВА

В данной статье впервые предпринята попытка рассмотреть, в сравнительном аспекте, некоторые диспозитивные акты должника, реализуемые при принудительном осуществлении судебных решений, принятых в гражданском процессе. Имеются в виду те акты, которые выпали из поля зрения законодателя при регламентировании принципа диспозитивности, но которые по своей значимости вытекают из той совокупности прав, которыми должник обладает на этапе осуществления судебных решений.

Способ осуществления этих актов рассмотрен сквозь призму норм Гражданско-правового кодекса Румынии и норм Исполнительного кодекса Республики Молдова. При сопоставлении юридических эффектов каждого диспозитивного акта должника с действующими законодательными нормами, были выявлены некоторые неточности в этих нормах, которые затрудняют осуществление исполнительных действий, что в итоге отрицательно сказывается на возможности исполнения судебных решений в разумные сроки.

Ключевые слова: заёмщик, должник, исполнительный акт, принудительное исполнение, добровольное исполнение, принцип диспозитивности, судебное решение, помехи принудительному исполнению, установление принудительного исполнения, продление процедуры принудительного исполнения, приостановление процедуры принудительного исполнения, оспаривание принудительного исполнения, определение объекта исполнения, возврат исполнения, право на отказ исполнения, срок давности.

Printre varietatea actelor de dispoziție ce pot fi realizate la etapa de executare silită potrivit principiului disponibilității un loc deosebit le revin activităților care sunt puse de legislație la

îndemâna debitorului datorită drepturilor pe care acesta le dobândește în virtutea poziției sale procesuale.

Chiar dacă în aparență legiuitorul potrivit statutului juridic al creditorului la

etapa de executare silită i-a conturat o varietate mai largă de drepturi procesuale ce pot fi desprinse din conținutul principiului disponibilității confirmându-i astfel o poziție prioritară față de debitor, totuși această situație procesuală nu poate îndosi posibilitatea debitorului de a realiza unele acte de dispoziție ce-i revin acestuia în temeiul principiului disponibilității.

Pășind peste modestia doctrinară [*a se vedea*: 1; 2] care a evitat la analiza principiului disponibilității să identifice actele de dispoziție ale debitorului ce pot fi realizate în cadrul procedurii de executare silită a hotărârilor judecătorești în materie civilă, în scopul înlăturării acestei incertitudini procesuale este necesar de a scoate în relief unele acte de dispoziție pe care le poate realiza debitorul în baza principiului disponibilității.

Încercarea de a elucida cele mai răspândite acte de dispoziție ale debitorului la etapa de executare silită nu-și reduce importanța sa numai la aspectul teoretic, întrucât prin obiectivele sale această preocupare mai dispune și de un interes practic ce vine să nuanțeze finalitățile juridice ale fiecărui drept al debitorului, identificându-i limitele de extindere și dificultățile pe care le poate genera exercitarea acestuia în practică, deoarece în unele cazuri de modul de realizare al acestora depinde ulterioara soartă a procedurii de executare.

Analizând situațiile întâlnite la practică este evident că debitorul la fel ca și creditorul dispune de unele drepturi

procesuale în limita poziției sale de subiect pasiv al procedurii de executare, dar spre regret aceste drepturi până în prezent nu și-au găsit a abordare corespunzătoare în literatura de specialitate, ceea ce în consecință generează unele incertitudini asupra efectelor juridice pe care le pot produce actele de dispoziție ale debitorului realizate în cadrul procedurii de executare.

Faptul că legiuitorul a evitat să includă în contextul art. 4 al Codului de executare al Republicii Moldova unele precizări asupra actelor de dispoziție ale debitorului ne-ar putea crea o falsă impresie că principiul disponibilității în materie de executare se referă în mod exclusiv numai asupra creditorului, întrucât unele dintre actele de dispoziție ale debitorului pot fi desprinse din contextul altor prevederi legale care sunt atribuite de legislație debitorului.

Deoarece atât legislația României, cât și cea a Republicii Moldova în materie de executare silită nu conține unele reglementări proprii actelor de dispoziție ale debitorului ce pot fi realizate în baza principiului disponibilității, totuși unele drepturi de dispoziție ale acestuia pot fi desprinse din contextul prevederilor legale referitoare la contestația în materie de executare, amânarea, suspendarea, reînțoarcerea executării etc. ce în consecință ne confirmă, că potrivit drepturilor sale subiective debitorul dispune de o libertate legală în realizarea unor acte ce prin esența lor se atribuie la conținutul principiului disponibilității.

În virtutea acestor realități doctrinare se poate de menționat, că la practică pot fi întâlnite unele situații, când conduita debitorului reprezintă însăși nucleul principiului disponibilității în materie de executare silită și în mod special determină realizarea actelor de dispoziție ale creditorului la declanșarea procedurii de executare silită, precum și la determinarea obiectului executării silită. Spre exemplu, dacă după momentul pronunțării hotărârii judecătorești debitorul în virtutea principiului disponibilității și-a executat în mod corespunzător obligațiunile ce-i revin din dispozitivul hotărârii, atunci creditorul decede din posibilitatea de a-și realiza dreptul său privind solicitarea de a intenta procedura de executare.

Sub acest aspect este actuală opinia unui autor din doctrina rusă [*a se vedea*: 3], care susține: „conform principiului disponibilității debitorul poate executa benevol obligațiunea sa care-i revine potrivit documentului executoriu, prevenind astfel necesitatea derulării procedurii de executare silită”.

Această afirmație reprezintă punctul de pornire în stabilirea conduitei debitorului, dar n-ar putea servi temei pentru interpretare, că prevenirea derulării procedurii de executare ar exclude realizarea principiului disponibilității de către debitor în cadrul procedurii de executare silită.

Faptul, că precizarea referitoare la prevenirea necesității intentării procedurii de executare confirmă că suntem în lipsa unei etape de executare silită și nu poate fi

interpretat, că o inadmisibilitate a debitorului de a realiza careva acte de dispoziție în cadrul unei proceduri ce n-a fost declanșată, deoarece esența acestui drept de dispoziție determină prin sine existența procedurii de executare.

Prin urmare se poate concluziona, că executarea benevolă de către debitor a hotărârii judecătorești constituie o varietate de realizare a principiului disponibilități la etapa de executare silită, prin evitarea unei astfel de proceduri¹ ce privează creditorul de posibilitatea de a solicita intentarea procedurii de executare care la rândul său este condiționată de conduita debitorului ce-i revine potrivit dreptului său subiectiv recunoscut de legislație.

Cu titlu de excepție de la această ilustrare putem rezerva reaua-credință a creditorului când acesta efectiv cunoscând despre executarea benevolă a hotărârii judecătorești totuși solicită prin cererea sa intentarea procedurii de executare, însă aceasta v-a avea un caracter provizoriu până când executorul judecătoresc va stabili că debitorul anterior momentului înaintării cererii de către creditor a executat benevol hotărârea judecătorească. Prin urmare acest act de dispoziție al creditorului nu va produce careva efecte juridice ce țin de

¹ *Cu titlu de precizare*: reieșind din contextul art. 60 din Codul de executare al Republicii Moldova, procedura de executare se intentează la cererea creditorului urmăritor sau în cazurile prevăzute de prezentul cod, la demersul instanței de judecată [*a se vedea*: 4].

urmărirea bunurilor debitorului întrucât executorul judecătoresc v-a fi nevoit conform legislației să dispună încetarea procedurii de executare silită.

O altă situație prin care s-ar exclude reaua-credință a creditorului în declanșarea procedurii de executare, ar fi cazul, când creditorul n-a cunoscut despre executarea benevolă a debitorului în mod corespunzător a obligațiunilor ce derivă din documentul executoriu și a solicitat intențarea procedurii de executare silită, însă această dificultate ce poate apărea în practica execuțională se datorează obscurităților care sau strecurat în conținutul prevederilor Codului de executare al Republicii Moldova în privința legitimării opțiunii debitorului de a executa benevol hotărârea judecătorească sau alt document executoriu.

Prin urmare, putem concretiza, că volumul drepturilor pe care-l pot exercita părțile în baza principiului disponibilității la etapa de executare silită depinde în mare măsură de buna-credință și diligența acestora la valorificarea drepturilor subiective încălcate, deoarece realizarea drepturilor de dispoziție ale părților în cadrul fazei de executare silită au ca scop final restabilirea efectivă a unui drept subiectiv lezat.

Rezultate obținute și discuții

Dreptul debitorului de a executa benevol documentul executoriu

Printre drepturile debitorului ce pot fi desprinse din conținutul principiului dispo-

nibilității în cadrul procedurii de executare silită un loc mai controversat din punct de vedere al regimului juridic îi revine dreptului de-a executa benevol hotărârea judecătorească, care datorită modului de realizare și a efectelor pe care le generează asupra procedurii de executare ridică unele discuții datorită inadvertențelor ce s-au strecurat în Codul de executare al Republicii Moldova.

Chiar dacă opțiunea respectivă a debitorului n-a fost menționată expres în contextul art. 4 din Codul de executare al Republicii Moldova, totuși prin efectele sale pe care le generează asupra procedurii de executare silită ne atestă ca această prerogativă legală reprezintă o disponibilitate a debitorului în drepturile sale care-i revin potrivit calității procesuale ce o dobândește numai după momentul când hotărârea judecătorească sau documentul executoriu au devenit susceptibile de a fi executate.

În viziunea unei opinii [*a se vedea*: 5] doctrinare, acest act de dispoziție al debitorului este asimilat cu achisarea², susținându-se că „nimic însă nu împiedică partea, care a pierdut în proces, să execute de bună voie sentința despre a cărei conținut are cunoștință, precizându-se

² *Cu titlu de precizare*: „Achisarea reprezintă un act de dispoziție prin care pârâtul recunoaște pretențiile reclamantului sau aderă la hotărârea sa. Există două forme ale achisării: achisarea la pretențiile reclamantului și achisarea la hotărâre” [*a se vedea*: 6].

totodată că, executarea de bună voie poate să fie expresă, atunci când partea a dat o declarație scrisă, că se mulțumește cu hotărârea dată, sau tacită, când executarea ei totală nu mai lasă nici îndoială asupra intenției celui care a pierdut în proces”.

Din conținutul opiniei citate, considerăm necesar de precizat că pentru realizarea de către debitor a dreptului de executare benevolă, nu este suficient numai existența unei hotărâri judecătorești sau a documentului executoriu care ar fi susceptibile de executat, dar mai este necesar ca debitorul să cunoască despre existența acestora, deoarece la practică se întâlnesc numeroase situații când debitorul efectiv nu cunoștea despre existența procesului judiciar în temeiul căruia sa adoptat hotărârea judecătorească și sa eliberat titlul executoriu. Apariția acestui incident se datorează obscurităților ce au fost strecurate în legislația procesual civilă a Republicii Moldova referitoare la citarea publică³, dar care continuă să-și producă efecte negative în cadrul procedurii de executare silită. Prin urmare, în urma acestei obscurități legale se poate facilita reaua-credință a reclamantului în oferirea

³ Pentru detalii: art. 108 alin. 1 din Codul de procedură civilă al Republicii Moldova, consemnează, că: „Dacă locul de aflare a pârâtului nu este cunoscut și reclamantul dă asigurări că, deși a făcut tot posibilul, nu a reușit să afle domiciliul acestuia, președintele instanței dispune citarea acestuia prin publicitate. Publicarea în presă se consideră citare legală” [7].

unor asigurări declarative din punct de vedere legal, deoarece la practică se întâlnesc situații când reclamantul cunoscând efectiv despre domiciliul real al pârâtului indică în cererea de chemare în judecată o adresă greșită și declară în instanță că n-a reușit să afle domiciliul acestuia solicitând astfel citarea publică în scopul de al priva pe pârât de posibilitatea să se apere contra pretențiilor înaintate, ceea ce în consecință îl îngrădește pe debitor de posibilitatea de a executa benevol hotărârea judecătorească întrucât el n-a cunoscut despre existența procesului.

Ținând cont de faptul, că achisarea poate fi de două feluri, adică achisarea la pretențiile reclamantului și achisarea la hotărârea judecătorească, este necesar de precizat că, realizarea acestei disponibilități a debitorului se atribuie numai la a doua formă, deoarece în cazul achisării la pretențiile reclamantului acesta n-a reușit însă să dobândească calitatea de debitor, însă pe parcursul examinării pricinii civile pot apărea diferite incidente, cum ar fi renunțarea integrală a reclamantului la acțiune, scoaterea cererii de pe rol, încetarea procesului, ce în consecință ar exclude adoptarea unei hotărâri judecătorești.

Analizând câmpul legal de realizare a dreptului debitorului de a executa benevol documentul executoriu, lesne se observă, că legiuitorul național a îngrădit posibilitatea debitorului în exercitarea acestui act de dispoziție, deoarece potrivit art. 60 alin. (3) CE, se prevede, că: „În termen de 3 zile după primirea documentului executoriu,

executorul judecătoresc expediază și emite o încheiere cu privire la intentarea procedurii de executare, pe care o expediază părților în procedura de executare în cel mult 3 zile de la emitere, cu propunerea de a executa benevol documentul executoriu în termen de 15 zile.

Din contextul prevederii citate, este necesar de precizat, că legiuitorul din Republica Moldova a denaturat esența acestui drept de dispoziție al debitorului la etapa de executare a hotărârii judecătorești, deoarece prin realizarea dreptului debitorului de a executa benevol documentul executoriu se pretinde prevenirea declanșării procedurii de executare silită și evitarea unor cheltuieli suplimentare, dar nicidecum exercitarea acestuia în cadrul unei proceduri de executare intentate.

Prin urmare, din contextul normei citate este evident, că acordarea termenului de 15 zile debitorului pentru a executa benevol documentul executoriu este prin sine însăși o acțiune de executare, deoarece sub aspectul său succesiv această acțiune a executorului judecătoresc este realizată concomitent și/sau ulterior momentului emiterii încheierii de intentare a procedurii de executare, iar după efectele sale juridice se preavizează debitorul cu intentarea procedurii de executare și evitarea executorului judecătoresc de a realiza unele activități de asigurare și urmărire forțată a bunurilor debitorului în interiorul termenului acordat pentru executarea benevolă.

Apreciind efectele juridice pe care le generează acordarea termenului respectiv

pentru executarea benevolă, lesne se observă că prin stabilirea de către executor a termenului de executare benevolă se știrbează din vocația disponibilității a debitorului asupra acestui drept, deoarece autodeterminarea debitorului în realizarea dreptului de executare benevolă este condiționată de încheierea executorului judecătoresc privind intentarea procedurii de executare.

Prin urmare, acest drept de dispoziție al debitorului nu poate fi asimilat cu cel prevăzut de noul Cod de procedură civilă al României, care prin esența sa implică executarea benevolă a documentului executoriu până la momentul pornirii procedurii de executare, cel puțin din simplul motiv că sesizarea executorului judecătoresc fără acordarea unui termen de executare benevolă implică cheltuieli suplimentare în seama debitorului⁴.

În legislația română acest drept al debitorului de a executa benevol hotărârea judecătorească sau un alt document executoriu, este legitimat de art. 622 alin. 1 din noul Cod de procedură civilă, care prevede, că: Obligația stabilită prin hotărârea unei instanțe sau printr-un alt titlu executoriu se aduce la îndeplinire de bunăvoie” [*a se vedea*: 8].

Prin urmare, datorită acestei prezumții legale, în doctrina română [*a se*

⁴ Ne referim în acest context la onorariul executorului judecătoresc, pe care acesta este îndreptățit al încasa din moment ce a intentat procedura de executare.

vedea: 9; 10] dreptul debitorului de a executa de bunăvoie obligațiile stabilite printr-un titlu executoriu, îmbracă haina unui principiu distinct al procedurii de executare în materie civilă, constituind astfel fundamentul structural al acestui drept de dispoziție a debitorului.

Dincolo de aceste interpretări, în viziunea unui autor [*a se vedea: 11*] se menționează, că opțiunea debitorului de a executa benevol documentul executoriu este considerată o soluție novatoare în privința unor instituții importante ale executării care contribuie la realizarea cu claritate a urmării silită.

Apreciind efectele pe care le generează executarea benevolă de către debitor a documentului executoriu, unii autori [*a se vedea: 12; 13*] asimilează executarea benevolă cu „achisarea tăcită la hotărâre sau la un alt înscris care potrivit legislației constituie un astfel de titlu”, ceea ce ar însemna că prin realizarea acestui drept s-ar preveni realizarea unor activități procesuale de către executorul judecătoresc în privința urmăririi bunurilor debitorului.

Pe lângă incidentele anterior analizate, mai putem admite unele situații ce pot fi întâlnite la practică când prin realizarea unor acte de dispoziție de către creditor s-ar putea priva debitorul de posibilitatea executării benevole a hotărârii judecătorești sau a altui document executoriu. Cu titlu de ilustrare a unui astfel de incident, ar fi cazul când creditorul a renunțat la obiectul executării și a refuzat depunerea cererii de intentare a procedurii de executare, ceea ce

ar însemna că debitorul este exonerat de la executare. O altă situație similară ce ar putea fi admisă în baza exigențelor prevăzute de art. 60 al Codul de executare al Republicii Moldova ce l-ar priva pe debitor de posibilitatea executării benevole a documentului executoriu este atunci când după emiterea încheierii de intentare a procedurii de executare, creditorul face o cerere prin care renunță la executare, iar executorul judecătoresc în baza lit. g) art. 83 din Codul de executare silită va emite o încheiere prin care va dispune încetarea procedurii de executare.

Analizând finalitatea acestui act de dispoziție a debitorului, putem nuanța că prin executarea benevolă a hotărârii judecătorești se confirmă că acesta este mulțumit cu soluția primei instanței de judecată și renunță la exercitarea dreptului de a apela hotărârea respectivă. Mai mult ca atât, prin executarea benevolă a hotărârii judecătorești sau a documentului executoriu se confirmă buna-credință și diligența debitorului la realizarea drepturilor procesuale în cadrul procedurii de executare silită, iar pentru executarea unor obligațiuni cu caracter pecuniar se previne totodată și încasarea dobânzilor de întârziere.

Rezumând asupra situațiilor ce pot fi întâlnite la practică și apreciind consecințele pe care le poate genera abuzul de drept a creditorului în cazul executării benevole de către debitor a hotărârii judecătorești, cu titlu de *lege ferenda* considerăm necesar de a modica conținutul alin. 3 art. 60 din Codul de executare silită al Republicii Moldova,

prin care s-ar stabili că: „În termen de 3 zile după primirea documentului executoriu și a dovezii prin care se confirmă că debitorul a fost somat despre executarea benevolă a documentului executoriu în termenul de 15 zile de la momentul recepționării somației, executorul judecătoresc v-a emite o încheiere cu privire la intentarea procedurii de executare, pe care o expediază părților în termen de 3 zile după emitere.”

Dreptul debitorului de a contesta încheierea de pornire a procedurii de executare

Luând în considerație faptul, că în cadrul procedurii de executare sunt emise numeroase acte procesuale prin care se pot afecta drepturile debitorului, legiuitorul a găsit de cuviință de a oferi acestuia o posibilitate legală de a contesta încheierile executorului judecătoresc.

Asupra naturii juridice a contestației la executarea silită există două opinii, prima este axată pe concepția monistă, potrivit căreia contestația la executare ar constitui o cale de atac, iar cea de a doua concepție are un caracter mixt [*a se vedea*: 14], potrivit căruia contestația la executare ar constitui o cale de atac, precum și o acțiune distinctă.

Chiar dacă doctrina nu are o apreciere uniformă asupra acestei opțiuni, este important faptul că, debitorul își poate exercita dreptul său de dispoziție asupra încheierii executorului judecătoresc în temeiul unui text de lege care justifică posibilitatea de a anula încheierea de intentare a procedurii de executare prin care i se pot afecta unele drepturi subiective.

Revenind la regimul juridic al acestui act de dispoziție, putem menționa, că dreptul debitorului de a contesta încheierea de pornire a procedurii de executare este omologat de alin. 4 art. 60 din Codul de executare silită al Republicii Moldova, conținutul căruia prevede, că: „Încheierea privind intentarea procedurii de executare poate fi contestată doar de debitor în temeiul prevăzut de art. 61 lit. b) și e), din prezentul cod,.....” [*a se vedea*: 4].

În lumina dispoziției evocate, putem menționa, că dreptul de a contesta încheierea de intentare a procedurii de executare i-a fost acordat în exclusivitate numai debitorului, însă această precizare legală nu exclude posibilitatea de contesta încheierea de intentare a procedurii de executare de către alte persoane ce pot fi împuternicite de către debitor în modul stabilit de legislație.

Apreciind finalitățile juridice ale acestei opțiuni a debitorului de a contesta încheierea privind intentarea procedurii de executare, la prima vedere ridică unele semne de întrebare, cum ar fi; 1) dacă prin realizarea contestației asupra încheierii de intentare nu se încalcă principiul egalității și 2) dacă în doctrină executarea silită este considerată o continuare a procesului civil, atunci care este necesitatea de a contesta încheierea executorului judecătoresc.

Pornind de la primul aspect al problemei și luând în considerație faptul, că potrivit doctrinei [*a se vedea*: 15; 16; 17] procedura de executare constituie o continuare a procesului civil, în aparență ar

decădea necesitatea legitimării posibilității de a contesta încheierea de intentare a executării silite, deoarece procedura de executare dobândind calitatea unei faze distincte a procesului civil ar părea inutil de a admite contestarea încheierii prin care se legitimează continuarea unui proces.

Ca argument suplimentar în dezvoltarea acestei situații ne-ar putea servi și referința la analogia prevederii procesuale privind încheierea de primire a cererii de chemare în judecată ce potrivit Codului de procedură civilă⁵ al Republicii Moldova nu se supune contestării, însă dacă punem accentul pe faptul că prin încheierea de intentare a procedurii de executare s-ar putea afecta careva drepturi subiective ale debitorului, atunci dreptul de a contesta încheierea executorului judecătoresc preva-lează asupra tuturor argumentelor ce ar pleda pentru anularea acestui drept a debitorului, deoarece prin substanța sa acesta este un drept fundamental garantat de Constituția Republicii Moldova⁶.

⁵ Pentru detalii: alin. 4 art. 168 din Codul de procedură civilă, prevede, „Printr-o încheiere nesusceptibilă de recurs, judecătorul acceptă cererea de chemare în judecată în decurs de 5 zile de la repartizare, dacă legea nu prevede altfel”, [a se vedea: 7].

⁶ Cu titlu de precizare: art. 20 alin. 1 din Constituția Republicii Moldova, prevede, că „Orice persoană are dreptul la satisfacție efectivă din partea instanțelor judecătorești competente împotriva actelor care violează drepturile, libertățile și interesele sale legitime” [a se vedea: 18].

Analizând regimul juridic al acestui act de dispoziție a debitorului, lesne se observă că legiuitorul a admis contestarea încheierii de intentare a procedurii de executare numai pentru două cazuri: 1) când termenul de prezentare a documentului spre executare a expirat, și 2) când termenul de executare benevolă acordat prin lege sau indicat în documentul executoriu nu a expirat.

Pornind de la primul temei de contestare a încheierii privind intentarea procedurii de executare, este clar că debitorul poate realiza acest drept al său dacă creditorul a omis termenul de prescripție pentru înaintarea documentului executoriu spre executare care este prevăzut de alin. 1 art. 16 al Codului de executare al Republicii Moldova⁷.

Cât privește al doilea temei de contestare a încheierii de intentare a procedurii de executare prin esența sa este controversat din punct de vedere legal, deoarece dacă îl ajustăm la prevederile art. 60 alin. 3 din Codul de executare al Republicii Moldova, se atestă că debitorului nu i se încalcă nici un drept, întrucât legiuitorul a prevăzut în mod expres că încheierea cu privire la intentarea procedurii de executare se emite în termen de 3

⁷ Cu titlu de precizare: alin. 1 art. 16 din Codul de executare, prevede, „Titlul executoriu poate fi prezentat spre executare în decursul a 3 ani de la rămânerea definitivă a hotărârii judecătorești în al cărei temei a fost emis, dacă legea nu prevede altfel” [a se vedea: 4].

zile și se expediază părților, somându-l pe debitor să execute benevol documentul executoriu în termen de 15 zile, fără a se preciza din ce moment se va calcula aceste 15 zile, adică de la momentul emiterii, expedierii, sau recepționării încheierii privind intentarea pricinii civile.

Prin urmare, în sensul acestei constatări s-ar prezuma că acest temei de contestare a încheierii privind intentarea procedurii de executare este inutil și necesită de a fi exclus, însă dacă ținem cont că prin intentarea procedurii de executare silită se îngreșește dreptul debitorului la executarea benevolă a hotărârii judecătorești, atunci această situație ne oferă o doză suplimentară de motivație asupra necesității de a fi agreată propunerea de *lege ferenda* expusă anterior referitoare la modificarea alin. 3 art. 60 din Codul de executare al Republicii Moldova.

Ținând cont de faptul, că la practică pot fi întâlnite unele situații când creditorul a solicitat intentarea procedurii după momentul ce debitorul a executat integral hotărârea judecătorească, cu titlu de *lege ferenda* considerăm, necesar de a completa art. 61 din Codul de executare silită cu un temei suplimentar de refuz în intentarea a procedurii de executare, care la rândul său va mai constitui și un temei distinct de contestare a încheierii executorului judecătorec cu privire la intentarea procedurii de executare.

În sensul acestei propuneri de *lege ferenda*, considerăm că temeiul suplimentar din contextul art. 61 al Codului de executare

să fie expus în următoarea redacție: f) dacă după recepționarea cererii creditorului privind solicitarea intentării procedurii de executare s-a constatat că debitorul a executat integral documentul executoriu.

Pentru ca această propunere de *lege ferenda* să-și poată realiza pe deplin toate efectele scontate în privința apărării drepturilor debitorului, considerăm necesar ca, lit. f) cu care s-a propus de a se completa art. 61 din Codul de executare să fie inclusă în contextul alin. 4 din art. 60 a aceluiași cod ca temei distinct de contestare a încheierii executorului judecătorec cu privire la intentarea procedurii de executare silită.

Dreptul debitorului de a amâna executarea

Întru realizarea unei executări eficiente și efective a hotărârilor judecătorești în materie civilă, legiuitorul a pus la discreția părților și/sau a executorului judecătorec posibilitatea amânării executării, drept care la fel îi revine și debitorului potrivit principiului disponibilității.

Pornind de la aspectul legal al acestei opțiuni desprinse din conținutul alin. 1 art. 76 din Codul de executare al Republicii Moldova, prin conținutul căruia se admite amânarea⁸ executării silite la cererea uneia

⁸ *Cu titlu de precizare:* alin. 1 art. 76 din Codul de executare, prevede, că: Executorul judecătorec poate amâna executarea la cererea unei părți sau din oficiu, ținând cont de interesele primordiale ale creditorului, cu înștiințarea părților în modul stabilit de prezentul cod”, [a se vedea: 4].

dintre părți sau din oficiul executorului judecătoresc, este evident că prin această precizare i se legitimează și dreptul debitorului de a solicita amânarea executării pentru anumite situații, când realizarea anumitei activități de urmărire a bunurilor iar putea afecta careva drepturi ale acestuia.

Ținând cont de noțiunea executării silite care potrivit doctrinei [*pentru detalii a se vedea: 19; 20; 21*] este considerată o „procedură prin mijlocirea căreia creditorul, titular al dreptului recunoscut printr-o hotărâre judecătorească sau printr-un alt titlu executoriu, constrânge cu concursul organelor de stat competente pe debitorul său, care nu-și execută de bunăvoie obligațiile decurgând dintr-un asemenea titlu, de a și le aduce la îndeplinire în mod silit”, considerăm că utilizarea de doctrină și legislație a sintagmei „amânarea executării” generează unele îndoieli asupra esenței juridice al acestui incident în raport cu suspendarea procedurii de executare.

În virtutea acestei precizări terminologice este evident că realizarea acestui drept de dispoziție a debitorului este imposibil sub aspect conceptual, deoarece ținând cont că acesta este constituit dintr-o totalitate de activități procesuale prin care s-ar facilita reaua-credință a debitorului în exercitarea dreptului de a amâna realizarea întregii game de activități procesuale, ceea ce în consecință ar afecta și principiul egalității executării silite.

Cu titlu de argumentare suplimentară asupra acestei dificultăți terminologice putem face referință prin analogie la

aspectul legal⁹ al acestui incident din cadrul procesului civil, prin care instanța de judecată dispune stabilirea unui alt termen pentru ședința de judecată și nu dispune amânarea procedurii.

Apreciind dificultățile pe care le poate genera acest incident la practică, considerăm necesar de a înlocui din contextul art. 76 alin. 1) Cod de executare al Republicii Moldova, sintagma „amânarea executării silite” cu termenul „amânarea unor activități de urmărire” prin conținutul căruia s-ar reda esența reală a acestui incident al procedurii de executare.

Dincolo de această dificultate terminologică ce sa strecurat în contextul art. 76 alin. din Codul de executare silită cu titlu de *lege ferenda* mai considerăm necesar de a stipula în conținutul alin.1 unele repere legale ce ar servi drept temei de amânare a realizării unor activități de urmărire a bunurilor debitorului, care în consecință ar preveni exercitarea abuzivă de către debitor a acestui act de dispoziție.

Apreciind valoarea aplicativă a alin. 2 art. 76 din Codul de executare, cu titlu de *lege ferenda* considerăm inutilă menținerea aliniatului respectiv, deoarece prin conținutul acestuia se face referință la temeiurile de suspendare a procedurii de executare expuse la art. 78-79 din același cod, care prin esența lor juridică n-au nici o tangență

⁹ Cu titlu de precizare: art. 191 alin. 1 prevede, că: „Poate fi stabilit un alt termen pentru ședința de judecată.....” [*a se vedea: 7*].

asupra acestui incident și din aceste considerente propunem de a fi exclus.

Pe lângă aceste situații, putem menționa că debitorul își mai poate realiza dreptul său de dispoziție în privința amânării unor acte de executare în temeiul unei încheieri judecătorești, emisă de către instanța de judecată care a pronunțat hotărârea judecătorească dedusă spre executare. Această modalitate de amânare este prevăzută de art. 252 alin. (1) din Codul de procedură civilă al Republicii Moldova, conținutul căruia prevede, că: „în funcție de situația materială a părților sau de alte circumstanțe, instanța emitentă poate, la cererea participanților la proces sau la propunerea executorului judecătoresc, să amâne ori să eșaloneze executarea ei, precum și să schimbe modul sau ordinea de executare”. Instituția amânării executării este corespondentul instituției termenului de grație din legislația și doctrina română [22].

Analizând modul de amânare a executării hotărârii judecătorești prevăzut de alin. 1) art. 76 din Codul de executare al Republicii Moldova, când realizarea acestui drept al debitorului este pus la discreția executorului judecătoresc dobândind un caracter aleatoriu, putem preciza că în cazul prevăzut de art. 252 al Codului de procedură civilă executorul este obligat să dispună amânarea executării, deoarece încheierea judecătorească definitivă trebuie să fie executată necondiționat de orice persoană, inclusiv și de executorul judecătoresc.

Rezumând asupra condițiilor de realizare a dreptului debitorului de a solicita amânarea unor activități execuționale, este necesar de precizat că această disponibilitate are un caracter relativ deoarece modul de realizare a acestui drept este condiționată de factorul decizional al executorului judecătoresc, cu excepția cazului când acesta se va realiza în baza unei încheieri judecătorești irevocabile.

Dreptul debitorului la determinarea obiectului executării

Un alt drept al debitorului ce prin finalitățile sale juridice poate fi desprins din conținutul principiului disponibilității, dar care la fel nu este omologat de prevederile legale în domeniu și n-a reușit să-și dobândească recunoașterea sa doctrinară ca drept distinct ce-i revine debitorului potrivit principiului disponibilității îl constituie dreptul debitorului la determinarea obiectului executării.

Unele aspecte ale dreptului debitorului la determinarea obiectului și a modului de executare pot fi desprins din contextul art. 44 alin. 2 Codul de executare al Republicii Moldova, care prevede, că: „În tot cursul executării silite, creditorul și debitorul pot conveni, sub supravegherea executorului judecătoresc, ca executarea să se efectueze, total sau parțial, numai asupra veniturilor bănești ale debitorului sau ca stingerea obligației să se facă în alt mod permis de lege”.

Din conținutul acestei prevederi legale, lesne se observă că legiuitorul a pus

la dispoziția debitorului posibilitatea de a solicita cu acordul creditorului determinarea obiectului executării, precum și a modului de executare, care prin esența lor ar facilita realizarea activităților executorului judecătoresc în privința realizării urmării silite.

Pășind peste câmpul legal al acestui act de dispoziție mai putem scoate în relief și unele situații admisibile în practică, cum ar fi executarea parțială de către debitor a hotărârii judecătorești până la intentarea procedurii de executare, care prin esența sa ar îndreptăți solicitarea debitorului de a modifica obiectul supus urmării silite pentru a evita diminuarea nejustificată a patrimoniului său.

Realizarea dreptului debitorului în determinarea obiectului executării își dobândește o amploare mai pronunțată în cadrul procedurii de reîntoarcere a obiectului executării, în cadrul cărei acesta prea poziția procesuală a creditorului cu toate drepturile ce-i revin acestuia dispunând în primul rând dreptul la stabilirea cuantumului revendicărilor pe care trebuie să le restituie creditorul în urma anulării hotărârii judecătorești sau a documentului executoriu.

Dreptul debitorului de a solicita reîntoarcerea executării

Pe lângă actele de dispoziție ale debitorului care sunt realizate în virtutea principiului disponibilității la faza de executare silită se mai poate evidenția și dreptul acestuia de a solicita întoarcerea

executării, care până la etapa actuală n-a fost recunoscut de literatura de specialitate [*a se vedea*: 23; 24; 25] ca drept distinct ce derivă din conținutul principiului disponibilității, însă care prin substanța sa constituie un drept esențial ce determină soarta reluării unei proceduri de executare intentate deja în baza cererii debitorului.

Întrucât legislația în materie de executare silită admite întoarcerea executării pentru situațiile când hotărârea judecătorească și documentul executoriu în temeiul căror s-a intentat procedura de executare au fost anulate, conform principiului echității și egalității de tratament a părților, legiuitorul i-a conturat debitorului o opțiune legală de ași revendica bunurile care i-au fost urmărite din patrimoniul său într-o procedură mai simplificată.

Chiar dacă în practica judiciară situațiile ce țin de întoarcerea executării sunt mai rar întâlnite, totuși prin finalitățile sale acest drept al debitorului are un caracter mixt, deoarece prin conținutul său se evidențiază, atât caracterul material ce derivă din solicitările debitorului referitoare la revendicarea bunurilor urmărite în cadrul procedurii de executare silită pe care creditorul este în drept să le restituie până la reluarea procedurii de executare, cât și procesual care se confirmă prin activitățile realizate de debitor în procedura ordonanțială și ulterior în procedura de reîntoarcere a executării.

În doctrina română [*a se vedea*: 26] acest privilegiu al debitorului a fost numit ca: „reluarea drumului executării” dar în

sens invers, restabilirea situației anterioare executării. Astfel zis, întoarcerea executării,” este o situație simetrică inversă executării săvârșite”. În aparență se poate de agreat această calificare, numai că o astfel de simetrie are un caracter plastic, deoarece apreciind activitățile care pot fi realizate la practică de către debitor în scopul întoarcerii executării, este evident că nu poate fi menținută o simetrie asupra volumului activităților efectuate de către executorul judecătoresc, precum și asupra obiectului executării, deoarece debitorul în unele cazuri mai este supus unor cheltuieli suplimentare ceea ce ar însemna că nu fiecare situație corespunde după volumul activităților realizate la întoarcerea executării cu cele din cadrul executării inițiale.

Un alt argument care ne-a rezervat convingerea asupra menținerii simetriei inverse din cadrul reîntoarcerii executării o constituie situația când după pronunțarea hotărârii judecătorești și până la eliberarea documentului executoriu în lipsa unui preaviz din partea creditorului, sau chiar până la derularea procedurii de executare debitorul a executat benevol hotărârea judecătorească, ce ulterior a fost anulată, însă creditorul n-a binevoit să restituie debitorului benevol bunurile care le-a obținut de la acesta.

Pentru a stabili finalitățile juridice ale acestui drept de dispoziție a debitorului, vom încerca să elucidăm elementele definitorii ale acestuia, care potrivit unei opinii doctrinare [27], se susține, că: prin întoarcerea executării silite se înțelege,

obligația pentru creditor de a a-i restitui debitorului tot ce i-a luat prin executare silită, când după săvârșirea executării intervine anularea titlului executoriu sau numai a executării”.

Din contextul acestei opinii doctrinare, considerăm că precizarea autorului prin sintagma „sau numai a executării” se generează unele îndoieli asupra acestui incident, deoarece menținerea valabilității titlului executoriu și anularea executării ar putea crea la practică unele dificultăți pentru executorul judecătoresc.

Sub aspect terminologic, ne rezervăm convingerea, că prin conținutul sintagmei „întoarcerea executării” nu se reflectă în mod corespunzător esența juridică a acestui act de dispoziție al debitorului, deoarece ținând cont de faptul că potrivit doctrinei¹⁰ prin executare se înțelege totalitatea regulilor și activităților care sunt realizate de creditor întru constrângerea debitorului de a îndeplini toate angajamentele prescrise prin hotărârea judecătorească, este evident că, esența acestui drept se referă la restituirea bunurilor urmărite în cadrul executării silite pe care creditorul poate să le înapoieze

¹⁰ [Pentru detalii a se vedea: 28]. „Execuția silită constituie totalitatea regulilor, căilor și mijloacelor prin care o persoană poate cu sprijinul forței publice sau autoritățile constituite în stat să constrângă (să împlinescă) pe acela care s-a obligat într-o anumită formă (act, autentic, privat, cambie etc.), sau este condamnat în baza unei hotărâri judecătorești să-și îndeplinească angajamentele luate.”

benevol, fără necesitatea întreprinderii unor măsuri de urmărire silită.

În sensul acestei constatări, cu titlu de *lege ferenda*, considerăm necesar de a substitui în contextul prevederilor legale sintagma de „întoarcerea executării” cu sintagma „întoarcerea obiectului executării sau a echivalentului acestuia” care prin valoarea sa semantică acoperă dreptul pretins de debitor în cazul apariției unui astfel de incident.

Cât privește natura juridică asupra dreptului debitorului de a solicita reîntoarcerea bunului executării în literatura de specialitate din Republica Moldova nu există careva studii proprii prin care s-ar stabili statului juridic al acestuia în raport cu alte drepturi similare pe care le dobândesc părțile din cadrul procedurii de executare.

În România până la adoptarea noului cod de procedură civilă, instituția reîntoarcerii executării silite se realiza în baza art. 311 din vechiul Cod de procedură civilă, conținutul cărui prevedea, că: actele de executare făcute în puterea unei hotărâri casate sunt desființate de drept”, însă chiar dacă această soluție legală permitea întoarcerea obiectului executării fără a introduce o nouă cerere cu un astfel de obiect, totuși din punct de vedere practic această inadvertență legală genera unele dificultăți asupra modului în care debitorul trebuia să fie repus în situația anterioară.

Asupra instituției întoarcerii executării în literatura de specialitate română au apărut numeroase discuții, care în viziunea

unui autori [29] pot fi grupate în două direcții: prima abordare pretinde de a determina dacă procedura de întoarcere a executării silite constituie un incident procedural ce apare la etapa de executare silită în legătură cu anularea titlului executoriu ce atrage după sine repunerea părților la situația anterioară, iar cea de a doua direcție este axată pe aspectul procedural, ce în opinia unor autori [30] este considerată o cale de atac alături de contestația la executare.

Majoritatea autorilor [a se vedea: 31; 32; 33] abordau instituția întoarcerii executării într-o secțiune distinctă după contestația la executare, care era considerată o varietatea a contestației pe care o putea realiza debitorul asupra acestei dificultăți care apăruse în cadrul procedurii de executare.

Ținând cont, că scopul și esența procedurii de executare constă în faptul de a aduce la îndeplinire obligațiunile ce-i revin debitorului potrivit hotărârii judecătorești, suntem de acord cu opinia [34] autorului Emilia Cotoi și considerăm, că reîntoarcerea executării constituie un incident ce poate apărea în cadrul procedurii de executare, deoarece părțile sunt nevoite să revină la poziția inițială, ceea ce ar însemna că scopul inițial nu s-a realizat în mod corespunzător.

Acest drept poate fi desprins din contextul alin. 2 art. 158 din Codul de executare al Republicii Moldova, care prevede, că: „Dacă instanța de judecată care a rejudecat pricina nu a soluționat

întoarcerea executării hotărârii anulate, pârâtul este în drept în termenele de prescripție să înainteze în această instanță o cerere de întoarcere a executării în procedura în ordonanță, fără respectarea procedurii prealabile”.

În sensul acestei prevederi, lesne se observă, că realizarea dreptului debitorului de a reîntoarce obiectul executării este condiționată de obiectivitatea rejudecării cauzei și expunerea instanței de judecată asupra tuturor efectelor juridice care s-au produs în cadrul procedurii de executare a hotărârii judecătorești anulate. În cazul în care, debitorul ce a executat total sau parțial documentul executoriu, iar în urma rejudecării cauzei a fost anulată hotărârea judecătorească în temeiul căreia sa emis titlu executoriu și acțiunea reclamantului (creditorului) a fost respinsă integral, însă instanța nu sa expus asupra întoarcerii bunurilor urmărite, atunci debitorul potrivit disponibilității sale legale poate să-și revendice bunurile într-o procedură simplificată (ordonanțială) în interiorul termenului de prescripție.

Dreptul debitorului de a renunța la reîntoarcerea executării

Un alt drept al debitorului care la fel nu și-a găsit o abordare distinctă în literatura de specialitate [a se vedea: 35; 36; 37], dar care prin substanța sa derivă din disponibilitatea în dreptul subiectiv asupra bunului ce este urmărit în cadrul anulării documentelor executorii din conținutul principiului disponibilității poate fi și

realizat la etapa de executare silită îl constituie dreptul acestuia de a renunța la reîntoarcerea executării silită.

Ca și celelalte acte de dispoziție ale debitorului, dreptul de renunțare la reîntoarcerea executării silită la fel n-a fost consemnat de art. 4 Codul de executare al Republicii Moldova, însă prin esența sa juridică și modul de realizare a acestei prerogative a debitorului constituie o varietate a actelor ce se atribuie la principiul disponibilității datorită faptului, că libertatea respectivă poate fi desprinsă din conținutul dreptului de proprietate asupra bunului care a fost urmărit în cadrul procedurii de executare.

Sub acest aspect, este evident, că renunțarea debitorului la reîntoarcerea executării se afirmă mai mult ca o disponibilitate materială, deoarece esența acestui act de dispoziție constă în autodeterminarea persoanei de a renunța la bunul său care a fost urmărit în baza unui document executoriu obținut de creditor, dar în procedura de executare.

Deoarece potrivit doctrinei [a se vedea: 38] se susține, că „părțile având drepturi procesuale pot dispune de ele, atât în ce privește drepturile materiale pe care le valorifică în proces, cât și de drepturile procesuale” este evident că în cazul renunțării debitorului la reîntoarcerea obiectului executării, prevalază disponibilitatea materială, întrucât acesta nu mai pretinde de la creditor să-i restituie bunurile care au fost urmărite silit sau transmise benevol din patrimoniul debitorului.

Prin urmare, chiar dacă debitorul manifestându-și voința de a renunța la reîntoarcerea bunului urmărit de către creditorul său nu întocmește un act procedural prin care și-ar confirma exteriorizarea voinței în acest sens, nu poate fi pusă la îndoială valabilitatea acestei disponibilități întrucât această conduită a debitorului este desprinsă din conținutul dreptului subiectiv¹¹, iar realizarea acestuia poate fi desprinsă din contextul unui atribut al dreptului de proprietate asupra obiectului executării cum ar fi *ius abutendi*.

Sub acest aspect, disponibilitatea debitorului în privința acestui drept se realizează prin renunțarea acestuia la bunurile care au ieșit din patrimoniul său în baza unei hotărâri judecătorești ce ulterior a fost anulată, însă debitorul nu mai dorește să le întoarcă în patrimoniul său.

Chiar dacă în aparență acest drept pare a fi impropriu procedurii de executare silită deoarece de regulă renunțarea debitorului la obiectul executării nu se realizează în cadrul unei proceduri de executare, totuși prin efectele sale juridice această libertate fiind admisă de dreptul obiectiv ce derivă dintr-o disponibilitate mai mult materială, nu este exclusă

¹¹ Pentru detalii: dreptul subiectiv a fost definit în doctrină ca „posibilitatea juridică a unei anumite conduite, garantată de lege prin putința de a pretinde persoanelor obligate o anumită comportare corespunzătoare, la nevoie, prin mijlocirea aparatului de constrângere al statului” [a se vedea: 39].

posibilitatea ca această disponibilitate materială să fie însoțită și de-o disponibilitate în drepturi procesuale ale debitorului care la practică poate fi realizată în următoarele situații:

- prima se referă la cazul când instanța care a rejudecat pricina n-a soluționat la anularea hotărârii și a titlului executoriu întoarcerea obiectului executării, pârâtul este în drept în termenele de prescripție să înainteze în această instanță o cerere de întoarcere a executării în procedură în ordonanță, fără respectarea procedurii prealabile”.

- cea de doua situație ce vine să justifice disponibilitatea procesuală a debitorului se referă la cazul când după intentarea procedurii de executare silită referitoare la urmărirea bunurilor creditorului, debitorul decide să renunțe la obiectul executării.

- ultima situație care justifică caracterul procesual al actelor de dispoziție ale debitorului la etapa de executare silită o constituie renunțarea parțială la obiectul executării silite, unde debitorul pretinde să-și revendice numai o parte din bunurile obiectului executării asupra cărora nu s-a extins renunțarea .

Prin urmare, potrivit acestor situații se confirmă faptul, că disponibilitatea materială a debitorului privind renunțarea la obiectul executării este însoțită de o disponibilitate procesuală, deoarece pe lângă renunțarea propriu zisă la bunul ce a fost urmărit în cadrul procedurii de executare intentată la cererea creditorului,

debitorul în limita drepturilor sale procesuale își realizează această libertate recunoscută de lege de a renunța la intentarea unei proceduri de executare contra creditorului său pentru ași revendica bunul urmărit în procedura anterioară hotărârii anulate, iar pârâțul este în drept în termenele de prescripție să înainteze în această instanță o cerere de întoarcere a executării în procedură în ordonanță, fără respectarea procedurii prealabile”.

Pe lângă situațiile întâlnite la practică când în urma anulării hotărârii judecătorești debitorul pretinde să-și restituie obiectul executării, mai pot fi întâlnite și unele situații când acesta renunță la dreptul său de reîntoarcere a obiectului executării, care prin finalitățile sale juridice reprezintă un drept al său ce se desprinde din conținutul principiului disponibilității.

Luând în considerație faptul, că la realizarea dreptului debitorului de reîntoarcere a executării acesta dobândește drepturile ce-i revin creditorului în procedura de executare silită, este necesar de precizat, că dreptul debitorului de a renunța la reîntoarcerea executării poate fi analizat sub două aspecte: primul se referă la aspectul material specific situației când debitorul renunță propriu zis la obiectul executării, iar cel deal doilea aspect se reduce la renunțarea debitorului la procedura de executare, lăsând astfel pe seama și buna-credință a creditorului restituirea bunurilor urmărite în cadrul procedurii de executare.

Prin urmare, în sensul acestei constatări la realizarea acestui drept de dispoziție

al debitorului s-ar putea face unele precizări terminologice în funcție de aspectele elucidate, ceea ce ar însemna că, disponibilitatea în cadrul acestui incident, constă în dreptul debitorului de a renunța la obiectul executării, și dreptul debitorului de a renunța la procedura de executare, care în funcție de buna sau reau-credință a creditorului are un caracter provizoriu ce se extinde în limita termenului de prescripție și în consecință se poate transforma în renunțarea la obiectul executării.

Aceste acte de dispoziție ale debitorului asimilate cu unele acte de dispoziție din cadrul procesului civil au trăsături comune cu desistarea de fapt și desistarea de drept recunoscute în doctrina română.

Deoarece în viziunea unor autori [40], „disponibilitatea în procesul civil desemnează așadar în sens material, dreptul părții de a dispune de obiectul procesului, iar în sens procedural, dreptul acesteia de a dispune de mijloacele procedurale acordate de lege” este evident că în cadrul renunțării debitorului la obiectul executării se realizează ambele aspecte ale principiului disponibilității, deoarece nerevendicarea obiectului executării acoperă disponibilitatea materială a debitorului, evitându-se astfel intentarea unei proceduri de reîntoarcere a executării, ceea ce în consecință constituie disponibilitatea procesuală.

Concluzii

Apreciind situațiile ce pot fi întâlnite la practică putem menționa, că acest drept de dispoziție a debitorului ce ține de

renunțarea la întoarcerea obiectului execuției va deveni caduc, dacă imediat după anularea hotărârii și a titlului executoriu în baza căror a fost demarată procedura de executare, creditorul a restituit benevol bunurile care au fost urmărite din patrimoniul debitorului.

Ajunși la finele acestei abordări putem concludiona, că realizarea principiul dispo-

nibilității potrivit libertăților puse la îndemâna debitorilor de legislația în domeniu, se poate de menționat că atât cadrul legal din România cât și cel din Republica Moldova nu acoperă toate situațiile ce pot fi întâlnite la practică, fapt pentru care aceste reglementări trebuie completate conform exigențelor jurisprudenței.

Bibliografie:

1. Gîrbuleț Ioan. *Principiile fundamentale ale executării silite*. În: *Revista Română de Executare Silită*, nr. 3/2010, Ed. Universul Juridic, p. 27-33.
2. Oprina Evelina, Gîrbuleț Ioan. *Tratat teoretic și practic de executare silită*, Vol. I, *Teoria generală și procedurile execuționale*, Ed. Universul Juridic, București, 2013, p. 27.
3. Балабин В.И., Левченко Л.В. *Действие принципа диспозитивности в исполнительном производстве*, Журнал „Правоведение” № 3.1992, с. 18.
4. Monitorului Oficial al Republicii Moldova, nr. 34-35/112 din 3 martie 2005.
5. Cădere Victor G. *Tratat de procedură civilă după legile de unificare și legile provinciale în vigoare*, Ed. a II, Tipografiile Române Unite, București, 1942, p. 395.
6. Leș Ioan. *Tratat de drept procesual civil*, Ed. All Beck, București, 2001, p. 485.
7. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 111-115/145 din 12 iunie 2003, art.108 alin1.
8. Monitorul Oficial al României, nr. 545 din 3 august 2012 art.622 alin.1.
9. Leș Ioan. *Noul Cod de procedură civilă, comentariu pe articole art. 1-1133*, ed. C.H.Beck, București, 2013, p. 885.
10. Oprina Evelina, Gîrbuleț Ioan. *Op. cit.*, p. 27.
11. Leș Ioan. *Noul Cod de procedură civilă, comentariu pe articole art. 1-1133*, p. 885.
12. Oprina Evelina, Gîrbuleț Ioan. *Op. cit.*, p. 27.
13. Negulescu Demetru. *Execuțiunea silită*, V.I, *Principii generale*, Tipografia Guternerg, București, 1910, p. 5.
14. Tudorache Dan Constantin. *Contestația la executare*. Ed. Hamangiu, București, 2011, p. 22.
15. Herovanu Eugen. *Teoria execuțiunei silite - cercetări în domeniul ei fundamentale*. Ed. Librăriei Cioflec, București, 1942 p. 7.
16. Deleanu Ion, Mitea Valeriu, Deleanu Sergiu. *Tratat de procedură civilă*, V-II. Ed. București, 2005, p. 16.
17. Oprina Evelina, Gîrbuleț Ioan. *Op. cit.*, p. 27.
18. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 1 din 12 august 1994.
19. Negulescu Demetru. *Op. cit.*, p. 5.
20. Sion Constantin. *Căile de execuție*. Tipografia Alexandru Țirek, Iași, 1943, p. 7.

21. Porumb Grațian. *Teoria generală a executării silite și unele proceduri special.* Ed. Științific, București, 1964, p. 16.
22. Negulescu Demetru. *Op. cit.*, p. 62-63.
23. Evelina Oprina, Gârbuleț Ioan. *Op. cit.*, p. 27-33.
24. Porumb Grațian. *Op. cit.*, p. 16.
25. Gîrbuleț Ioan. *Principiile fundamentale ale executării silite*, în *Revista Română de Executare Silită*, nr. 3/2010, Ed. Universul Juridic, p. 27-33.
26. Deleanu Ion, Mitea Valeriu, Deleanu Sergiu. *Op. cit.*, p. 478.
27. Ziberstein Savely, Ciobanu Viorel Mihai. *Tratat de executare silită*, Ed. Lumina-Lex, București, 2001, P. 245.
28. Sion Constantin. *Op. cit.*, p. 7.
29. Cotoi Emilia. *Incidente în procedura de executare silită*, Ed. Universul Juridic, București, 2009, p. 294.
30. Ziberstein Savely, Ciobanu Viorel Mihai. *Op. cit.*, p. 263-265.
31. Leș Ioan. *Op. cit.*, p. 485.
32. Deleanu Ion. *Tratat de procedură civilă V-II.* Ed. București 2007, p. 192.
33. Ziberstein Savely, Viorel Mihai Ciobanu. *Tratat de executare silită.* Ed. Lumina-Lex, București, 2001, p. 245.
34. Cotoi Emilia. *Întoarcerea executării silite.* În: *Revista română de executare silită*, nr. 4/2010, p. 29.
35. Oprina Evelina, Gârbuleț Ioan. *Op. cit.*, p. 27-33.
36. Porumb Grațian. *Op. cit.*, p. 27.
37. Stoinicescu Ilie, Hilsenrad Artur, Ziberstein Savelly. *Tratat teoretic și practic de procedură a executării silite*, Editura Academiei R.S.România, București, 1966, p.49.
38. Ziberstein Savely, Viorel Mihai Ciobanu. *Op. cit.*, p. 59.
39. Dogaru Ion, Popa Nicolae, Dănișor Dan Claudiu, Cercel Sevatistian. *Bazele dreptului civil, V-I, Teoria general.* Ed. C.H.Beck, București, 2008, p. 375.
40. Ion Deleanu. *Tratat de procedură civilă, Vol. I,* Ediție revăzută, completată și actualizată, Noul cod de procedură civilă. Ed. Universul Juridic, București, 2013, p. 215.

CONDIȚII CUMULATIVE DE APLICARE A PROCEDURII SIMPLIFICATE DE JUDECATĂ ÎN CAZUL RECUNOAȘTERII ÎNVINUIRII

Ion ȘLICARI,
magistru în drept, audient al Institutului Național al Justiției,
candidat la funcția de procuror
Stanislav PRISĂCARU,
magistru în drept, audient al Institutului Național al Justiției,
candidat la funcția de procuror

Din însăși natura și caracterul dispoziției prevăzute la art. 364/1 CPP cu titlu particular, se deduce în mod evident că această procedură simplificată a judecării este condiționată de îndeplinirea anumitor cerințe.

Așadar, pentru valabilitatea declanșării procedurii de judecată a cauzei penale în ordine abreviată este necesar:

- inculpatul să adreseze o cerere instanței de judecată, exprimată printr-un înscris autentic, prin care solicită examinarea cauzei sale în ordinea simplificată;

- această cerere să parvină până la începerea cercetării judecătorești în primă instanță;

- din cuprinsul cererii trebuie să rezulte că inculpatul recunoaște faptele imputate în rechizitoriu, în mod necondiționat, precum și faptul că nu solicită administrarea de noi probe;

- probele administrate la faza de urmărire penală să fie suficiente pentru a stabili o pedeapsă.

Aceste condiții cumulative, cu caracter procedural, sunt prevăzute *a priori* și-n p. 1 al Hotărârii Plenului CSJ nr. 13 din 16.12.2013 cu privire la aplicarea prevederilor art. 364/1 din CPP de către instanțele judecătorești. De aceea, având la bază litera legii, instanțele judecătorești vor analiza cu atenție și vor constata dacă sunt întrunite cumulativ aceste condiții pentru a valida aplicabilitatea acestei proceduri. Sub aspect comparat, legea procesual penală anterioară a României¹, în conținutul art.320/1² din CPP, prevedea prin derogare de la normele procedurale, și unele condiții de ordin material, care nu au corespondent

¹ Codul de procedură penală a României din 1969, Republicat în 1997 și 2009, cu modificările și completările ulterioare. Monitorul Oficial al României nr. 78 din 30 aprilie 1997, Monitorul Oficial al României nr. 486 din 15/07/2010

² Art.320/1 introdus în CPP prin Legea nr.202/2010. Monitorul Oficial al României nr. 714 din 26.10.2010

în dispozițiile actuale ale CPP a Republicii Moldova.

Așadar, o primă condiție, de ordin material, exprimată în dispoziția acelei prevederi legale, era excluderea posibilității procedurii abreviate în cazul în care învinuitul/inculpatul era acuzat de o infracțiune pentru care legea prevedea detențiunea pe viață, o astfel de normă fiind deplin justificată ținând seama de gravitatea extremă a unei asemenea infracțiuni.

Bineînțeles că legiutorul din statul nostru a mers mai departe, oferind posibilitatea legală de a se apela la această instituție indiferent de categoria și gradul prejudiciabil al unei infracțiuni, făcând-o valabilă și în cazul infracțiunilor excepțional de grave.

Potrivit art.16 alin.(6) din CP RM³, infracțiuni excepțional de grave se consideră infracțiunile săvârșite cu intenție pentru care legea penală prevede detențiune pe viață. Totodată, specificul universal al aplicabilității normelor juridice ce reglementează procedura abreviată poate fi dedus din însuși faptul că legiutorul nu a menționat în mod exhaustiv, limitativ și expres, cauzele sau categoriile de infracțiuni care sunt pasibile de a fi judecate într-o asemenea ordine specială, așa cum a făcut-o, spre exemplu, în cazul încheierii acordului de recunoaștere a vinovăției care, în contextul prevederii art. 504 alin.(2), specifică faptul că acordul de recunoaștere

a vinovăției se întocmește în scris, cu participarea obligatorie a apărătorului, învinuitului sau inculpatului în cazul infracțiunilor *ușoare, mai puțin grave și grave*.

Prin urmare, indiferent ce fel de infracțiune a comis inculpatul și care este gravitatea ei, acesta poate solicita judecarea abreviată a cauzei sale pe motiv că legea nu invocă impedimente de ordin să facă imposibilă aplicabilitatea ei.

O altă condiție de ordin material, care nu este prevăzută de legiutor, dar care poate fi dedusă din interpretarea sistemică a dispozițiilor legale cu caracter procedural și substanțial, se referă la *posibilitatea aplicării acestei instituții și în cazul minorilor*.

Condiția nominalizată mai sus nu-și găsește reglementare juridică, însă aceasta persistă în practica judecătorească și este statuată în Hotărârea Plenului CSJ nr. 13 din 16.12.2013 în p. 13, care prevede că recunoașterea faptelor poate fi făcută și de inculpatul *minor*. În mod corespunzător, hotărârea menționează că la întocmirea înscrisului autentic, persoana minoră trebuie să fie asistată de reprezentantul său legal (art.66 alin.(7) CPP), recunoscut în această calitate în modul prevăzut de lege, precum și de pedagog sau, după caz, de psiholog și, în mod obligatoriu, de apărător, care vor contrasemna cererea și declarația făcută de minor în ședința de judecată.

Contextual, concepția potrivit căreia inculpatul minor poate beneficia de prevederile instituției reglementate în

³ Monitotul Oficial al Republicii Moldova nr.72-74 din 14.04.2009, Varianta republicată.

art.364/1 CPP, este susținută și de unii specialiști în domeniul juridic, vizând în mod special pârghiile diminuării criminalității săvârșite de minori și reabilitarea minorilor în Republica Moldova.⁴

Vizavi de poziția noastră, reiterăm că nu suntem de accord cu aplicarea extensivă a legii procesual penale și penale în situația respectivă, deoarece considerăm că instituția judecătii abreviate nu este aplicabilă inculpaților minori, pentru a nu admite o suprapunere cu principiile ce vizează sancționarea penală a inculpaților minori. Or, în acest caz, putem fi în prezența a două inconveniențe conceptuale, dar și practice, derivate din conexitatea unor asemenea proceduri.

Totodată, pornind de la ideea că CPP stabilește o ordine procesuală specială de urmărire penală și judecată în cazul minorilor (art.474-487), elementele esențiale și specifice ce o caracterizează fac inaplicabilă posibilitatea de ajustare a normelor speciale la cele cu caracter preponderent general. Or, specificul procedurilor speciale constă anume în calitățile subiectului sau circumstanțelor în care s-a produs fapta, ceea ce implică mecanisme diferite de examinare. Odată ce legiutorul a prevăzut în mod expres felul de procedură care se aplică inculpaților care nu au atins vârsta de 18 ani, dezideratul, chiar și incontestabil, al oportunității, face să decadă diposițiile cu

privire la judecată în ordine generală. Totodată, analizând diposițiile legale ale procedurii speciale în cazul minorilor, evidențiem incompatibilitatea unor prevederi ce se referă la chestiunile ce urmează a fi soluționate de instanță la adoptarea sentinței (art.485), care exced problemele de drept și de fapt pe care trebuie să le constate și asupra cărora trebuie să se expună instanța.

Din cele menționate, problema de a admite sau nu posibilitatea aplicării instituției judecătii abreviate minorilor trebuie analizată din perspectiva atât a dreptului material/penal, cât și din perspectiva reglementării procesual-penale.

Astfel, într-o primă concepție, din perspectiva naturii juridice a normelor care ar fi incidente în sancționarea inculpaților minori în cazul recunoașterii învinuirii, se poate constata că minoritatea, fiind o cauză legală de atenuare a pedepsei (art.76,84,85 CP), iar reducerea limitelor de pedeapsă ca urmare a judecării în baza probelor administrate la faza de urmărire penală având rațiuni cu totul diferite, reieșind din natura procesuală a instituției, face, pe cale de consecință, imposibilă cumularea reducerilor de pedeapsă.

Al doilea concept care are la bază și unele rațiuni de ordin doctrinar⁵ care ar promova imposibilitatea inculpatului minor de a apela la procedura judecării abreviate, constă în faptul că atât judecarea în baza

⁴ Viorica Puica, *Justiția Juvenilă, Îndrumar pentru judecători și procurori*, Chișinău 2014, p. 47
28

⁵ Gr. Theodoru, *Tratat de drept procesual penal*, București 2013, p. 578

probelor administrate la faza de urmărire penală, cât și cea a infracțiunii săvârșite de minori, sunt, în general, sub aspect generic, proceduri speciale, derogatorii de la dreptul comun, motiv pentru care ele nu se pot aplica în mod cumulativ. Totodată, în situația respectivă ar fi inacceptabilă maxima latină: *ubi lex non distinguit, nec nos distinguere debemus*⁶, dat fiind că procesul penal, fiind o activitate a organelor de urmărire penală și judecată care se desfășoară în strictă conformitate cu dispozițiile CPP, ceea ce implică nici o derogare, mai mult sau mai puțin.

Așadar, considerăm oportun ca legiutorul, în perspectiva legislativă, să indice expres, pentru a nu admite loc de interpretări extensive, ipotezele care ar limita sau ar exclude aplicarea unor proceduri speciale sau simplificate minorilor, așa cum a făcut, spre exemplu, în art. 514 alin. (2) CPP, unde a prevăzut că procedura flagrantă nu se aplică în cazul infracțiunilor săvârșite de minori, precum și în cazul concursului de infracțiuni, dacă una sau mai multe infracțiuni săvârșite de aceeași persoană nu sunt flagrante.

În plus, reieșind din economia art.75-78 din CPP, observăm că minorii sunt participanți la procesul penal, dispunând de capacitate de exercițiu limitată, ceea ce înseamnă că majoritatea drepturilor procesuale sunt exercitate prin intermediul reprezentantului legal. Așadar, în circum-

⁶ Virgil Matei, *Dicționar de maxime, reflecții și expresii latine comentate*, București, 1998, p. 178

stanțele respective, apare întrebarea: *este oare în drept de a întocmi și de a înainta o cerere în numele minorului ca judecarea cauzei să aibă loc în ordinea prevăzută de art. 364/1?* Răspunsul nostru este categoric: **nu**. Justificăm acest fapt prin aceea că CPP stabilește în mod expres acțiunile și cauzele care pot fi realizate de către reprezentanții legali în numele și în favoarea minorilor, reieșind din necesitatea imperioasă de protecție a intereselor legitime ale acestor categorii *vulnerabile* de subiecți procesuali. Totodată, în acord cu Convenția privind drepturile copilului din 1989, art.12/2, copilului trebuie să i se ofere oportunitatea de a fi ascultat direct sau prin reprezentant în oricare proceduri judiciare care îl afectează.⁷ Suplimentar, potrivit recomandărilor Comitetului ONU pentru Drepturile Copilului, pentru un copil care este acuzat că a încălcat legea penală, dreptul de a fi ascultat este unul fundamental pentru ca procesul să fie echitabil. În mod evident, copilul, în aceste cazuri, are dreptul *să fie ascultat direct și nu numai printr-un reprezentant*.⁸ Prin urmare, incapacitatea de a dispune personal de garanțiile instituite de legiutor face ca minorul să decadă dintr-un șir de abilități procesuale.

⁷ Adoptată de Adunarea generală a Organizației Națiunilor Unite la 29 noiembrie 1989. Intrată în vigoare la 2 septembrie 1990, ratificată de Republica Moldova în 1993

⁸ Recomandările Comitetului ONU pentru Drepturile Copilului din 2009, p. 34

Raportând aspectele respective la conținutul noțiunii de înscris autentic, putem deduce că această manifestare de voință de a fi judecat în ordinea procedurii abreviate trebuie să parvină de la persoană în mod individual, direct și necondiționat. Implicarea unui intermediar, cum este reprezentantul legal al minorului în vârstă de la 14 la 18 ani, ar denatura categoric voința inculpatului minor, totodată ar impune în mod indirect acceptarea unor perspective derogatoare, ce ar modifica esențial specificul unei asemenea categorii de proceduri.

Revenind la condițiile legale necesare pentru desfășurarea procedurii în ordinea art.364/1, legiutorul nu numai că a stabilit anumite cerințe specifice, premărgătoare, dar a și indicat obligativitatea cumulării lor. Astfel, în situația când nu sunt găsite toate condițiile indicate mai sus, instanța de judecată va respinge printr-o încheiere motivă solicitarea inculpatului de a-i fi examinată cauza în ordinea abreviată. Prin urmare, prezintă interes următoarea speță din practica judiciară: „V.I. și C.S. urmărind scopul de a obține în mod fraudulos echipamente electronice în proporții mari, profitând de starea de vulnerabilitatea a două persoane, oferindu-le câte 200 de lei și servindu-i cu băuturi alcoolice, i-a determinat pe aceștia să procure în rate, pe numele lor, cu utilizarea buletinelor de identitate personale, telefoane mobile de ultimă generație, tablete digitale și un laptop în sumă totală de 86.000 lei. Fiind învinuiți în comiterea infracțiunii de escrocherie, inculpații, în cadrul ședinței preliminare, au solicitat ca judecata să

se desfășoare potrivit art.364/1 din CPP. Totodată, fiind întrebați dacă ambii suțin solicitarea menționată și recunosc în totalitate faptele ce li se incriminează, C.S. a menționat că este întru totul de acord cu înviunuirea adusă de procuror, însă nu este de acord cu faptul că a profitat de starea de vulnerabilitate (ebrietate) a persoanelor racolate de aceștia în scopul realizării intențiilor lor infracționale, precum și faptul că nu a oferit suma de 200 de lei unuia dintre aceștia, ci suma de 500 de lei. Astfel, constatând divergențe între unele explicații ale inculpaților, precum și faptul că unul din ei avea unele rezerve vizavi de circumstanțele săvârșirii faptei și învinuirii aduse, luând în considerație că inculpatul nu recunoștea necondiționat faptele imputate și probele aduse în acest sens, instanța a dispus, prin încheiere, admiterea cererii inculpatului V.I. și repingerea cererii lui C.S., pe motiv că nu sunt întrunite cumulativ condițiile care ar face aplicabile dispozițiile art.364/1. Prin urmare, dosarul a fost disjuns în privința lui C.S., acesta fiind judecat ulterior în ordinea generală.”⁹

Observăm în contextul de mai sus necesitatea cercetării minuțioase a tuturor circumstanțelor care ar permite sau, din contră, ar face imposibilă aplicabilitatea instituției de judecare a cauzei penale în baza probelor administrate la faza de urmărire penală.

Prin urmare, pentru a stabili dacă sunt sau nu prezente condițiile de valabilitate a aplicării art.364/1 CPP, și dacă acestea sunt

⁹ Încheierea Judecătorei sectorului Centru al municipiului Chișinău din 11.04.2015, instante.justice.md

suficiente prin cumul de a pune în aplicare mecanismul respectiv, este necesar a se stabili mai întâi conținutul fiecărei condiții în parte.

Așadar, o primă condiție prevăzută de legiutor este ca inculpatul să solicite examinarea cauzei sale în ordinea abreviată printr-un *înscris autentic*.

De menționat că legiutorul, în conținutul art. 364/1, nu explică și nici nu oferă vreo definiție a sintagmei de *înscris autentic*, ba mai mult, CPP, în ansamblu, nu oferă soluții explicative în acest sens.

Dacă facem uz de prevederile Hotărârii Plenului CSJ nr. 13 din 16.12.2013 cu privire la aplicarea prevederilor art. 364/1, atunci constatăm și aici un loc gol în privința notiunii de înscris autentic, dat fiind faptul că în p. 2 numai se stabilesc elemente obligatorii ale acestuia și se face referire la faptul că înscrisul autentic al inculpatului va cuprinde atât recunoașterea faptei/faptelor descrise în rechizitoriu, cât și solicitarea ca judecata să se facă în baza probelor administrate în faza de urmărire penală. Totodată, hotărârea explicativă stabilește și anumite caractere juridice care trebuie să rezulte din acest înscris, și anume caracterul neechivoc. Acest caracter impune ca înscrisul să cuprindă o manifestare de voință suficient de clară, prin referire la faptele reținute prin rechizitoriu, solicitarea ca judecata să se facă în baza probelor administrate în cursul urmăririi penale, precizarea cunoașterii și însușirii acestor probe, precum și renunțarea la administrarea altor probe.

Din conținutul punctului respectiv, care include elementele constitutive, dar și din natura și caracterele specifice ale acestui înscris, se formează ideea, la prima vedere, că înscrisul autentic prezintă un veritabil act juridic. Or, în asemenea circumstanțe, ar fi iluzorie și incorectă poziția de a statua că înscrisul autentic prezintă un act procedural, pentru că art.6 p. 1 din CPP menționează că *actul procedural* este acel document prin care se consemnează orice acțiune procesuală prevăzută de prezentul cod, și anume: ordonanță, proces-verbal, rechizitoriu, încheiere, sentință, decizie, hotărâre etc.. Bineînțeles că lista respectivă nu are un caracter exhaustiv și permite continuarea șirului de acte cu altele asemenea, însă nu trebuie de omis momentul că actele procedurale se întocmesc și sunt emise de reprezentanții autorităților care sunt împuternicite, conform legii, de a efectua acțiuni de urmărire penală și judecare a cauzelor penale.

De aceea, este foarte important de a stabili natura juridică a înscrisului autentic și ai oferi un statut de document, act procedural sau tranzacție, or conform principiilor statuate de Curtea Europeană, legea trebuie să fie accesibilă, previzibilă și clară, ceea ce semnifică la conținutul unei termen dintr-un act legislativ, mai ales care cuprinde norme imperative/punitive de drept, nu trebuie să lase loc de interpretări extensive și echivoce.

Potrivit dicționarului juridic¹⁰, prin înscris autentic se înțelege orice înscris al cărui conținut este indiscutabil, ca opus al înscrisului fals, înscris întocmit cu solemnitățile prevăzute de lege. În context, legiutorul în conținutul art. 364/1 alin.1) CPP indică, indirect, anumite cerințe de conținut al înscrisului și anume că acesta trebuie să cuprindă date la faptul că inculpatul recunoaște săvârșirea faptelor indicate în rechizitoriu și solicită ca judecata să se facă pe baza probelor administrate în faza de urmărire penală. De aceea, acest fapt ne permite de a constata că înscrisul prezintă o declarație a inculpatului prin care el solicită efectuarea unor acțiuni și totodată își recunoaște faptele.

În alt registru, judecata, în baza probelor administrate la faza de urmărire penală, reprezintă prin sine o formă a justiției negociate, ceea ce implică unele cooperări, rezerve unilaterale reciproce și tranzacții. Deci, înscrisul, în opinia noastră, trebuie privit mai mult ca o **tranzacție** și nu ca o declarație, fiindcă scopul urmărit într-un final de inculpat este de a-și reduce din mărimea sancțiunii aplicabile în schimbul recunoașterii învinuirii. Suplimentar, o declarație reprezintă o manifestare unilaterală de voință, urmată sau nu de anumite scopuri, în timp ce o tranzacție implică două părți care, prin acordul lor comun, dau naștere la anumite

raporturi juridice, urmate de efecte specifice.

Stabilind că legiutorul a omis să includă în contextul art. 364/1 noțiunea de înscris autentic, considerăm oportună o asemenea modificare în perspectiva legislativă, după modelul caracteristic instituției acordului de recunoaștere a vinovăției, care nu ne oferă o definiție a înscrisului autentic, dar specifică natura juridică a instituției, catalogând-o drept o tranzacție judiciară. Așadar, în concordanță cu prevederile art. 504 alin(1) CPP, acordul de recunoaștere a vinovăției este o tranzacție încheiată între procuror și învinuit sau, după caz, inculpat, care și-a dat consimțământul de a-și recunoaște vina în schimbul unei pedepse reduse.

Comparând esența și natura juridică a celor două instituții, putem afirma că propunerea creionată mai sus este pe deplin una valabilă.

Un moment separat trebuie oferit condiției care se referă la faptul că declarația inculpatului ce solicită judecata simplificată trebuie realizată de el personal, prin înscris autentic. Caracterul cumulativ al acestei acțiuni declarative rezidă în aceea că nu e suficient ca cererea/solicitarea să fie scrisă, datată și completată în mod individual de către inculpat, dar se impune obligativitatea ca acest înscris să fie susținut și declarat personal de inculpat, ceea ce face să decadă doar caracterul formal al cererii inculpatului.

Cu titlu de exemplu comparativ, art. 320/1 din Codul de procedură penală

¹⁰ А. Сухарев, Большой юридический словарь, М- 2005 с. 590

român anterior, stabilea caracterul alternativ al modalității prin care inculpatul solicita examinarea abreviată a cauzei sale, adică avea la îndemână disponibilitatea de a declara personal în fața judecătorului, prin prezența sa fizică, că solicită o asemenea ordine judiciară sau, eventual, prin intermediul unui înscris autentic, justițiabilul solicitând atunci examinarea în lipsa sa, pe motiv că infracțiunea este usoară sau mai puțin gravă, ori acesta se află în stare de arest, dreptul la apărare fiindu-i asigurat prin prezența avocatului său.

Prin intrarea în vigoare a NCPP a României la 1 februarie 2014¹¹, care a substituit procedura de judecată în cazul recunoașterii vinovăției cu cea a judecării în cazul recunoașterii învinuirii, legiutorul român a exclus posibilitatea alternativă a inculpatului de a sesiza instanța referitor la voința acestuia de a-i fi aplicată o ordine procesuală judiciară diferită de cea generală, stipulând în art. 374 (4), „*că inculpatul poate solicita personal ca judecata să aibă loc numai pe baza probelor administrate la cursul de urmărire penală...*”; astfel, în consecință, legea impune condiția organizatorică ca inculpatul să declare numai personal, fără anumite înscrisuri, că recunoaște în totalitate faptele indicate în rechizitoriu și solicită judecată simplificată. Prin urmare, dacă revenim la prevederile legii naționale, atunci, după cum am și remarcat, solicitarea de la art.364/1 trebuie

realizată personal, prin înscris autentic, fapt ce implică cumularea concomitentă a acestor două momente procesuale.

Totodată, elementele de conținut ale înscrisului autentic trebuie respectate după cum prevede art. 364/1, adică acea declarație de recunoaștere neechivocă a faptelor și probelor deveditoare, exprimate în acceptarea necondiționată a conținutului rechizitoriului, deoarece conținutul și structura înscrisului trebuie privită ca un tot unitar sau cel puțin una să fie subsecventă celeilalte. Tocmai din acest considerent nu suntem de acord cu conținutul p.5 din Hot. Pl. CSJ nr. 13 care menționează că declarația de recunoaștere a faptei/faptelor reținută în rechizitoriu să fie însoțită de o solicitare de judecare a cauzei în baza probelor administrate în faza de urmărire penală, pe care le cunoaște și și le însușește. Or, din interpretarea judiciară a textului art.364/1 alin.(1) se concluzionează conținutul dublu al înscrisului autentic, ceea ce nu este pe deplin corect fiindcă, în realitate, persistă doar caracterul juridic dublu al acestui înscris, exprimat printr-o solicitare și o declarație de recunoaștere a rechizitoriului, privite ca un tot întreg, ceva unitar.

Cea de-a doua condiție impusă de legiutor este ca înscrisul autentic (solicitarea) să intervină până la începerea cercetării judecătorești în prima instanță.

Din conținutul aliniatului (1) al articolului 364/1 CPP rezultă că declarația făcută într-un înscris autentic poate fi realizată doar în fața primei instanțe și până la începerea cercetării judecătorești.

¹¹ Monitorul Oficial al României nr. 486 din 15 iulie 2010, în vigoare din 1 februarie 2014

În opinia autorului rus Александров А.С.¹², cercetarea judecătorească reprezintă etapa centrală a procesului penal, care are ca sarcină examinarea întregului material probator administrat, ceea ce ar permite ulterior instanței de judecată să ajungă la anumite concluzii.

Din acest considerent, și anume că la etapa de cercetare judecătorească se examinează probele, iar în cazul judecătii abreviate probele urmează de a fi recunoscute și acceptate necondiționat de inculpat, legiutorul a instituit un termen legal până la care justițiabilul poate face uz de el. Deci, alin. (1) al art. 364/1 instituie astfel un termen de decădere, a cărui nerespectare e sancționată cu respingerea, ca tardivă, a cererii de judecare a cauzei în procedură simplificată.

Prin urmare, în acest context, începerea cercetării judecătorești este marcată întotdeauna de citirea rechizitoriului în conformitate cu prevederile art. 366 CPP, moment procesual deosebit de important, care stabilește pragul până la care se poate aplica procedura simplificată de judecată prevăzută de art. 364/1 CPP.

Așadar, începerea cercetării judecătorești reprezintă un termen legal, în pofida faptului că termenul trebuie exprimat în ani, luni, zile și ore, după regula generală. Totodată, potrivit art. 230 alin. (1) CPP, termene în procesul penal sunt intervale de

timp în cadrul cărora sau după expirarea cărora pot fi efectuate acțiuni procesuale.

În opinia autorului român Volonciu, termenul este o limitare de ordin cronologic în îndeplinirea unor acte procedurale sau în efectuarea unor asemenea acte, de aceea limitarea se realizează prin fixarea de către lege a unui interval de timp, înăuntrul căruia actul să se efectueze sau a unui moment procesual, după atingerea căruia să se poată îndeplini actul.¹³

Tot la acest capitol trebuie menționat că termenul operează întotdeauna asupra unui drept, a unei facultăți sau îndatoriri a subiecților procesuali, pe care aceștia le au în desfășurarea procesului penal, pe cale de consecință, în cazul în care pentru exercitarea unui drept procesual este prevăzut un anumit termen, nerespectarea acestuia impune pierderea dreptului procesual și nulitatea actului efectuat peste termen.

Bineînțeles că termenul de la art. 364/1 este unul de decădere, care se supune dispozițiilor generale de la art. 230 alin (2), însă care la fel beneficiază de instituția repunerii potrivit art. 234, care menționează că dacă persoana respectivă a omis termenul procedural din motive întemeiate, acesta poate fi restabilit, la cererea ei, prin hotărâre a organului de urmărire penală sau a instanței de judecată, în condițiile legii.

Refuzul instanței de judecată de a admite solicitarea inculpatului de a fi judecat în procedură simplificată, ca motiv

¹² Александров А.С., Ковтун Н. Н. и др., Уголовный процесс России. – Москва: Юрайт, 2003, с. 190.

¹³ Nicolae Volonciu, *Tratat de procedură penală*, București 1993, p. 466

al depunerii tardive a înscrisului autentic va interveni doar dacă nerespectarea termenului îi este imputabilă inculpatului. Prin urmare, potrivit p. 7 din Hot. Explic. nr.13, în cazul în care unul dintre inculpați a lipsit justificat la termenul la care s-au admis cererile coinculpaților de judecare a cauzei conform procedurii simplificate, acesta poate beneficia în continuare de prevederile art. 364/1 CPP.

O altă condiție importantă în acest context este exprimată în faptul că cererea inculpatului trebuie să conțină mențiunea privind recunoașterea totală și necondiționată a faptei/faptelor incriminate în legătură cu care a fost deferit justiției și renunțarea la dreptul de a solicita examinarea altor probe.

La acest capitol menționăm că inculpatul este *constrâns* în mod indirect de a accepta fapta de care este acuzat că a comis-o, fără alte rezerve și derogări. Spunem că este constrâns indirect deoarece p. 1 alin.2) din Hot. Pl. CSJ nr. 13 prevede o modalitate necondiționată de recunoaștere a faptei în materialitatea sa.

Prin recunoaștere necondiționată se are în vedere acceptarea încadrării juridice a faptei, așa cum a fost realizată de organul de urmărire penală și procuror la faza prejudiciară. În cazul când se atestă chiar și cele mai mici dezacorduri cu privire la calificarea juridică a faptei, procedura abreviată decade de drept, urmând a fi judecată în ordinea generală.

La fel, inculpatul trebuie să recunoască toate faptele de care este acuzat și nu

doar o parte din ele. Spre exemplu, inculpatul este învinuit prin același act de sesizare a instanței (rechizitoriu) că a comis mai multe infracțiuni, dintre care el recunoaște numai una sau, eventual, inculpatul este acuzat de comiterea unei infracțiuni însă nu este de acord cu anumite capete de acuzare. Aceste exemple situaționale fac, de asemenea, ca judecata în baza probelor administrate la faza de urmărire penală să decadă.

De menționat că recunoașterea anticipată a faptei de care este acuzat inculpatul nu reprezintă în sine o încălcare a prezumției de nevinovăție garantate oricărei persoane într-un proces judiciar penal în lumina jurisprudenței CEDO. Or, statuăm că *recunoașterea faptei nu echivalează cu recunoașterea vinovăției*.

Conceptul instituției judecății simplificate în materie penală legată de *pledoaria de vinovăție* este una inaplicabilă la acest capitol, întrucât ea se referă la o altă entitate conceptuală și procesuală, și anume la judecarea în cazul recunoașterii vinovăției, privită din perspectiva controlului judiciar asupra respectării legalității încheierii unei asemenea tranzacții.

Exigențele aplicării procedurii simplificate a judecății nu sunt întrunite atât timp cât recunoașterea învinuirii presupune și totodată implică, în viziunea noastră, asumarea răspunderii penale atât în planul obiectiv al acțiunilor sale infracționale, cât și în latura subiectivă.

Prin urmare, recunoașterea faptelor de către inculpat trebuie să vizeze numai

aspectele de ordin obiectiv, adică elementele ce caracterizează latura obiectivă a infracțiunii, nu și latura subiectivă ce exprimă atitudinea făptuitorului vizavi de faptă și consecințele ei, în caz contrar riscând să fim în prezența încălcării dreptului la un proces echitabil, dat fiind că inculpatului i s-a adus atingere principiului prezumției de nevinovăție¹⁴.

Cu titlu puțin anticipat, în viziunea noastră, remarcăm faptul că prevederile alin. (1) ale art. 364/1 sunt în contradicție cu dispozițiile alin. (4), deoarece primul instituie regula ca fapta să fie recunoscută necondiționat de inculpat în materialitatea ei, fără a specifica caracterul subiectiv (vinovăția), pe când ultimul menționează că instanța de judecată admite, prin încheiere, cererea dacă din probele administrate rezultă că faptele inculpatului sunt stabilite și dacă sunt suficiente date cu privire la persoana sa pentru a permite *stabilirea unei pedepse*.

Observăm din această interpretare că legiutorul a depășit puțin marja de reglementare, încălcând dispozițiile constituționale cu privire la principiul prezumției nevinovăției, prevăzute în art. 21 din Constituție, care indică în mod expres că orice persoană acuzată de un delict este prezumată nevinovată până când vinovăția sa va fi dovedită în mod legal, în cursul unui proces judiciar public, în cadrul căruia

i s-au asigurat toate garanțiile necesare apărării sale. Judecătorul, în etapa de admitere a solicitării inculpatului de a fi judecat în ordinea procedurii simplificate, trebuie să constate că probele sunt suficiente pentru demonstrarea faptelor incriminate pentru a-i stabili acestuia din urmă o pedeapsă; or, în acest moment suntem abia la etapa de control asupra corespunderii înscrisului autentic dipozițiilor de la alin.(1). Rezultă că instanța de judecată, anticipat, neexaminând în detaliu probele, se expune abuziv și totodată constată necesitatea obligatorie de a aplica o pedeapsă inculpatului, indiferent de faptul că declarația se referă la fapta săvârșită obiectiv, adică se recunoaște doar învinuirea și nu la aspectul de ordin *subiectiv*, deoarece inculpatul nu-și recunoaște vinovăția. În plus, instanța nu se poate pronunța din start asupra faptului că inculpatul este sau nu vinovat de fapta care este indicată în rechizitoriu și este susținută de acuzatorul de stat, fiindcă aceste chestiuni urmează a fi soluționate ulterior, în etapa deliberării și adoptării sentinței potrivit art. 385 CPP.

În acest context prezintă relevanță și conținutul alin.(7) care menționează că în caz de soluționare a cauzei prin aplicarea prevederilor alin. (1), dispozițiile art. 382-398 se aplică în mod corespunzător.

Prin urmare, rezultă că instanța poate adopta și o sentință de achitare în acest sens, potrivit art. 390, fapt care, în viziunea noastră, contravine alin.(4), care prevede obligativitatea unei pedepse în cazul examinării cauzei în ordinea procedurii

¹⁴ Jean Loup Charier, Andrei Chiriac, *Codul Convenției europene a drepturilor omului*, 2005, p. 250

abreviate și regula ar fi ca finalitatea unei asemenea proceduri să fie numai o sentință de condamnare, potrivit dispozițiilor art.389 CPP. De aceea avem rezerve și la p. 28 din Hot. Pl. CSJ nr.13 care indică faptul că, în cazul adoptării sentinței de încetare a procesului penal sau *de achitare* (art.14 alin.(2) CP), instanța de judecată lasă acțiunea civilă fără soluționare în procesul penal, fapt ce nu împiedică persoana care a inițiat acțiunea civilă de a o intenta în ordinea procedurii civile. Fiindcă într-o asemenea manieră contextuală se aduce atingere legalității unor alte contexte legislative și anume art.390 CPP, care prevede limitativ, expres și exhaustiv, cazurile când se adoptă o sentință de achitare.

Cu referire la cel de-al doilea aspect al condiției nominalizate *supra*, menționăm că aceasta nu prezintă a încălcare a art.6 din CEDO, deoarece lipsirea de dreptul de a solicita examinarea altor probe decât cele recunoscute de inculpat și incluse în rechizitoriu, este unul *sui generis*, cu caracter autonom, care are la bază prevederi legale justificate de însăși natura și specificul felului de procedură.

Prin urmare, în contextul nostru, este vorba de audierea martorilor acuzării cu privire la unele circumstanțe sau date care au relevanță pentru soluționarea cauzei penale. Însă, luând în considerare că fapta e recunoscută și probele la fel, nu mai apare necesitatea de a interoga martorii, deoarece circumstanțele sunt deja stabilite și

informațiile de care dispun martorii au fost administrate la faza de urmărire penală.

Suplimentar, menționăm că dreptul consfințit la art.6 paragraful 3 lit.d) din Convenția Europeană nu are un caracter absolut, acuzatul beneficiind de posibilitatea legală de a renunța la exercitarea lui, optând pentru judecata în baza probelor administrate la faza de urmărire penală, cu condiția ca procedura judecătii simplificate să fie supusă dezbaterii în fața unei instanțe independente și imparțiale.

Și, în final, ultima condiție cumulativă pentru a face aplicabilă instituția judecătii în cazul recunoașterii vinovăției, este ca probele administrate în faza de urmărire penală să fie suficiente și de natură să permită stabilirea unei pedepse.

Potrivit dispozițiilor art.389 alin.(1) CPP, sentința de condamnare se adoptă numai cu condiția în care, în urma cercetării judecătorești, vinovăția inculpatului în săvârșirea infracțiunii a fost confirmată prin ansamblul de probe cercetate de instanța de judecată. Aplicarea unei pedepse, având la bază prevederile art.364/1 alin.(4), poate fi dispusă numai prin adoptarea unei sintințe de condamnare și numai în situația când s-a constatat caracterul afirmativ al chestiunilor ce au fost soluționate de instanță în virtutea art.385 CPP.

Eventual, în situația când sunt suficiente probele care demonstrează în totalitate faptele recunoscute de inculpat, dar se constată că aceste probe au fost administrate la faza de urmărire penală cu încălcarea prevederilor art.94 CPP, atunci

instanța de judecată respinge cererea de a examina în ordinea art.364/1 și dispune judecata potrivit regulilor generale. Astfel, celeritatea unei sentințe de condamnare trebuie motivată prin intermediul suficienței probatoriului care urmează să fie examinat de judecător sub aspectul conclu-

denței, pertinentei și utilității probelor acumulate, deoarece intervine regula potrivit căreia mijloacele de probă obținute în mod ilegal nu pot fi folosite în procesul penal în cadrul oricărei proceduri, fie că e generală sau specială faptelor.

TERMENUL PENTRU EXERCITAREA DREPTULUI DE OPȚIUNE SUCCESORALĂ

Conf. univ. dr. Iulia BĂNĂRESCU,
USEM,
iu.banarescu@mail.ru

Rezumat: Potrivit legislației civile nimeni nu este obligat de a face acceptarea unei moșteniri care i se cuvine. Rezultă că dintre posibilitățile persoanei cu vocație succesorală de a opta la moștenirea defunctului cea mai importantă o reprezintă posibilitatea de a nu accepta moștenirea, deci de a renunța la moștenire. Dreptul de a accepta succesiunea se prescrie printr-un termen de 6 luni socotit de la deschiderea succesiunii. Termenul de prescripție de 6 luni se explică prin necesitatea de a lichida într-un termen scurt cauzele succesoriale, pentru a stabili drepturile cuvenite moștenitorilor sau pentru a declara succesiunile vacante (în cazurile când nu există moștenitori sau când moștenitorii existenți au renunțat la drepturile lor). Principalele probleme ale dreptului de opțiune succesorală vizează subiectele dreptului de opțiune succesorală, prescripția acestuia, actul juridic de opțiune succesorală, forma de opțiune succesorală și validitatea acesteia.

Cuvinte-cheie: succesiune, opțiune succesorală, acceptare voluntară tacită, acceptare pură, acceptare simplă forțată, acceptare sub beneficiu de inventar, certificat de moștenitor.

THE TERM FOR EXERCISING THE RIGHT OF OPTION OF SUCCESSION

Abstract: According to civil law no one is obligated to make an acceptance of inheritance it deserves. It follows that the person of possibilities with vocation succession opting to the inheritance of deceased the most important is the ability not to accept the inheritance, so to waive the inheritance. The right to accept the succession is prescribed by a term of six months counted from the opening of the succession. The limitation period of six months due to the need of liquidation within a short cases of succession to establish basic rights of heirs (or declared vacant succession in cases where there are no heirs or when existing heirs have renounced their rights). The main problems of the right of option of succession rights issues concerning inheritance, look at the subjects of the right of option of succession, barred, legal act of succession option, inefficiency and forms of succession option.

Key-words: succession, succession option, voluntary tacit acceptance, pure acceptance and forced simple acceptance, acceptance under benefit of inventory, certificate of inheritance.

TERMENUL PENTRU EXERCITAREA DREPTULUI DE OPȚIUNE SUCCESORALĂ СРОКИ ПРИНЯТИЯ НАСЛЕДСТВА

Согласно гражданскому законодательству, лицо, которому положено по закону наследство, не обязано дать согласие на его получение. Таким образом, получается, что из всех возможностей лица,

имеющего право на наследство умершего, самым главным является возможность непринятия наследства, т.е. возможность отказаться от него. Право на принятие наследства установлено сроком до 6 месяцев, исчисляемых с момента открытия наследства. Срок давности в 6 месяцев объясняется необходимостью ликвидации в короткий срок наследственных споров, с тем чтобы установить положенные наследникам права или чтобы объявить о свободном наследстве (когда нет наследников или когда наследники отказались от своих прав). При рассмотрении права на наследование необходимо определить: субъектов наследования, срок давности этого права, юридический акт, дающий право на наследование, вид наследования и его действительность.

Ключевые слова: наследование, право на наследование, молчаливое согласие, свободное согласие, вынужденное согласие, согласие, предопределённое материальной выгодой, удостоверение наследника.

Necesitatea cunoaşterii materiei succesoriale nu se reduce doar la cei care doresc să dispună de bunurile sale, dar deasemenea este o necesitate şi pentru cei care doresc să dispună de bunurile sale, şi mai este o necesitate şi pentru cei care primesc moştenirea. Există, astfel, un câmp foarte larg de persoane care vor să cunoască legislaţia în domeniul dat. Mai mult ca atât, mai devreme sau mai târziu, fiecare individ poate deveni parte a unui raport de succesiune, apelând la aceste servicii.

Pilonul fundamental al transmisiunii patrimoniale *mortis causa* îl constituie dreptul de opţiune succesorală. De exercitarea sa depinde cine va deveni moştenitor al defunctului, cum se va împărţi averea succesorală, partea care va reveni fiecărui moştenitor, cine va răspunde de datoriile defunctului etc.

Acceptarea şi renunţarea la succesiune sunt acte de o mare importanţă pentru cei care le realizează, influenţându-i şi pe

ceilalţi succesori, substituiţi, succesorii succesoriilor, creditorii defunctului, creditorii personali ai succesoriilor etc.

Cert este că în sistemul nostru juridic obţinerea unei moşteniri are loc doar prin acceptarea acesteia de către moştenitori. Nu mai puţin important este actul renunţării la moştenire, prin exercitarea căruia renunţătorul desfiinţează cu efect retroactiv vocaţia sa succesorală, devenind străin de moştenire. Lipsa unei reglementări clare şi precise a modului de exercitare atât a acceptării cât şi a renunţării la moştenire provoacă numeroase confuzii şi carenţe în sistemul juridic. Cel mai elocvent exemplu serveşte lipsa reglementării efectelor neacceptării moştenirii fapt ce poate duce la o instabilitate şi nesiguranţă în ceea ce priveşte circuitul civil al bunurilor dobândite prin efectul moştenirii. Astfel, în acest studiu ne vom expune asupra unor probleme, dintre care unele pot fi subînţelese sau prezumate prin interpretarea prevederilor legale, şi asupra altor cauze pentru care regimul legal păstrează tăcere.

Rezultate obținute și discuții

Dacă în Dreptul Roman exercitarea lui *ius delationis* avea o durată nelimitată în timp așa încât succesorul nu avea stabilit un termen pentru exercitarea acestuia, atunci dreptul comun s-a orientat în sens opus, limitând și stabilind o perioadă de timp în care cel chemat la succesiune trebuia să-și manifeste voința de a accepta sau renunța la moștenire.

Codul Civil al RM stabilește expres în art.1517 și art.1526 alin. (1) care este anume termenul de care dispune succesorul pentru exercitarea dreptului de opțiune succesorală, acesta fiind de 6 luni de la data deschiderii succesiunii atât pentru acceptarea cât și pentru renunțarea la succesiune. Același termen era prevăzut și în Codul civil al RM din 1964, în art. 581 și art. 585.

Moștenirea trebuie să fie acceptată în termen de șase luni, indiferent dacă se acceptă tacit prin intrarea în posesiunea patrimoniului succesor al sau prin depunerea declarației de acceptare la notar.

Conform art.1517 CC al RM acest termen începe să curgă de la data deschiderii moștenirii. Potrivit art. 1440 alin. (2) din CC al RM, *Momentul deschiderii succesiunii se consideră cel al decesului persoanei care a lăsat moștenirea sau data rămânerii definitive a hotărârii judecătorești privind declararea morții lui.*

Regula, potrivit căreia termenul de opțiune succesorală începe să curgă de la data decesului lui *de cuius*, indiferent de momentul înscrierii acestuia în registrele de stare civilă, operează după părerea mai

multor autori [*a se vedea*: 1], la care raliem și noi, și în următoarele ipoteze:

- succesibilul a luat cunoștință mai târziu de moartea lui *de cuius*;

- succesibilul locuiește în altă localitate decât locul deschiderii moștenirii (din țară sau chiar din străinătate);

- succesibilul nu cunoaște componența masei succesoriale (existența unor active sau pasive descoperite după 6 luni de la deschiderea moștenirii);

- succesibilul are numai vocație generală la moștenire, nu și vocație concretă (termenul de opțiune este unic și începe să curgă de la data morții celui ce a lăsat moștenirea nu numai pentru succesibilii chemați în primul rând la moștenire dar și pentru succesibilii din clasele subsecvente);

- succesibilul moștenește, nu numai în nume propriu, ci și prin transmisie.

În cazul moștenirii prin transmisie, potrivit art. 1523 alin. (1) din CC al RM, *Succesorii moștenitorului decedat trebuie să accepte moștenirea în partea rămasă din termenul stabilit pentru acceptare. Dacă acest termen este mai mic de 3 luni, el se prelungește până la 3 luni.*

Menționăm că autorul român M.D. Bob [2] apreciază pozitiv soluția legiuitorului nostru atât în ceea ce privește folosirea corectă a termenului de „transmisie” și nu de „retransmitere” folosit în NCC al României, precum și faptul că succesorul autorului secund decedat va exercita dreptul de opțiune în intervalul de timp care a mai rămas după decesul primului autor și până la împlinirea a șase

luni, care poate fi prelungit la nevoie. Autorul a adus aceste argumente de drept comparat pentru a arăta că soluția legiuitorului român nu este cea mai rațională și care indică că titularii retransmiterii ar trebui să exercite opțiunea autorului lor la moștenirea primului decedat în termenul care le este afectat pentru a opta cu privire la moștenirea acestui autor, adică în termenul de un an de la decesul autorului postdecedat.

Legislația noastră nu indică expres careva excepții de la regula calculării începutului curgerii termenului de opțiune, însă, doctrina [3], admite, că de la regula enunțată mai sus, există și anumite derogări:

a) în cazul unui copil conceput, dar nenăscut la data deschiderii succesiunii (care are drepturi succesoriale cu condiția ca el să se nască viu) se admite că termenul de prescripție începe să curgă de la data nașterii;

b) în situația declarării judecătorești a morții, data deschiderii succesiunii este data prevăzută în hotărârea judecătorească definitivă ca fiind dată morții. Se admite că deși data deschiderii succesiunii este data stabilită prin hotărâre, termenul de prescripție al dreptului de opțiune succesorală se calculează de la data rămânerii definitive a hotărârii judecătorești declarative de moarte, pentru că numai din acel moment dreptul de opțiune poate fi exercitat;

c) în ipoteza în care succesibilul a luat cunoștință mai târziu de calitatea sa de

moștenitor, termenul se calculează de la data luării la cunoștință a acestei calități (este vorba de moștenirea testamentară când testamentul din care rezultă calitatea de moștenitor a fost descoperit mai târziu, persoana neputând afla de chemarea la moștenire decât din momentul descoperirii testamentului).

În afară de termenul general nominalizat pentru exercitarea opțiunii successorale, legislația prevede și un **termen special** de acceptare a succesiunii (art. 1518 din CC al RM): *„Dacă dreptul de a accepta succesiunea apare în cazul în care ceilalți moștenitori nu o acceptă, ea trebuie acceptată în partea rămasă din termenul stabilit pentru acceptare. Dacă această parte este mai mică de 3 luni, ea se prelungeste până la 3 luni”*.

În legătură cu acest text de lege apare întrebarea: ce s-a avut în vedere prin expresia *„nu o acceptă”*. Succesibilul este neglijent și nu se decide a opta, sau și ipoteza că succesibilul a renunțat expres la moștenire, sau chiar dacă a acceptat moștenirea, succesibilul a fost ulterior declarat nedemn?

Pentru comparație aducem ca exemplu norma art.1154 din Codul civil al Federației Ruse care reglementează acest subiect în felul următor: *„(2) Dacă dreptul la moștenire apare pentru alte persoane ca rezultat al renunțării moștenitorului de la succesiune sau în urma decăderii moștenitorului de la moștenire în temeiul art.1117 al prezentului Cod, aceste persoane pot accepta moștenirea în termen de șase luni din ziua apariției pentru dâșșii a dreptului la moștenire. (3) Persoanele*

pentru care dreptul la moștenire apare doar ca urmare a neacceptării moștenirii de către alți moștenitori, pot accepta moștenirea în termen de trei luni de la data finisării termenului indicat în pct. 1 al prezentului articol¹.”

Dacă legiuitorul prin art.1518 CC al RM a vrut să reglementeze un termen special de acceptare a succesiunii doar pentru succesibili dreptul de opțiune al cărora apare atunci când succesibilul este inactiv, adică lipsește careva reacție din partea lui, atunci ar rezulta că pentru oricare alte situații termenul este cel general, de 6 luni. Însă nu vedem de ce în situația acestor succesibili, dreptul de opțiune a cărora apare ca urmare a pasivității unor succesibili, să fie mai avantajată decât a celor, dreptul cărora apare ca urmare a renunțării la moștenire de către alți succesibili. Or, după cum am expus anterior, succesibilii își pot exercita dreptul de opțiune în orice ordine,

¹ Pentru detalii art.1154 c.civ.rus prevede: „(2) Если право наследования возникает для других лиц вследствие отказа наследника от наследства или отстранения наследника по основаниям, установленным статьей 1117 настоящего Кодекса, такие лица могут принять наследство в течение шести месяцев со дня возникновения у них права наследования. (3). Лица, для которых право наследования возникает только вследствие непринятия наследства другим наследником, могут принять наследство в течение трех месяцев со дня окончания срока, указанного в пункте 1 настоящей статьи” [4].

indiferent de clasă și de sensul exercitat de către alți succesibili.

Totodată, observăm reglementarea unui termen special doar pentru acceptarea moștenirii, nu și pentru renunțarea la ea. La expirarea termenului de 6 luni, indicat în art.1526 CC al RM, succesibilul inactiv sau nehotărât este decăzut din posibilitatea de a renunța la moștenire. Acesta, însă se poate prezenta la notar și peste termenul de opțiune succesorală pentru a declara că nu și-a însușit titlul de moștenitor, prin aceasta înțelegându-se că renunță la succesiune.

În practică destul de des sunt întâlnite cazuri când succesibilii nu se încadrează în termenul de acceptare a succesiunii. În această situație urmează a fi respectate următoarele norme legale:

1) art. 1519 alin. (1) din CC al RM și art. 64 alin. (3) din Legea cu privire la notariat.

Conform art. 1519 alin. (1) din CC al RM, *Cu acordul celorlalți succesori care au acceptat succesiunea în termen, pot fi incluse în cercul moștenitorilor, fără a se adresa în instanța de judecată, persoanele din clasa succesorală chemată la succesiune care au omis termenul menționat.*

Conform art. 64 alin. (3) din Legea cu privire la notariat, *Moștenitorii care au omis termenul de acceptare a succesiunii pot fi incluși în certificatul de moștenitor cu consimțământul tuturor celorlalți moștenitori care au acceptat succesiunea în termen. Acest consimțământ al moștenitorilor va fi prezentat în scris notarului până la eliberarea certificatului de moștenitor.*

Normele enunțate se contrazic între ele după conținut, or, includerea în cercul moștenitorilor și includerea în certificatul de moștenitor sunt lucruri diferite. Ba mai mult ca atât, Codul civil nu oferă explicații referitor la semnificația acestei expresii.

După părerea unor practicieni, după expirarea termenului de acceptare a succesiunii, moștenitorul care a omis termenul solicită de la notar doar eliberarea certificatului de moștenitor și nu declară acceptarea succesiunii. Astfel, după părerea acestora, în acordul celorlalți moștenitori care au acceptat succesiunea în termen, urmează a fi utilizată expresia „la includerea în certificatul de moștenitor”.

Nu suntem de acord cu această opinie, pentru că pornind chiar de la denumirea articolului 1519 din CC al RM - „Prelungirea termenului de acceptare a succesiunii”, constatăm intenția legiuitorului de a oferi posibilitate succesibilului, care a omis termenul legal pentru a accepta moștenirea, să o poată accepta chiar și după curgerea acestui termen, fără a se adresa în instanța de judecată, însă sub condiția că toți ceilalți moștenitori care au acceptat în termen să fie de acord.

Dacă cel puțin unul dintre moștenitorii care au acceptat succesiunea în termen nu-și va exprima acordul, atunci moștenitorul care a omis termenul nu-și va putea manifesta declarația de acceptare a succesiunii pe cale extrajudiciară.

În plus, a include pe cineva în cercul moștenitorilor înseamnă a-l considera moștenitor, iar moștenitor, potrivit regimu-

lui nostru juridic, poți deveni doar dacă accepți moștenirea (tacit sau expres).

Nu este clar care este termenul în care succesorii care au omis termenul pot accepta succesiunea cu acordul celorlalți moștenitori. Dar atâta timp cât nu se prevede expres un termen, considerăm că aceștia pot să accepte moștenirea oricând după trecerea termenului legal, sub condiția că încă nu s-a eliberat certificatul de moștenitor.

În legislația rusă, este posibil acceptarea chiar și după eliberarea certificatului de moștenitor, în acest caz notarul decurgând la anularea certificatelor anterior eliberate și eliberarea altor noi certificate de moștenitor².

Pentru a evita confuziile, considerăm că alin.(1) al art.1519 CC al RM necesită a fi modificat, și despărțit în două aliniate, după cum urmează:

„(1) Termenul prevăzut la art.1517 poate fi prelungit de către instanța de judecată cu cel mult 6 luni.

(2) Persoanele chemate la succesiune în temeiul legii sau în temeiul testamentului, care

² Cu titlu de precizare art. 1155 c.civ.rus prevede: „2. Наследство может быть принято наследником по истечении срока, установленного для его принятия, без обращения в суд при условии согласия в письменной форме на это всех остальных наследников, принявших наследство. (...) Согласие наследников является основанием аннулирования нотариусом ранее выданного свидетельства о праве на наследство и основанием выдачи нового свидетельства...” [5]

au omis termenul stabilit pentru acceptarea moștenirii (art. 1517), pot accepta succesiunea cu acordul scris și autentificat al tuturor celorlalți succesori care au acceptat succesiunea în termen, fără a se adresa în instanța de judecată”.

Concomitent, alin. (3) al art. 64 din Legea cu privire la notariat urmează a fi exclus.

În cazul în care succesibilul care a omis termenul de acceptare a succesiunii nu poate accepta succesiunea și nu poate fi inclus în certificatul de moștenitor pe cale amiabilă, acesta poate pretinde prelungirea termenului de acceptare a succesiunii, în temeiul art. 1519 din CC al RM, adresându-se la instanța de judecată.

Potrivit art. 1519 din CC al RM, termenul *se prelungeste* și nu se restabilește ori se stabilește un nou termen de acceptare a succesiunii. Astfel, fiind un termen precluziv (punitiv) [6] sau, cu alte cuvinte, de decădere, care nu poate fi suspendat, întrerupt sau restabilit (potrivit pct. 55 din Hotărârea Plenului CSJ al RM nr. 13 din 03.10.2005, „Cu privire la practica aplicării de către instanțele judecătorești a legislației la examinarea cauzelor despre succesiune”), în cazul expirării termenului de față (6 luni plus 6 luni – termenul maxim de prelungire), instanța de judecată urmează să refuze admiterea cererii, iar notarul să refuze deschiderea procedurii succesorală în temeiul unei hotărâri, prin care termenul a fost prelungit după ani de zile de la decesul persoanei.

Unii savanții utilizează expresia „repunerea în termen” în loc de „prelungirea

termenului”, ceea ce este inadmisibil din motiv că aceste instituții juridice au natură juridică absolut diferită.

În același pct. 55 din Hotărârea Plenului CSJ al RM, este relatat că *Reieșind din sensul art.1519 alin.(1) din Codul civil, termenul de acceptare a succesiunii poate fi prelungit de către instanța de judecată cu cel mult 6 luni de la data când au decăzut circumstanțele de imposibilitate de acceptare a succesiunii.* Totodată, un astfel de sens nicidecum nu rezultă din prevederile art. 1519 din Codul civil al RM. Ba mai mult decât atât, conform art. 266 din Codul civil al RM, *în cazul prelungirii, termenul nou se calculează din momentul expirării termenului precedent.* Deci, termenul nou trebuie să fie stabilit din momentul expirării termenului, stabilit în art. 1517 CC RM (așa cum prevede expres și art. 1519 CC al RM și susține art. 266 CC al RM), și nu din momentul când au decăzut circumstanțele de imposibilitate de acceptare a succesiunii.

După cum vedem, natura juridică a termenului de opțiune succesorală este una controversată. Unii autori consideră că este un termen de prescripție, alții îl consideră un termen de decădere.

În literatura de specialitate românească s-a apreciat că stingerea prin prescripție a dreptului de opțiune succesorală ca urmare a neexercitării lui în termenul stabilit de lege constituie o inadvertență, deoarece prescripția extinctivă presupune stingerea dreptului la acțiune în sens material, iar dreptul de opțiune succesorală nu constituie un drept la acțiune, ci un

drept subiectiv, care trebuie valorificat în termenul prevăzut de lege, sub sancțiunea decăderii [7].

În noul cod civil al României se confirmă indirect natura de termen de decădere a termenului pentru exercitarea dreptului de opțiune succesorală [8]. Potrivit dispozițiilor art. 1103 alin. (3) c.civ.rom. acestui termen i se aplică prevederile referitoare la suspendarea și repunerea în termenul de prescripție extinctivă. Menționăm că, deși unii autori îl califică ca termen de decădere, continuă să-l caracterizeze ca pe un termen de prescripție [9].

Legislațiile străine, precum a Rusiei, Ucrainei, de asemenea stabilesc expres un termen de 6 luni pentru exercitarea acestui drept. În Codul Civil al României, în art. 1103 alin. (1) se stabilește un termen de un an de la data deschiderii moștenirii pentru ca succesibilul să-și exercite dreptul de opțiune succesorală. Codul Civil al Franței în art. 780 stabilește un termen de 10 ani în care se prescrie termenul de opțiune succesorală. Același termen de 10 ani este prevăzut și în Codul Civil al Portugaliei în art. 2059 alin. (1).

Există legislații, precum a Spaniei în care nu se stabilește expres un termen pentru exercitarea acestui drept, însă doctrina, în cea mai mare parte consideră ca acest termen ar fi de treizeci de ani. În susținerea acestei teze, doctrinarii aduc ca argument principal legătura care există între *ius delationis* și perioada de acțiune pe care o are succesorul pentru a putea reclama bunurile asupra cărora consideră ca are

drepturi și fac parte din moștenire, sau așa numita petiția de ereditate [10].

Concluzii

Ajunși la finele acestei abordări vom menționa, că opțiunea succesorală este un drept subiectiv, care a luat naștere la data morții lui *de cuius* și care aparține tuturor succesibililor, concretizându-se în dreptul acestora de a alege între confirmarea și renunțarea la calitatea de moștenitor.

Astfel, prin acest studiu ne-am propus să individualizăm acele probleme de ordin teoretic și practic desprinse din inadverențele și confuziile legislației civile care pot crea în practică unele îngrădiri în procesul de realizare a dreptului de moștenire.

De asemenea, existența unor norme clare și echitabile în materia succesiunilor, atât pe înțelesul practicienilor din domeniu cât și al cetățenilor simpli este categorică, deoarece neînțelegerile, conflictele și litigiile care pot apărea sunt din cele mai dureroase, neplăcute și nedorite, deoarece raporturile succesoriale de regulă apar între membrii unei familii sau între rude apropiate.

Precizăm că, deși toți moștenitorii defunctului beneficiază de dreptul de opțiune succesorală, aceasta nu înseamnă că, dacă ei și-au exercitat acest drept, vor și primi bunurile succesoriale este necesar să se aibă în vedere ordinea claselor de moștenitori, astfel încât acceptarea succesiunii de către succesibil în rang preferat, va duce la anihilarea dreptului de opțiune al succesibilului subsecvent, cu consecința desființării drepturilor succesoriale ale acestora din urmă.

Bibliografie:

1. Deak Fr. *Tratat de drept succesoral*. București: Universul juridic, 2002 p.401-402.
2. Bob M.D. *Probleme de moșteniri în vechiul și noul Cod civil*. Universul juridic: București, 2012 p.207.
3. Comentariul Codului civil al Republicii Moldova, vol.II Chișinău ARC, 2006 p.1185.
4. Codul civil al Federației Rusă. Partea a III, adoptată prin Legea Federală nr.147- фз din 26.11.2001, în vigoare din 01.03.2002. <http://base.Garant.ru/10164072/>, art.1154.
5. Codul civil al Federației Rusă. Partea a III, adoptată prin Legea Federală nr.147- фз din 26.11.2001, în vigoare din 01.03.2002. <http://base.Garant.ru/10164072/>, art.1155.
6. Comentariul Codului civil al Republicii Moldova, vol.II Chișinău ARC, 2006 p.487-488.
7. Deak Fr. *Tratat de drept succesoral*. București: Universul Juridic, 2002. p.398.
8. Popa I. *Drept civil. Moșteniri și liberalități*. București: Universul Juridic, 2013 p.472.
9. Genoiu I. *Dreptul la moștenire în Noul Cod civil*. București: All Beck, 2012 p.357-358.
10. Sanchez Cid I. *La repudiacion de la herencia en elCodigo Civil*. Teză de doctor în drept. Salamanca, Spania, 2012. http://gredos.usal.es/jspui/bitstream/10366/115650.1/DDP_Sanchez_Cid_Ignacio_La_RepudiacionDeLaHerencia.Pdf

Dacă, în ultimă instanță *noos*-ul juridic își află suportul ontig în grăuntele de spiritualitate imperativă al conștiinței individuale, este pentru că însăși aceasta își depășește insularitatea doar nutrindu-se în valorile ce o transcend, având ca reper **dreptul natural**, luat în cele ce urmează ca fundament axiologic al dreptului pozitiv, ca proiect umanizator, nu însă abstract-speculativ, al parcursului istoric real al legislației în cetate.

În timpul din urmă, dreptul natural este leitmotivul problematicei drepturilor omului, ceea ce e în mersul firesc al realizării lor consecvente. Dar, folosit nu o dată împotriva vocației sale prezumate, a ajuns pe alocuri să joace rolul unui instrument ideologic, când nu și juridic nemijlocit, de justificare a unor interese politice și de încurajare, fie și indirectă, a unor discutabile modele morale, opuse în fapt tablei valorilor umaniste autentice. Or, numai acestea din urmă coagulează esența umană, al cărei fundament filosofic implică și ideea dreptului natural.

Alunecarea înstrăinată de care vorbim - proprie, în opinia noastră, postmo-

dernismului pe care îl parcurgem -, este una de practică politică și juridică în măsura în care este mai întâi una de mentalitate axiologic-confuzionară, marcând un relativism valoric cu efecte sociale entropice.

Oricât de redundant riscă să fie demersul de față în raport cu achizițiile consacrate în cunoașterea și înțelegerea problematicei dreptului natural, vom proceda mai întâi la unele, totuși restrânse, considerații privind geneza dreptului și statului ca **fenomene istorice obiective**, în raport cu care s-a ivit, în câmpul gândirii politice și filosofico-juridice, **ideea** dreptului natural. Vom lua astfel act de suprapunerea reduționistă a celor două planuri, altfel evitabilă la o privire cât de cât atentă, dar servind interesat unei presiuni ideologice asupra Ideii dreptului natural, constrânsă astfel la o deturnare reificantă și alienantă a statutului ei definitoriu axiologic. Ceea ce conduce nu doar la falsa fenomenalizare a ceea ce nu există decât sub chipul ideii, aspirației, idealului, ci și la transformarea dreptului natural în suport al politizării manipulatorii a drepturilor omului, îndepărtându-le de la finalitatea lor veritabilă.

Să ne întrebăm, de aceea, într-o manieră aparent retorică, ce este însuși dreptul natural? Are el un statut reificant, funcționează în registrul datului, al

* Publicat în revista "Studii și Cercetări Juridice" a Institutului de Cercetări Juridice al Academiei Române, nr. 2/2012

fenomenului ori cumva, de la cealaltă extremă, uneori și ea acceptată, într-un empireu anistoric și universalist? Sau, dimpotrivă, rămâne propriu-zis o exigență și un criteriu valoric, în continuă reconstruire istorică, al dreptului pozitiv? Apoi, este legitimă tentația instituționalizării sale normative, odată ce el se justifică prin funcția sa de forță eminentă îndrumătoare?

Desigur, întrebările de mai sus au primit în câmpul cunoașterii juridice răspunsurile așteptate. Noi totuși vom reaminti aici - pentru ilustrarea tezei enunțate în genericul însemnărilor de față - unele dintre accentele clarificărilor în cauză.

Astfel, s-a admis că dreptul, în faza protogenezei sale istorice, cu tot ce reprezenta acesta ca norme prioritare interdictive, născute în procesul direct al conviețuirii, se revendica originar mai îndepărtatelor forme incipiente de spiritualitate (animismul, cultul morților, al strămoșilor, antropofagia, totemul, magia). În această ipostază, normele de comportare, intrinseci vieții primitive, aveau o manifestare naturală la propriu, dar pe fondul unei socialități în afirmare. Nimic nu era încă instituționalizat și nimic nu trecea prin filtrul unei voințe politice, încă neivite, care să legitimizeze sau să interzică în **ordine pozitivă** ceea ce, altfel, accepta sau interzicea natural, spontan comunitatea arhaică. În faza sa naturală, neformalizată etatic, norma virtuală de drept subzista indistinct cu acelea morală și religioasă. Ea putea fi tabu, totem și rit ori mit (model

exemplar), dar, evident, nu regulă dublată de sancțiunea impusă prin coerciție etatică.

Trebuie să distingem, așadar, între dreptul în această accepțiune natural, luat ca parte indistinctă a normativității preetactice nestructurate, și ceea ce în istoria filosofiei juridice a însemnat dreptul natural, adică ideea opoziției valorice la dreptul pozitiv și reperul bunei legiuri în cetate. În acest al doilea sens, dreptul natural este creația posticipată a filosofilor și reformatorilor ce căutau justa măsură a legii. Regimul său ontologic ține de acel „trebuie să fie”, este de ordin axiologic, nu fenomenal, precum dreptul natural originar. Acesta din urmă subzista, repetăm, în nediferențierea primordială a normativității ancestrale și fără a se circumscrie prin raportare la ceva exterior sieși: un **trebuind** cu rol cenzurant, valoric îndrumător. Ceea ce pentru societatea etatică propriu-zisă reprezintă tipuri diferențiate de norme, ele alcătuiau originar un corp comun, cu funcții ce aveau să se autonomizeze în plan religios, moral, juridic etc. Deoarece omul primitiv trăia și își reprezenta **sinctetic** relația cu natura, sincretismul său existențial lua și formă normativă, formă dedusă - spontan, nu elaborat, ca în cazul dreptului pozitiv de mai târziu - din sentimentul primordial, al unității organice cu lumea.

Așa cum totuși s-a admis, nu religia a creat dreptul sau morala. Ele, toate, subzistau ca posibilitate în realitatea înglobantă a spiritualității primitive. Religia, morala și dreptul și-au arătat

prezența ca fenomene de sine stătătoare într-o evoluție ulterioară a umanității, fiecare dintre ele cu ritmurile proprii. Cât privește religia, privită ca formă distinctă a conștiinței sociale, ea s-a cristalizat ulterior amintitelor reprezentări prereligioase, precum cultul morților și celelalte asemenea pomenite. Abia reprezentarea sacrului și a transcendenței, prin care s-a rupt vălul sincretismului, a marcat ivirea religiei în sensul practicii religioase, inițial politeiste. Cât privește dreptul natural, odată cu ivirea statului putem vorbi despre cu totul altceva în raport cu accepțiunea reificantă, fenomenalizatoare. El se prezintă de data aceasta ca un elaborat al gândirii filosofilor și reformatorilor, ca imperativ al buneii legislații în cetate. Dreptul natural se formează, în ipostaza de față, pe măsura formării dreptului pozitiv, devenind reflexul perfecționist-valoric al normativității juridice. În această întruchipare – adevărata formă operantă a dreptului natural –, el nu precedă originar, ca pretins fenomen, dreptul cetății, dar, odată invocat cu rol de „trebuie să fie” și pus în lucrare reformatoare, îndrumă sau caută să îndrume și să modeleze umanist legislația. Cu accente și intensități istorice diferite, uneori cu tăceri dureroase, dreptul natural, luat ca reflex ideal, asigură mijlocirea valorică urcușului, altfel mereu necesar, spre umanizarea imperativității pozitive.

Statul, apărut în „epoca eroică” a comunității tribale, devine, la rândul-i, element constitutiv al noii societăți, organizată politic. O seamă de gânditori,

încă înaintea lui Hegel, dar și de după el, a absolutizat, pe baza unor premise de remanență platoniciană, rolul statului în societate, construind, într-un fel sau altul, o imagine panetată a însăși vieții sociale, cu toate consecințele ce decurgeau, fie și indirect, de aici. Însă statul, se știe, e corelatul istoricește opozabil societății civile, nu, abstract, societății în genere, care e o realitate sistemic integrativă, deci de alt ordin. Suprapunerea, întâlnită în istoria gândiri politico-juridice, a relației societate civilă – stat pe relația societate – stat conduce, între altele, la plasarea problematicii emancipării individului în raport cu puterea etatică în planul aproape exclusiv al unui quasideterminism obiectivist, dar de factură idealistă; statul este astfel privit, în toate funcțiile sale de exercitare a voinței publice, sub semnul fetișizant al unei necesități transcendente, expresie a Ideii absolute.

În această viziune, factorul subiectual nu este chemat efectiv, în pofida aparențelor, să **coparticipe** la procesul determinării istorice prin articulațiile și asumările de inițiativă politică ale organismului viu al societății civile. Nu aceasta din urmă ar produce practic criteriile evaluării democratice a statului și a dreptului pozitiv; ele sunt deja deduse apriori din universalitatea și raționalitatea Ideii absolute. Și iată cum, în acest cadru, tentația întâlnită la cealaltă extremă a interpretării, de a reduce dreptul natural la calitatea de fenomen real, la un produs reificat al societății, subzistând palpabil ca

un dat obiectual, a fost înlocuită la un moment dat cu aceea a legitimării lui transcendentiste într-o rațiune anistorică.

Or, sub aspect istoric, dreptul natural a reprezentat o construcție ideală a minții omenești, preocupată să obțină protejarea individului în raport cu statul și ordinea juridic instituită în societatea etatică. Încât, ipoteza dreptului natural nu se justifică nici în ordinea datului, a fenomenului, dar nici în aceea transcendentist-raționalistă; ea vizează **câmpul axiologic**, în care meditația metafizică a creat, în secole de reflecție, idealul călăuzitor al legislației în cetate. Dreptul natural s-a profilat astfel ca un criteriu valoric al dreptului pozitiv și, mult mai încoace, prin mijlociri multiple, al statului de drept. În variatele lui forme doctrinale de manifestare în timp, dreptul natural s-a vrut expresia teoretico-juridică a esenței umane, reprezentată totuși, cel mai adesea și aceasta, abstract-deductiv și anistoric.

La rândul ei, explicația originii preetateice a dreptului ca drept, a constituirii sale autonome în raport cu geneza statului, cu circulație în literatura problemei, atrage după sine, chiar dacă neprogramat, dar cu rol de consecință de neocolit, presupuziția că societatea civilă ar fi preexistat statului. Însă organizarea civilă a societății, așa precum și dreptul **constituit**, nu are rațiune de existență decât în raport cu statul, față de care se definește co-opozabil. Înaintea statului a existat societatea cum era ea la începuturi, când solidaritatea comunitară avea încă o pondere cauzal-biologică, iar

sursa ei de autoritate era imanentă, neconstituindu-se încă într-o forță exterioară, de natură politică. După cum dreptul **constituit** (pentru care obiceiul arhaic era mai degrabă premisa proto-juridică a elaborării sale formalizate) nu subzistă decât legat de voința etatică ce îl consfințește, la fel societatea civilă nu există decât în raport cu statul, cu care se condiționează ontologic, fie și la modul antagonic. Un fapt, o acțiune, orice altă obiectivare a „conștiinței civile” sunt ceea ce sunt numai ca semnificație dobândită în raport cu statul, putere instituționalizată juridic. Totodată, societatea civilă nu poate exista dincolo de ideea de drept, oricât de injust ar fi un sistem juridic determinat. Unde există drept, există măcar virtual și societate civilă. La limită, îngrădirea societății civile, a drepturilor și libertăților în statul totalitar probează și ea condiționarea statală și, deopotrivă, normativ-juridică, aici constrângătoare, a societății civile.

În raport cu **fenomenul** societății civile, el însuși cu ecloziuni discontinue în istoria de până acum a omenirii, **problema** societății civile și-a făcut loc ca proiect în Epoca modernă. Dreptul pozitiv și fenomenul societății civile nu se pot revendica dreptului natural decât în plan ideal. Dreptul natural rămâne, de aceea, o generoasă ipoteză de lucru, de extracție metafizică, admisă de fiecare dată pentru viitor, un elaborat voluntar al minții omenești, menit să joace rolul de model dezirabil al relației individ - stat. El ne

proiectează într-un trecut idealizat, dar și într-un orizont viitor, pentru a le surprinde, din perspectiva prezentului, așa cum le vedem noi: replică ameliorativă la prezentul istoric. De aceea, ideea dreptului natural, atât de importantă în proiectul de umanizare societală, are a se asocia problematicii societății civile cu tot ce înțelegem astăzi prin vocea **recunoscută** a poporului în raport cu statul. Dreptul natural – afirmam și în altă ordine –, este o exigență cu puternice accente morale, pe care gânditorii au reclamat-o încă în Antichitate statului pentru stăvilirea legislației abuzive. Odată cu ivirea statului a apărut preocuparea privind dreptul natural pentru că abia acum apăruseră, oricât de timid, germenii ideii de societate civilă. Preocuparea în cauză are, mai ales astăzi, misiunea să ridice exigența morală a statului de drept la rangul consacării juridice și al exercițiului politic nemijlocit. Întâlnirea cu dreptul natural este de fapt ieșirea ideală – nu neapărat idealistă – din limităție, este efortul dreptului pozitiv de a se modela în acord cu cerințele societății civile.

Componentă a proiectului de umanizare societală și reper valoric al dreptului pozitiv, dreptul natural, luat ca exigență meliorativă, exprimă însăși năzuința de autodepășire a omului, de împlinire în zarea idealului, împlinire mereu reluată în forme istoricește determinate, pe cicluri ale devenirii. Dreptul natural rămâne, în menirea sa, unul dintre criteriile valorice permanente al ascendenței condiției umane.

Omul are a se regăsi în câmpul radiant al unei raționalități superioare, obținută și prin lucrarea modelatoare a dreptului natural, **ajuns astfel să fie expresia conștiinței de sine a dreptului pozitiv.**

Privind astfel lucrurile, dreptul natural nu poate absenta de la neconținută construcție și reconstrucție umanizatoare. Problema este aici, după cum credem, aceea de a-l feri de deturnări înstrăinante în raport cu finalitatea sa autentică. În acest sens, omul, parte a naturii, a cuprins-o în ființa sa ca dimensiune existențială. Dar propria lui natură, privită ca natură **umană**, dă sens nou naturalității sale prin achizițiile multimilenare de socialitate și spiritualitate. În cadrul ei se cristalizează valorile împărtășite, principiile și regulile comune. Ele se așază ca un suprastrat pe stratul biosului, de la care primește determinarea, dar o călăuzește sublimând-o superior energetic. Acum natura insului este umană prin condiția la care s-a ridicat. **Condiția umană** este deja așteptarea a **ceea ce trebuie să fie**. Omul s-a proiectat prin aceasta în orizontul valorii, al idealului. S-a putut ivi, astfel, și dreptul natural, înțeles ca expresie juridic îndrumătoare a viețuirii neînstrăinate a omului. S-a produs, în timp, o transmutație axiologică. Pe fondul ei, dreptul natural se revendica nu direct **naturii umane**, datului ei biopsihic, cât **condiției umane**, adică exigenței valorizatoare a naturii omenești. Perenitatea dreptului natural stă în perenitatea și universalitatea condiției umane. Aceasta din urmă, abia, vizează un **dincolo**, implică

năzuința autodepășirii, în timp ce natura umană nu e decât obiectul ei sau, în cel mai bun caz, rezultatul ei, mereu perfectibil.

Exprimând cu mijloacele lui năzuința cathartică a umanității și omului deplin, dreptul natural e **fundamentul** multiplelor ipostaze ale dreptului pozitiv, dar nu conținutul său direct. **Dreptul natural nu trimite reductiv la statutul juridic-formal al omului, ci la omul însuși.** În consecință, autoritatea dreptului natural nu rezidă în instituționalizarea sa normativă, ci în impulsul ce-l dă minții omenești chemate să descopere valori și principii de conviețuire.

În felul său, dreptul natural este un arc peste timpul devenirii umane, susținându-i consecvent mișcarea formativă în câmpul juridicității. Perenitatea exprimată nu ține de un anistorism speculativ și înghețat; ea decurge din tumultul istoriei concrete, angajată să redescopere *in actu*, pentru a nu rătăci, valorile ei eterne.

Tentația instituționalizării dreptului natural, transformarea lui *tale-quale* în normă pozitivă nu exprimă decât o alunecare ideologică. Ea alimentează astăzi până și intervenții armate în numele drepturilor omului, și, îndeosebi, egoismul exacerb al primitivității societății de consum. Încurajarea a ceea ce este lubric în ființa umană, consumismul, trivializarea mass-mediei, cultivarea imaginii în detrimentul modelelor morale și politice veritabile, dezangajarea socială (altfel atât de profitorie pentru exercițiul abuziv al puterii publice!) și, peste toate, sentimentul trăirii insulare într-o lume atomizată,

dincolo de ideal și responsabilitate – iată doar câteva dintre „roadele” politizării problematice – totuși atât de reale! – a drepturilor omului. Politica în cauză și măsurile juridice adiacente au stimulat înclinația telurică a ființei umane. Or, drepturile omului țin de afirmarea laturii sale luminoase și generoase. Avem a deduce dreptul natural din pattern-ul moral, în genere spiritual, în raport de care evaluăm însăși natura umană. Dreptul natural, repetăm, nu e dreptul naturii umane, cât al condiției sale valorizatoare. Privit în acest fel, se pot evita falsele probleme și s-ar putea limita totodată efectele perturbatoare ale diferenței care totuși rămâne între natura umană și esența umană. Aceasta din urmă germinează în miezu-i proiectul umanizator și-l exprimă, ocolind orice ipostază abstractă, ca **universal-concret**: omul din noi și acela de lângă noi.

Dar lumea nu e condusă atât de idealuri, cât de interese. În viclenia lor, unele dintre acestea din urmă se drapează adesea în atrăgătoare așteptări ori chiar superioare năzuințe. Cu toate acestea, interesele sunt vectori inerenți ai dinamicii sociale. Raționalizarea lor – față de care îndemnul moraliste rămân neputincioase –, este opera cea mai dificilă a construcției sociale. Într-o lume precum aceea prezentă, a adâncirii contrastelor, se lasă așteptată o **desubiectivizare** atitudinală și acțională la scară globală, fără a fi însă necesară și o **desubiectivare** de același ordin. Omul rămâne subiect cu aproape tot ce rezultă de aici. Se impune totuși să renunțăm la

ideologiile alienante; ele ne opun carnal pe unii altora. **Trebuie să valorizăm ceea ce ne diferențiază pentru a clădi astfel durabila armonie interumană, bazată pe diversitatea intercondiționantă - inclusiv a intereselor -, fără de care nu e posibilă adevărata unitate omenească.**

În ce privește dreptul, de când există stat și luptă pentru putere, acesta, ca drept pozitiv, a slujit statul și puterea. El s-a așezat obedient la picioarele politicului și politicii. Arareori, în precaritatea conjuncturilor sprijinite normativ, dreptul a putut cuprinde și luminile idealurilor adevărate, așadar dezinteresate, derobate de partizanat.

Astăzi, în măsura în care vom asigura statul de drept, stat slujitor al dreptului și nu stat al dreptului confiscat de putere, am putea pretinde, poate pentru prima dată cu

îndreptățire în istorie, ca politicul și politica să slujească dreptul, devenit acum sumă de valori normative acreditate social și apte să ne conducă pe calea libertății reale. Răsturnarea istorică a relației dintre politic și juridic ar asigura întâlnirea firească, nespeculativă, dar nici ideologizată, a dreptului pozitiv cu dreptul natural. Abia în urma doritei schimbări, dreptul natural ar putea fi altceva decât o proiecție abstractă ori, de la cealaltă extremă, un instrument politizat, anume - substanța reală și directă a dreptului pozitiv. Iar acesta din urmă ar reuși să urce convingător de la normativitatea eșuată în tehnicismul rece la înalta demnitate de sinteză, **asumată imperativ**, a idealurilor și valorilor de cultură și civilizație.

Problema principiilor dreptului poartă cu sine, în debaterile ce o animă, o adevărată povară de semnificații și direcții analitice. Ea induce mari întrebări, cu unele răspunsuri încă așteptate, însă inevitabil circumstanțiate temporal, precum și în funcție de planul de cunoaștere ori de valorizare acțională.

Poate niciunde mai mult decât în cazul principiilor în genere, implicit ale dreptului, nu stăruie orizontul așteptării, al năzuințelor, al alegerii și angajării omenești, În ordinea lor, principiile dreptului - fie al libertății, al dreptății, al egalității ori responsabilității și altele așa-numite principii fundamentale, **de substrat** al dreptului pozitiv, de care se leagă principiile cu rol ramural particularizator sau de tehnică juridică - exprimă emblematic o tablă de valori și proiectează omul în sfera noologică a **trebuindului**, în raport cu care el își poate aprecia just realitatea vie a propriei ființe, dar și a lumii în care trăiește sau supraviețuiește. De aceea, nu putem primi netulburați excesul de prețioasă siguranță

cu care nu de puține ori este întâmpinată evaluarea principiilor în drept, vădind, în opinia noastră, o înstrăinare pozitivistă față de mereu actuala perspectivă metafizică, atât de necesară în ordinea ei, pentru cunoașterea și, îndeosebi, pentru **înțelegerea** naturii și finalității principiilor juridice. Cercetarea în materie păstrează vizibil un aer reificant; principiile sunt cel mai adesea descrise, numărate, stivuite pe grămezi într-un sinoptic preformat, ca și cum ar fi obiecte ale **datului**. Credem însă că aici se impune mai multă sfiială. Dacă dreptul pozitiv, în toate componentele sale, are ceva mai profund și de înaltă semnificație omenească, totul se regăsește **fundamental** în principiile care îl călăuzesc, îi conferă substanță valabilă și univ ersalitate.

Deși, pe ansamblu, concepția normativistă și-a vădit limitele, cu toate acestea mai stăruie remanent, sub eoul ei, reflexul hipostazierii voinței legiuitorului ca temei sieși absolut suficient al elaborării și aplicării dreptului. Se prelungește astfel formalismul juridic, inapt să ocolească, în latura sa practică, tentația abuzivă a normării interesate și mărginirea tehnicistă în exercițiul aplicării normelor. În același context, abordarea izvoarelor dreptului mizează cu accent unilateral pe ideea

¹ * Publicat în revista "Studii și Cercetări Juridice" a Institutului de Cercetări Juridice al Academiei Române, nr. 2/2011.

surselor instituționalizate ale dreptului, de autoritate nemijlocit normativă, nu și pe „dreptul social”, sursă valorică originară și de voință generală a dreptului pozitiv, după cum mizează și pe procedeele de elaborare a normelor juridice, ceea ce nu reprezintă decât o componentă a miezului problematic al izvoarelor dreptului. **Formele de exprimare** a normativității juridice, cum sunt definite oarecum limitativ izvoarele dreptului, nu se epuizează prin sursele de competență normativă etatică, deși ele fac posibilă elaborarea tehnică a normelor și, în orice caz, legitimarea cu forță juridică a proiectelor ori inițiativelor legislative. Iar operațiile tehnico-juridice doar acoperă formal substratul de conținut al elaborării și aplicării normelor. Ideea de izvor al dreptului are a trimite prioritar la **temeiul normativității**, la ceea ce axiologic s-ar numi **valabilitate normativă**, aptă să consfințească prezența valorilor sociale în câmpul juridicității. Încât, forma de exprimare a dreptului nu se justifică sau nu trebuie să se justifice formalist ca voință în sine, necondiționată; ea are sens numai susținută în temeiul ei social, reverberat juridic, **împreună cu care, numai, constituie izvorul dreptului**. Nu izvorul dreptului este formal; formală e consacrarea lui în textul normativ. El trimite, evident, în afara normelor, la ceea ce le justifică social și le susține valoric. Expresia „izvor formal” vizează doar forma acreditată juridic, ipostază scurtcircuitată a relevanței voinței legiutorului în raport cu conținuturile sociale dezirabile, formulate normativ.

„Izvorul formal” este în fapt forma juridic manifestată a izvorului propriu-zis al dreptului, este **cauza lui formală**, cu autonomie funcțională față de propria-i **cauză materială** și de **cauza lui finală**, luate în sens aristotelic. Într-o societate democratică reală, a statului de drept autentic, nu doar invocat declarativ, nu există și nu are a exista izvorul formal în sensul geometric al cuvântului, apt să se justifice în sine, normativist; aici există și trebuie să existe **forma juridică** a izvorului socio-valoric al dreptului, controlată în ultimă instanță de voința societății civile și a societății întregi. Astfel, temeiul izvorului de drept nu apare doar ca factor „material”, „obiectiv”, adică exterior formei dreptului, ci **imanent** acesteia; forma juridică nu e o haină a normei, o coajă a miezului normativ, ci însuși miezul **dezvăluit**, întrucât este temeiul de forță al normei. Forma, adică ceea ce este numit „izvorul formal” al dreptului, este, chiar ea, o dimensiune de cel mai adânc conținut valoric. Ea are a fi obiectivarea juridică, mijlocită prin voința legiutorului, a valorilor sociale, nu exterioritatea decorativă a unei normativități juridice voluntariste. **Forma este sinteza viabilizată, operaționalizată a conținuturilor socio-valorice**. Apreciem, în consecință, că acceptarea unui accent axiologic mai hotărât pe înțelegerea problematicii izvoarelor dreptului este în măsură să prevină stereotipul dihotomizării absolutizante, implicând consecințe voluntarist-normativiste, între **formă** și **fond** în materia dreptului. Altfel, evident, noțiunea de izvor formal are totuși acoperire

pragmatică în limite operațional procedurale, dar nu în ceea ce poate fi justificarea manifestării abuzive a voinței normative autarhice.

Din această perspectivă, principiile juridice vizează mai mult decât securitatea formală a normelor de drept; ele configurează spiritul legii, îndrumând, precum stelele cardinale, atât elaborarea, cât și realizarea dreptului. Desigur, dincolo de orice hipostaziere ori chiar sacralizare ivită totuși în istoria vie a dreptului, ele reprezintă chintesența de substrat valoric a întregii juridicități normative, prin care aceasta se salvează de la imperativitatea goală și de la forma nudă a ordinului. Principiile dreptului și mai ales regăsirea lor efectivă în toate planurile sistemului juridic asigură acestuia din urmă rațiunea de a fi; fără lucrarea lor îndrumătoare, lumea dreptului s-ar reduce la o mașinărie agitându-se în gol, lipsită de orizontul viziunii și sufocată de tehnicismul inapt să lumineze calea Dreptății.

Raționalitatea normativității juridice, împlinită diferențiat sub raport istoric, se revendică în ultimă analiză înseși rațiunii omenești și raționalității socioumane, regăsite în câmpul dreptului prin mijlocirea modelatoare a principiilor juridice, **ele însele expresie concentrată a dreptului natural**. Ea, rațiunea umană, reprezentată în varii chipuri istorice, transcendentiste ori imanentiste, conferă grandoarea așteptată principiilor călăuzitoare ale dreptului pozitiv; ea este criteriul ultim de valoare, dar nu fetișizat, prin care acestea subzistă ca

direcții îndrumătoare în lumea dinamică, supusă conjuncturii, a normativității juridice.

Adevărurile Științei dreptului au a sta, și în această privință, sub semnul complementar, întregitor al adevărului Filosofiei dreptului. Cele două moduri de **apropriere gnoseologică** a fenomenului juridic au a-și oferi reciproc rezultatele demersului întreprins, dar nu și instrumentele specifice de cunoaștere. Dincolo de această cerință, prelungirea neadaptată a discursului filosofic și a metodei sale în Știința dreptului poate eșua în abstracțiuni inoperante, după cum tentația transferului problematic neprelucrat dinspre știință spre filosofie se sufocă în spațiul prea îngust al empiriei, inaptă să se ridice la înălțimea genealizatoare a conceptului și perspectivei autentice filosofice; tentativa în cauză operează cu certitudini mărunte acolo unde ea trebuie să pășească cu precauție, poate abia șoptind ceea ce, altfel, ar fi strivit de indiferența pozitivistă la orice mirare și de cadența prea zgomotoasă pe aleea metafizică a gândului. Desigur, aici nu există formule recomandate, „soluții tehnice”, ci exigențe de conștientizat.

Legat de principiile dreptului, este fapt evident că descifrarea naturii și finalității lor gravitează în jurul ideii de **temei al dreptului**. Cu atât mai mult cu cât viața continuă să ne arate cu tristă prisosință că nu o dată legea cetății este produsul voinței arbitrare sau măcar interesate a legiuitorului, fără acoperire în interesul real al comunității, deci fără ceea ce ar trebui să fie temeiul obiectiv al acestei voințe și al

normativității pe care o produce. Însuși temeiul formal juridic al normei, chemat să dea contur potrivit **exprimării** voinței legiuitorului, trebuie să se legitimizeze, cum se știe, în **temeiul de ordin valoric** al acestei voințe și al normelor elaborate: cerințele și valorile sociale luând forma imperativului juridic pentru o mai bună întrupare practică. S-a putut astfel spune că temeiul de conținut al dreptului vine din afara dreptului. Dar constatarea a rămas valabilă în anumite limite. Dreptul este el însuși componentă organică a vieții sociale și în măsura în care, ca parte, proiectează în câmpul socialității ceea ce este contribuție valorică proprie, în aceeași măsură el tinde să cuprindă și să reflecte definițiile conținuturilor sociale. Numai că relația funcțional-sistemică dintre parte și întreg nu operează automat și nu epuizează circuitul valoric. Intervine, când oportun, când frenatoriu, factorul subiectual cu motivațiile sale, **mijlocind** această relație, nu o dată cu discontinuități, inconsecvențe și chiar contradicții.

Principiile dreptului sunt forma densificată și conștientizată pe terenul dreptului pozitiv a valorilor sociale de căpătâi. Principiile juridice ne conduc la temeiul dreptului. Iar temeiul dreptului este legitimitatea axiologică a normelor sale, pe care principiile dreptului tind să o exprime **integrativ**. Ceea ce poate însemna că orice inventariere prin numărare și clasificare statică a principiilor, urmărită ca scop descriptiv, rămâne în limita **cantității**, dincolo de orizontul muabil și totuși

întregitor al **calității**. Aceasta, doar, se deschide spre **apreciere**, spre **evaluare**, făcând posibilă explicarea acoperirii valorice a principiilor juridice.

Datorită dimensiunii lor valorice integrative, principiile de drept nu se reduc la normele juridice. Primele sunt forțe centripete în cadrul sistemului juridic-normativ; secundele, deși au a reflecta coerența întregului, o particularizează însă centrifugal, sporindu-i aria de generalizare normativă.

Fortând poate uși deschise, ne întrebăm totuși despre **natura** temeiului. De data aceasta nu sub raport istoric, al valorilor concrete care îl configurează și care asigură, în ultimă analiză, conținutul imperativ **determinat** al normelor într-o fază sau alta a schimbărilor sociale. Avem în vedere alt plan, complementar, desigur, celui dintâi și originat în acesta, dar care să exprime **perenitatea**, pe cât este ea posibilă, și **deschiderea spre universalitate** a dreptului, pe cât poate ea să cuprindă condiția umană. Pentru Aristotel, temeiul ultim al dreptului și-ar afla criteriul în **socialitate**, în condiția omului de ființă socială. Kant, luând dreptul ca drept în sine, ca **idee a dreptului și imperativ absolut, necondiționat**, ar fi dedus universalitatea dreptului din rațiunea (omenească) universală, dincolo de orice spațiu și timp istoric. Însă universalul, inclusiv socialitatea ca expresie a sa, nu subzistă în sine decât ca abstracție logică, construindu-se în realitate inductiv, în și prin particular. Pe de altă parte, particularul (fie, de exemplu, dreptul

medieval, fie acela național ori european sau internațional), trăgându-și seva din solul nutritiv al condiționărilor concrete ale determinării istorice, nu este relevant prin ceea ce îl exprimă nemijlocit și imediat, ci prin semnificația de universalitate pe care o dobândește în ascensiunea sa inductivă spre omenitate și afirmarea esenței umane. Dacă sub aspect axiologic temeiul dreptului e universal, în el regăsindu-se potențial întreaga condiție umană, sub aspect onto-istoric temeiul dreptului ține de acel particular care năzuiește și trebuie să năzuiască la universalitate, la slujirea omului **de aici și de acum** în baza tablei de valori exprimând **istoric** condiția umană. Departate de a fi prestabilit, temeiul dreptului își află universalitatea în acea **valabilitate axiologică** mereu modelată istoric în raport cu precaritățile și conjunctura, dar și cu năzuința depășirii lor. Încât, **dreptul, luat ca drept în procesualitatea sa vie, este chemat să-și remodeleze propriul temei.**

În istoria Filosofiei dreptului, explicația imanentistă, de o nuanță sau alta, asupra temeiului legislației nu a putut ocolo, cum nu poate să o facă nici acum într-un tot, unele vulnerabilități. Mizând într-un fel sau altul pe socialitatea intrinsecă temeiului său și valorilor sale constitutive, dreptul, alunecând în abuz nu o dată, părea că-și relativizează fatal relația cu umanitatea și idealul Dreptății proiectat în absolut. Părea, astfel, că orice imanentism, plasat prin definiție în zona omenescului, conduce inevitabil la relativism axiologic sau măcar se însoțește cu unele note iraționale. Deși e

lucru elementar că omenirea, umanitatea, omenitatea și umanismul sunt noțiuni și fenomene diferite, totuși ele sunt complementare, aflându-și sensul comun în valorile ce le unesc. Interrelația susținută pe suportul intrinsec și unitar exprimă imanența temeiului lor axiologic. Totodată, stă în firea omului să năzuiască la absolut, proiectând în transcendență sensurile superioare ale muncii și vieții sale pentru a le da mai multă greutate și șansă de recunoaștere și respectare. În fapt, este vorba însă despre o proiecție valorizatoare, în regimul, amintit, al valabilității, nu în acela ontologic-reist. Sursa proiecției și finalitatea ei țin de lumea nemijlocit omenească. Totul este ca această lume să nu rămână în ordinea **datului** suficient sieși; ea caută să aspire la autodepășire în raport cu așteptările năzuite. De aceea, imanentismul veritabil nu mizează pe o realitate omenească neutrală ori, de la cealaltă extremă, cu sens valoric *a priori*, ci pe speranța și proiectul autodepășirii, ivite în tumultul existenței. Aici speranța și proiectul nu sunt darul oferit de o forță transcendentă, indiferent de cum ar fi ea închipuită. Adevăratul imanentism nu stă, repetăm, în ordinea datului, a existenței fruste; el exprimă acea nevoie de autodepășire produsă de mișcarea spre sine, de conștientizare a condiției umane ce nu așteaptă să fie salvată de cineva - de undeva - din afară. În evoluția gândului filosofic s-a conturat acel imanentism care mizează pe **tensiunea interioară** a autodepășirii spre omenitate și valoare umană;

ea, se apreciază, le plămădește **aici**, deși le poate așeza apoi într-o transcendență imaginată, virtuală. În fond, transcendența e luminosul artificiu prin care omul se spiritualizează, dar cu prețul **hipostazierii** a ceea ce el are potențial mai bun în ființa-i. Acest tip de transcendență are sens **operatoriu**, realizând dedublarea imanenței de datul ei original, de componenta telurică, **pre-ideală** a ființei gânditoare. Imanentismul autodepășirii nu ocolește, precum transcendentismul, tensiunile existențiale. El le valorizează prin problematizare și proiect. Viziunea imanentistă, în germenii ori formele ei istorice mai mult ori mai puțin discursive, refuză definitoriu ideea de salvare oferită miraculos din afara lumii sensibile. În felul acesta, ea reușește să propună un model al transcendenței autentic omenesc, nu înstrăinat, ci ivit din visul și idealul **omenesc**. Prin imanentismul în cauză, omul este creatorul transcendenței, nu se lasă construit de aceasta. **Transcendența nu mai apare ca exterioritate ontologică. Ea se dezvăluie ca raport interior, de ordin valoric.** Când, totuși, de atâtea ori în istorie, individul și societatea au absolutizat înstrăinant transcendența, nu le-a rămas decât să aștepte contemplativ salvarea încredințată zeilor ori personalităților „miraculoase”.

În opoziție cu modelul imanentist al temeiului dreptului pozitiv, acela transcendentist, deși urmărește scopuri cathartice, plasează legea cetății și fundamentul său valoric în planuri diferite, chiar opuse. Se produce astfel un clivaj între viața reală a

normativității juridice și substratul ei de valoare, reprezentat ca imperativ absolut. Dar fundamentul valoric al dreptului pozitiv, luat ca proiecție rațională a Binelui și Justiției omenești, nu ține de transcendent, ci, am putea spune, de **transcendental**, dacă admitem că acesta din urmă nu se epuizează prin ceea ce, strict conceptual, trimite la sensul gnoseologic al termenului. Fundamentul în cauză nu este, evident, un **dincolo de ceva**, în afara lumii omenești, ci un **dincoace de ea**, ceea ce înseamnă până la urmă tot un **aici**, dar nu în nemijlocirea datului, ci în tensiunea prin care acesta se depășește spre zarea idealului. În ordinea sa, **dreptul natural** nu este decât această esență-proiecție, esență idealizată, **ceea ce trebuie să fie** în raport cu dreptul pozitiv privit ca stare reală a legislației în cetate. Substratul valoric al legislației nu este un *a priori*, ci își află sursa în realitatea fierbinte a fenomenalității juridice, este proiecția ei ideală, când, nu o dată, idealizată. De toate acestea dă seama, în ultimă analiză, rațiunea omenească; ea și doar ea are a-și fixa în propria-i condiție – uneori, cum s-a întâmplat, din cenușa focului ce a mistuit-o istoric – criteriile îndrumătoare ale ființei sale vii!

Ocolind entuziasmele facile legate de edificarea și funcționarea statului de drept, trebuie să recunoaștem că legislația încă tinde să fie supusă intereselor de grup și, nu o dată, instrumentalizării discreționare. De aceea, alături de mijloacele practice de contracarare democratică a acestei tentații, un rol important poate juca și factorul

spiritual și de cultură civică, incluzând și consecvența în promovarea criteriilor de valoare ale normării juridice și aplicării dreptului, criterii așezate ferm în afara conjuncturii alunecoase. În acest sens, ideea **transcendenței axiologice**, oricât de abstractă și de îndepărtată de praxis ar părea, rămâne în ordinea ei, credem, suportul spiritual necesar al acelei viziuni menită să păstreze nealterat idealul Justiției în confruntarea cu aluviunile vieții politice și ale vieții omenești în general. Fără încrederea în ceva temeinic, orice demers omenesc sucombă în deconstrucție. Dar, pentru a evita limitația, nu e nevoie de apelul la ideea și modelele transcendenței de factură ontologică; ele **contrapun** existenței noastre o lume a perfecțiunii, subzistând platonician în sine. Or, **transcendența născută în orizontul imanentei și prin dedublarea ei** este proiecția generoasă a încrederii noastre în principiile juridice și un criteriu valoric al cântării dreptului pozitiv într-un moment sau altul. Această proiecție poate fi rodul cel mai înalt al construcției dreptului, realizată de om în marginile condiției sale, dedublate însă, în numele speranței și perfecțiunii, de partea telurică a vieții. Adevărata transcendență, neînstrăinată, subzistă doar în orizontul imanentei, al aceleia apte să dobândească conștiința de sine prin scrutare lucidă și autodepășire critică. Dincolo de orice orgoliu antropocentrist, numai între hotarele imanentei roditoare poate omul dobândi suflul înălțător al transcendenței

călăuzitoare; călăuzitoare pentru dreptul pozitiv și, în genere, pentru viața omenească.

În acest sens, avem de întărit accentul antipozitivist, antinormativist al înseși concepției privind politica normativă și instituțională în planul dreptului. Construcția juridică nu se reduce la reglementare normativă și metodă. Acestea, suspendate într-un exercițiu formalist, obnubilează scopul îndrumător, fără de care dorita reșezare umanistă a dreptului încă întârzie la noi după atâția ani de așteptare postdecembristă. Așa s-a ajuns în tot acest interval să se confunde, între altele, umanismul cu populismul, minimalizându-se în fapt rolul modelator al responsabilității sociale, inclusiv al responsabilității și răspunderii juridice. Să nu uităm că normativismul a servit, încă în conjuncturi mai vechi, puterea abuzivă, justificând dreptul forței, în paguba încrederii în principii și valori. Avem nevoie de o dezinstrumentalizare antipoliticianistă a întregului sistem juridic, cu tot ceea ce înseamnă acest lucru, în favoarea valorilor apte să-l justifice, dând coerență și sens superior înseși condiției formale, definatorii și ea, a juridicității. Respectul față de drept are a rezulta din **revalorizarea** sa, din revigorarea încrederii în principiile și în temeiul său constitutiv. Să revenim la adevărul elementar, dar fundamental, că forța dreptului stă în rigoarea formală a procedurilor elaborării și aplicării sale în măsura în care, mai întâi, ele însele își află acoperirea în idealurile Dreptății sociale și, pe această bază, în principiile juridice!

CONTROLUL PARLAMENTAR ASUPRA BUGETULUI - ATRIBUȚIE A STATULUI DE DREPT

Drd. Igor FONDOS,
Universitatea de Studii Politice și Economice Europene „Constantin Stere”

Abstract: *Constitutions specify the role of the legislature and its relationship with the executive. Constitutions and/or budget system laws elaborate on the budgetary roles and powers of the legislature.*

Parliament's main roles are to review and debate the government's draft ex ante budget (including its revenue estimate and its spending plans) and to authorize spending to implement the annual budget plan.

The budget is the most important economic policy tool of a government and provides a comprehensive statement of the priorities of a nation. As their representative institutions of the people, national legislatures are the appropriate place to ensure that the budget optimally matches a nation's need with available resources. Effective legislative participation in the budget process establish checks and balances that are crucial for transparent and accountable government and ensuring efficient delivery of public services.

Keywords: *Parliament, parliamentary control, budget system, budget framework, budget process, State Budget Law.*

Cuvinte cheie: *Parlament, control parlamentar, sistem bugetar, cadru bugetar, proces bugetar, legea bugetului de stat.*

De dezvoltarea unei țări depinde de mulți factori, însă un factor important care stă la baza asigurării dezvoltării unei țări este asigurarea statului de drept.

Un rol important în asigurarea statului de drept și asigurarea unui mediu de afaceri durabil îi revine Parlamentului. Dezvoltarea unui mediu de afaceri durabil evident că are o conexiune indispensabil de executarea bugetului statului. Prin urmare, Parlamentul are un rol deosebit de important în adoptarea cât și executarea bugetului de stat care are un impact colosal asupra mediului de afaceri.

Parlamentul este autoritatea deliberativă care îi revine în principal funcția legislativă și, în mod necesar, acesta trebuie să instituie structuri în stat care să pună în executare legea, respectiv autorității executive, și să confere autorității legiuitoare controlul asupra modului în care se execută sau se organizează executarea legii. Fundamentarea științifică a controlului parlamentar asupra activității executive nu poate fi făcută în afara observării funcțiilor Executivului și a conținutului acestora. La rândul ei, determinarea funcțiilor Executivului nu poate face abstracție de natura și rolul puterii executive în cadrul sistemului organizării autorităților statale.

Rolul Parlamentului nu se reduce doar la adoptarea legilor, el joacă un rol activ în viața politică a țării. Ca instituție fundamentală a democrației, el modelează sau remodelează agenda politică prin programul legislativ pe care îl aprobă, negociază cu Guvernul sau, după caz, controlează activitatea acestuia. În acest context, una dintre cele mai importante funcții ale Parlamentului o reprezintă funcția de control parlamentar.

Controlul parlamentar reprezintă o împuternicire esențială a puterii legislative democratice. Această împuternicire și funcție de control parlamentar se manifestă printr-un set de proceduri și mecanisme democratice prin care sunt supuse controlului activitățile puterii executive, ale unor autorități și instituții publice, precum și investigarea situațiilor de fapt cu impact major pentru interesele statului și ale societății [6, 19].

Fundamentul funcției de control îl constituie în mod cumulativ exigențele principiului separației puterilor în stat, caracterul de autoritate reprezentativă a Parlamentului, dispozițiile Legii fundamentale, precum și contractul de guvernare care presupune platforma politică a Executivului și principiul responsabilității guvernamentale, element definitoriu al regimului parlamentar.

În dreptul comparat, funcția de control parlamentar este asimilată unei funcții tradiționale, inerente demersului democratic, întrucât presupune proceduri de cenzurare a acțiunilor guvernamentale,

activități de informare, interpelare, anchete și posibilitatea angajării răspunderii Guvernului [7, 10].

Argumentarea noțiunii de control parlamentar rezidă în faptul că, *lato sensu*, acesta reprezintă operațiunea politico-juridică prin care funcționează principiul separației și echilibrului puterilor în stat. *Stricto sensu*, puterea Parlamentului asupra Guvernului presupune un control continuu asupra fiecărui act al puterii executive. Funcția de control parlamentar este o funcție politică prin excelență, întrucât rezidă în puterea suverană a poporului, care nu poate exclude antrenarea răspunderii juridice a celor controlați atunci când se constată că legea a fost încălcată [8].

Întrebările, interpelările, moțiunile simple sau moțiunile de cenzură, comisiile de anchetă, petițiile, declarațiile politice și rapoartele sunt cele mai importante mijloace de control parlamentar prin care deputații, cu atât mai mult cei din opoziția parlamentară monitorizează politic activitatea Guvernului și verifică modul de aplicare a legilor în sfera autorităților și instituțiilor publice supuse acestui control [2].

În domeniul finanțelor publice, Parlamentul are următoarele competențe și responsabilități de bază (art. 18)[3]: adoptă acte legislative în domeniul finanțelor publice; adoptă legea privind limitele macrobugetare pe termen mediu și, după caz, modificările și completările la legislație ce rezultă din politica bugetar-fiscală; adoptă legile bugetare anuale și legile

privind modificarea bugetelor; examinează raportul semianual privind executarea bugetului public național și a componentelor acestuia; aprobă rapoartele anuale privind executarea bugetului de stat, a bugetului asigurărilor sociale de stat și a fondurilor asigurării obligatorii de asistență medicală.

Nivelul de asigurare a securității și integrității statului variază de la țară la țară, fiind în dependență directă de nivelul de finanțare a organelor care au această misiune. Un rol aparte în procesul bugetar îl are Parlamentul prin organele sale de lucru: comisiile permanente. Referitor la procesul bugetar, Comisia dată este o speranță a autorităților centrale de specialitate de a obține finanțare suplimentară față de cea propusă în proiectul bugetului prezentat în Parlament, iar pe de altă parte aceasta este organul Parlamentului ce ar trebui să asigure controlul executării bugetului de stat în conformitate cu interesele cetățenilor.

În acest context, pentru o examinare eficientă a propunerilor bugetare parvenite din partea autorităților patronate, este necesar ca comisiile parlamentare să identifice și să instituționalizeze unele instrumente concrete aferente procesului bugetar, pârghii posibile de aplicare de către membrii comisiilor parlamentare în vederea examinării eficiente și promovării justificate a intereselor autorităților publice.

Cu referire la procesul bugetar, se constată că acest proces reprezintă ansamblul măsurilor și acțiunilor întreprinse de autoritatea statală competentă cu

privire la etapele consecutive ale procedurii bugetare, care sunt: elaborarea proiectului bugetului de stat; aprobarea; executarea; încheierea; controlul; aprobarea executării bugetare.

Conform Legii finanțelor publice și responsabilității bugetar-fiscale [3] prin *proces bugetar* se subînțelege consecutivitate a activităților de elaborare, examinare, adoptare, executare și raportare a bugetelor. Astfel, din definiție rezultă că procesul bugetar este format din mai multe etape consecutive. Din punct de vedere al puterii în stat (puterea legislativă și puterea executivă), etapele procesului bugetar pot fi grupate în două categorii, după cum se prezintă:

Prima categorie: Puterea executivă (Guvernul), este implicat în următoarele etape ale procesului bugetar:

1. Elaborarea proiectului bugetului de stat.
2. Executarea bugetului de stat.

A doua categorie: Puterea legislativă (Parlamentul), este implicat în următoarele etape ale procesului bugetar:

1. Aprobarea proiectului bugetului de stat.
2. Controlul executării bugetului de stat.
3. Aprobarea executării bugetului de stat.

Referitor la etapa elaborării proiectului bugetului de stat, atunci Legea finanțelor publice și responsabilității bugetar-fiscale [3], stabilește termeni în procesul de elaborare a bugetului de stat, după cum

urmează: Guvernul aprobă și prezintă Parlamentului proiectele legilor bugetare pe anul următor – până la 15 octombrie, iar Parlamentul adoptă legile bugetare pe anul următor – până la 1 decembrie.

Procesul de elaborare a bugetului cuprinde aprobarea cadrului bugetar. Prin urmare, anual, în conformitate cu calendarul bugetar, Guvernul aprobă cadrul bugetar pe termen mediu și îl prezintă spre informare Parlamentului. Cadrul bugetar pe termen mediu se elaborează de către Ministerul Finanțelor, în comun cu alte autorități publice responsabile, în conformitate cu principiile și regulile bugetar-fiscale stabilite de legea finanțelor publice și responsabilităților bugetar-fiscale.

Cadrul bugetar pe termen mediu cuprinde: cadrul macroeconomic; politica bugetar-fiscală; cadrul macrobugetar; cadrul de cheltuieli.

Cadrul macroeconomic conține informații privind evoluția principalilor indicatori macroeconomici care au implicații asupra bugetului.

Politica bugetar-fiscală include [5]:

a) politica de venituri, inclusiv modificări ale impozitelor și taxelor, precum și politici privind administrarea veniturilor;

b) politica de cheltuieli, inclusiv prioritățile stabilite în baza documentelor de planificare strategică;

c) politica în domeniul datoriei de stat și al datoriei unităților administrativ-teritoriale;

d) analiza riscurilor bugetar-fiscale ce pot avea efect substanțial asupra situației bugetar-fiscale.

Cadrul macrobugetar, exprimat în valoare nominală și ca pondere în produsul intern brut, cuprinde:

a) veniturile și cheltuielile totale ale bugetului public național și pe componentele acestuia;

b) cheltuielile de personal ale bugetului public național și pe componentele acestuia;

c) soldul primar al bugetului public național;

d) soldul bugetului public național și al componentelor acestuia;

e) soldul datoriei de stat și al datoriei unităților administrativ-teritoriale, inclusiv interne și externe;

f) soldul garanțiilor de stat.

Cadrul de cheltuieli conține:

a) limitele sectoriale de cheltuieli ale bugetului public național și pe componentele acestuia, inclusiv transferurile inter-bugetare;

b) limitele de cheltuieli ale bugetului de stat repartizate pe autorități publice centrale.

Cadrul bugetar pe termen mediu poate conține și alte informații pe care Ministerul Finanțelor le consideră importante pentru reflectare în acest document.

Cadrul bugetar va permite Parlamentului să facă o incursiune în previziunile bugetar-fiscale care ulterior la adoptarea bugetului de stat să fie pregătit pentru a adopta decizii corecte.

Instituirea acestui mecanism de prezentare Parlamentului a cadrului bugetar, îi acordă Parlamentului posibilitatea de exercitare a funcției de control parlamentar asupra acelor date reflectate în cadrul bugetar și care în final să contribuie la consolidarea unui mediu de afaceri durabil și dezvoltarea economiei.

De asemenea, exercitarea de către Parlament a controlului asupra cadrului de bugetar va fi o contribuție esențială și la asigurarea statului de drept care semnifică acel sistem de organizare socială în care legile cu un conținut clar sunt cunoscute publicului; au la bază sistemul de valori umane general recunoscute; sunt aduse la îndeplinire în modul nepărtinitor, egal și echitabil de către autoritățile publice ce se supun legii; sunt garantate în realizare de către justiție accesibilă imparțială și independentă.

O următoare etapă a realizării funcției de control parlamentar este examinarea și aprobarea proiectului legii bugetului de stat [1]. Parlamentul are prerogativa de a aproba proiectul legii bugetului prezentat de Guvern. Odată ce proiectul legii bugetului a fost prezentat Parlamentului, acesta este remis comisiilor permanente ale Parlamentului, care se pot implica în definitivarea proiectului legii bugetului de stat, având posibilitatea de a interveni cu propuneri de amendamente ce țin de sectorul de care este responsabil. La etapa dată se constată următoarele acțiuni: dezbateră în cadrul comisiilor parlamentare; întocmirea Raportului de către comisia

sesizată în fond; votarea legii bugetului de stat; promulgarea legii bugetului de stat de către Președintele țării; publicarea legii bugetului de stat în Monitorul Oficial [10].

Reieșind din atribuțiile comisiilor [4], comisia responsabilă de examinarea proiectului legii bugetului de stat este Comisia economie, buget și finanțe, aceasta prezentând în plenul Parlamentului raportul cu privire la proiectul legii bugetare anuale. În cadrul acestei comisii se examinează politica fiscală pentru anul următor, nivelul prognozat al veniturilor, repartizarea cheltuielilor etc. De asemenea, Comisia este responsabilă de examinarea avizelor parvenite de la comisiile de specialitate, cu includerea/respingerea propunerilor în măsura în care nu este afectat deficitul bugetar prestabilit. Comisiile de specialitate analizează, la rândul lor, nivelurile de finanțare ale sectoarelor de care sunt responsabile, având dreptul de a propune amendamente în cadrul sectoarelor în măsura în care nu este afectat cadrul macrobugetar. Toate propunerile sale sunt prezentate în aviz către Comisia economie, buget și finanțe. Comisiile de specialitate sunt obligate să prezinte avize în termenul de 30 zile.

O următoare etapă distinctă prin prisma exercitării controlului parlamentar este *controlul executării legii bugetare anuale*. Această formă de control parlamentar se face prin audierea rapoartelor de executare a bugetului de stat. Raportul privind executarea legii bugetare anuale se face atât

la nivel de Guvern, cât și la nivel de Parlament.

Conform prevederilor Legii finanțelor publice și responsabilității bugetar-fiscale Ministerul Finanțelor întocmește și prezintă spre auditare Curții de Conturi rapoartele anuale privind executarea bugetului de stat până la 15 aprilie a anului următor anului bugetar încheiat. Ulterior, Curtea de Conturi efectuează auditul raportului privind executarea bugetului de stat și prezintă raportul de audit Guvernului - până la 1 iunie. Respectiv Guvernul prezintă Parlamentului raportul anual privind executarea bugetului de stat pentru anul bugetar încheiat - până la 1 iunie. În final Parlamentul aprobă raportul anual privind executarea bugetului de stat pentru anul bugetar încheiat - până la 15 iulie. E de menționat, că mecanismul dat intră în vigoare de la 1 ianuarie 2016 [3]. Odată cu aplicarea acestui mecanism, Parlamentul va avea posibilitatea la toate aceste etape enumerate de a interveni cu instrumentele sale de control parlamentar, ca în final să poată adopta niște decizii justificate pe marginea executării bugetului.

La nivel de Parlament, controlul executării bugetului se face prin intermediul instrumentelor controlului parlamentar, care reprezintă o funcție esențială a instituției, o expresie a forței juridice a mandatului reprezentativ, una dintre marele prerogative ale puterii legislative.

Cadrul legal existent permite Parlamentului să-și exercite funcția de control

parlamentar asupra executării bugetului prin următoarele metode [2]:

- control exercitat prin examinarea și audierea raportului cu privire la mersul executării bugetului de stat.
- control exercitat prin comisiile parlamentare.
- control exercitat prin întrebări și interpelări.
- ancheta parlamentară.

Toate aceste pârghii Parlamentul le poate utiliza în procesul de executare a legii bugetare anuale. Dar, la încheierea anului bugetar, în cadrul verificării legalității executării bugetului, Parlamentul Republicii Moldova implică permanent Curtea de Conturi. Aceasta are rolul de a verifica modul de utilizare a sumelor de bani destinate prin buget autorităților administrației publice. Instituționalizarea Curții de Conturi este determinată de prevederile constituționale de la art.133 care o împuternicește cu atribuții de control asupra modului de formare, administrare și utilizare a resurselor financiare publice, precum și cu prezentarea unui raport anual Parlamentului asupra administrării și utilizării resurselor financiare publice. Ținând cont de faptul că autoritatea dată este subordonată Parlamentului, acesta își exercită funcția controlului parlamentar asupra finanțelor publice indirect, prin intermediul Curții de Conturi [1].

Bazându-ne pe diverse aspecte ale experienței internaționale, putem conchide că Parlamentul prin intermediul pârghiilor sale poate interveni în procesul bugetar la

diferite etape, însă cea mai frecventă experiență de a influența previziunile bugetare este cea de la etapa de examinare și aprobare a legii bugetare anuale. Necâtând la faptul, că Parlamentul nu are prea multe pârghii de a interveni direct la această etapă, după cum elaborarea proiectului legii anuale a bugetului este prerogativa Guvernului, totuși sunt cunoscute unele practici utilizate în țările comunitare pentru a influența viitorul buget începând de la această etapă. Un exemplu poate fi adus acela în examinarea rapoartelor cu privire la executarea bugetelor din anii precedenți și anul curent și elaborarea recomandărilor cu privire la bugetele pentru anii viitori. Utilizarea acestei pârghii presupune existența în cadrul comisiilor parlamentare permanente a experților calificați în bugetare și voința politică și de a le utiliza. O altă pârghie constă în participarea reprezentanților organelor de lucru a Parlamentului în cadrul grupurilor de lucru responsabile de elaborarea proiectului legii bugetului de stat.

O altă etapă în care Parlamentul poate interveni în procesul bugetar este etapa de aprobare a proiectului bugetului, care este o prerogativa exclusivă a Parlamentului. În cadrul acesteia, Parlamentul poate să inter-

vină cu modificări în proiectul legii, bazându-se pe propunerile mediului de afaceri, indicatorii economici etc.

Luând în considerare cele expuse, concluzionăm că fundamentul conceptual al controlului parlamentar asupra Guvernului rezidă în calitatea Parlamentului de „organ reprezentativ suprem al poporului”. El primește din partea națiunii exercițiul puterii și acest fapt îi conferă legitimitate pentru supravegherea modului în care Guvernul realizează conducerea treburilor statului, astfel încât să corespundă aspirațiilor majorității poporului. În acestfel, controlul parlamentar asupra Guvernului este modalitatea prin care se înfăptuiește relația politică dintre popor și acele autorități executive pe care acesta nu le desemnează în mod direct.

În țările democratice, Parlametele joacă un rol-cheie în adoptarea și controlul asupra bugetului, chiar dacă gradul de motivare politică și posibilitățile de exercitare a acestui rol pot varia de la o țară la alta. Eficiența utilizării instrumentelor de control parlamentar ar putea influența dezvoltarea mediului de afaceri, relansarea economiei, asigurării justiției în stat, iar într-un tot întreg asigurarea statului de drept.

Bibliografie:

1. Constituția Republicii Moldova (art. 131 alin. (2)). În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.1 din 12.08.1994.
2. Regulamentul Parlamentului, adoptat prin Legea nr. 797-XIII din 02.04.1996. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 50/237 din 07.04.2007.

3. Legea finanțelor publice și responsabilității bugetar-fiscale, nr. 181 din 25.07.2014. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.223-230/519 din 08.08.2014.
4. Hotărârea Parlamentului nr.48-XVIII din 29.10.2009 privind domeniile de activitate ale comisiilor permanente ale Parlamentului. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.160-161/482 din 06.11.2009.
5. Cadrul bugetar pe termen mediu (2013-2015), elaborat de Ministerul Finanțelor. <http://mf.gov.md/middlecost/CCTM2015>.
6. H.Born, P.Fluri, A.Johnsson. Parliamentary Oversight of the Security Sector, DCAF, Switzerland, 2003. 207 p.
7. M. Enache Modalitățile controlului parlamentar. București, 2014. 280 p.
8. M. Enache. Democrația parlamentară. Ed. Universul Juridic, București, 2012, 70 p.
9. P. Avril, J. Giquel, Droit parlementaire, Montchrestien, Paris, 1996, 221 p.

ANALIZA COST-BENEFICIU A PRODUSELOR INOVATIVE ÎN SFERA BANCARĂ

Alesea ANDRONIC,
Lector superior, catedra „Administrarea afacerilor și marketing”,
Universitatea de Studii Politice și Economice Europene „Constantin Stere”

***Summary:** In the conjuncture of market economic relations, the potential scientific and technical progress is achieved through innovation, by transforming it into new products and technologies. Banking service innovation involves setting some services' parameters or some changes to the previous ones. Banking services' parameters, generally, do refer to the volume of employment, cost, yield, security conditions (codification and information cycle safety), tax issues and availability.*

***Rezumat:** Creșterea eficienței economice a activității bancare se află în raport de cauzalitate cu procesele de inovare, performanțele cărora se concretizează în produse și tehnologii noi, în noi metode de conducere și gestiune, care în final, conduc la realizarea unui grad avansat de performanță în toate domeniile de operare a băncii. În conjunctura relațiilor economice de piață progresul tehnico-științific potențial se realizează prin inovație, transformându-se în produse și tehnologii noi. Inovarea serviciilor bancare presupune stabilirea unor parametri ai serviciilor sau a unor modificări față de cei anteriori. Parametrii serviciilor bancare se referă în general la volumul angajării, cost, randament, condiții de securitate (codificarea și siguranța ciclului informațional), probleme de fiscalitate și disponibilități.*

De obicei, procesul inovațional pe piața financiară este legat de utilizarea nouă (în mod netraditional) a produselor financiare existente sau de elaborarea produselor financiare noi și a modului aplicării lor.

Inovațiile trebuie să răspundă următoarelor caracteristici:

- să conțină o anumită noutate principală;
- să satisfacă cererea existentă pe piață;
- să aducă anumite avantaje băncii, care le elaborează și care le aplică.

Produsele financiare noi sunt elaborate în cazurile, în care produsele financiare disponibile nu corespund sau sunt prea incomode pentru a atinge scopul stabilit sau în cazurile, când structura noului produs permite de a crea posibilități noi pentru firma inovațională sau clienții ei.

În primul rând, fiind conștientă de importanța clienților ca sursă a bunăstării lor, băncile tind să-și manifeste grija față de ei, de mărirea capitalului lor, de prosperarea business-ului lor. De aceea băncile oferă clienților produse noi în tendința de a

le acorda cea mai bună deservire, și, în același timp, de a reduce nivelul de cheltuieli, de a lărgi activitatea bancară, de a ridica eficiența ei. De asemenea, inovațiile bancare pot deveni instrumente eficiente de atragere a clientelei noi.

În același timp, băncile devin producătoare de produse noi în tendința de diversificare a activității lor în scopul măririi stabilității și eficienței ei. Produsele noi pot să apară ca rezultat al eforturilor coordonate și destul de formalizate ale unui colectiv de specialiști în domeniu sau pot fi soluția rezolvării problemelor specifice ale clientului.

Evaluarea performanței inovațiilor implementate este necesară pentru determinarea impactului și estimarea beneficiului rezultat în urma implementării și difuzării inovațiilor precum și păstrarea și dezvoltarea în continuare a activității inovaționale în cadrul băncii. Sistemul de indicatori de inovare creează un cadru formal de luare a deciziilor, la nivel strategic al băncii. Sistemul echilibrat de indicatori exprimă interesele strategice ale băncii, motivează personalul pentru noi și noi inițiative.

Sistemul cel mai perfect de indicatori este doar un instrument prin care este susținut sistemul de administrare a ideilor, dar anume sensibilitatea sistemului de management pentru inovare reprezintă acea condiție necesară, fără de care inițierea procesului de inovare este imposibilă. Experiența existentă utilizează în special următorii, cei mai răspândiți, indicatori,

care caracterizează sistemul inovațional în ansamblu:

- ponderea cheltuielilor interne privind implementarea inovațiilor în profitul băncii;
- proporția produselor inovative în numărul total de produse din cadrul unei bănci;
- ponderea produselor inovaționale în totalul vânzărilor pe piața bancară;
- eficiența achiziționării de tehnologii moderne.

Trebuie de remarcat totuși că la ora actuală, sistemul echilibrat de monitorizare a întregului proces de inovare la toate nivelurile nu este încă bine utilizat. Cele mai multe bănci, de regulă, nu au suficientă expertiză pentru a evalua activitatea inovațională în general, precum și inovațiile în special. Acesta este motivul pentru care este necesar, în primul rând, de a identifica acele grupe de indicatori care sunt esențiale pentru caracterizarea echilibrată a procesului de inovare în general, și a inovației, în special.

Pentru evaluarea eficienței și eficacității implementării produselor bancare inovative inovațiilor este necesar de determinat indicatorii care caracterizează activitatea inovațională.

Cel mai frecvent pentru a descrie activitatea de inovare sunt utilizați indicatorii, care reflectă ponderea costurilor băncii pentru activitatea inovațională sau cercetare și dezvoltare în volumul de vânzări și numărul de unități implicate în aceasta. Dar este puțin probabil ca acești

indicatori să descrie pe deplin o astfel de activitate atât de complexă. Trebuie remarcat faptul, că un set optim de parametri și valori pot varia în funcție de activitatea de profil a organizației, însă există un grup de indicatori de bază (sau, numiți uneori - metrici), care pot fi aplicați la orice bancă:

Coeficientul rentabilității inovațiilor (ROII - return on innovation investment);

Formula de calcul ROII este următoarea:

**ROII = rezultatul financiar al inovării/
cheltuielile pentru inovare** (1)

unde rezultatul financiar al inovării poate fi:

- venituri suplimentare obținute de la vânzarea de noi produse;

- mărirea depășirii/diferența dintre veniturile reale de la scoaterea unui nou produs pe piață și obiectivele planificate, ca urmare a accesului mai reușit pe piață;

- reducerea costurilor operaționale pentru punerea în aplicare a unui serviciu sau produs al băncii;

- profiturile de la penetrarea produselor pe un nou segment de piață etc.

Pentru a calcula indicele respectiv este necesară definirea corectă a indicatorului "Costul de inovare". Costul de inovare este costul real în numerar, legat de punerea în aplicare a diferitelor tipuri de activități de inovare desfășurate în cadrul băncii. Calcularea costului poate fi efectuată prin următoarele modalități:

- ponderea veniturilor din vânzarea de noi produse în total profituri în ultimii N ani;

- modificarea creșterii relative a valorii de piață a băncii în raport cu creșterea relativă a pieței financiar bancare în ultimii N ani;

- numărul noilor produse, servicii și afaceri, pe care banca le-a adus pe piață în ultimii N ani;

- numărul de idei inovatoare invocate de către angajații băncii în ultimele N luni;

- raportul ideilor inovaționale realizate față de numărul total al propunerilor înaintate;

- timpul scurs de la inițierea (depunerea) noii propuneri până la lansarea proiectului inovațional;

- raportul numărului clienților, care consideră prezenta bancă inovativă, față de totalul băncilor din sector.

Indicele inovațional (innovation index) - indicatorul care caracterizează capacitatea generală a băncii pentru activitatea inovatoare. De regulă acesta este compus din mai mulți indicatori: numărul ideilor inovaționale înaintate; procentul de implicare a personalului în procesul inovațional; creșterea vânzărilor, în rezultatul activității inovaționale și numărul de brevete, certificate de înregistrare a mărcilor etc. obținute de bancă.

Indicatori activității inovaționale a unei bănci sunt indicatorii care caracterizează gradul de implicare a băncii în punerea în aplicare a inovațiilor. Pentru evaluarea nivelului de inovare este necesar un asemenea indice complex, precum potențialul de inovare, deoarece acest parametru ajută la alegerea unei strategii de

dezvoltare inovatoare, precum și la adoptarea deciziilor ponderate de management privind realizarea acesteia. Pentru efectuarea activității inovaționale este necesar de a avea un potențial suficient de inovare. Prin urmare, alegerea indicatorilor și a metodologiei de evaluare a nivelului potențialului de inovare este esențială. Potențialul inovațional reprezintă totalitatea de oportunități de elaborare și producerea bunurilor sau serviciilor inovaționale (asimilarea de tehnologii inovaționale) și oportunități pentru consumul de bunuri și servicii inovaționale. Potențialul inovațional al băncii este capacitatea băncii de a asigura un asemenea nivel de actualizare a activității sale (bunurilor, serviciilor fabricate) care să permită câștigarea (menținerea) pozițiilor competitive pe piețe emergente, adică capacitatea întreprinderii pentru dezvoltare. De exemplu fabricarea și emiterarea unui card bancar în decurs de o oră, sub un design pe care îl dorește clientul. Potențialul de inovare este gradul de pregătire a băncii de a implementa inovații (proiectul de inovare), atât "proprie", cât și "străine" achiziționate de la companiile transnaționale Visa Europe, MasterCard etc. (procurate în formă de brevete și de licențe pentru invenții și know-how etc.).¹

Un rol foarte important în activitatea băncii îi revine politicii de preț care este la

¹ Cernei, G. ș.a. Statistici inovaționale-putem măsura? În: *INNOVIEWS* [online]. http://www.aitt.md/userfiles/file/2011/INNOVIEWS/Inno_tipar.pdf >.

fel o determinantă destul de importantă la lansarea produselor noi de ea depind mulți indicatori și cel mai important soarta noului produs. În preț sunt înglobate eforturile (costurile de elaborare, implementare, achiziție, întreținere etc.), cât și efectele (beneficiile, profiturile, imaginea băncii, sporirea și ameliorarea indicatorilor etc.).

Politica de preț cuprinde anumite particularități determinate de faptul ca acestea utilizează un singur preț pentru același produs, de exemplu un credit poate fi acordat la mai multe rate ale dobânzii, în funcție de riscul generat de client. În plus, cheltuielile fixe în bancă au o pondere mare în costuri, ceea ce face dificilă determinarea acestora și stabilirea unui preț minim. Materializarea concretă a elementelor de preț în sfera financiar-bancară se exprimă prin intermediul:

- comisionului - reprezintă o exprimare procentuală a valorii prețului prin raportare la suma tranzacționată;

- taxei - reprezintă o valoare absolută, fixă, ce se aplică pentru o tranzacție indiferent de valoarea acesteia;

- spezelor;

- dobânzilor;

Introducerea sau modificarea tarifelor se face ținându-se cont de:

- poziția tarifării, determinarea acesteia urmărește să rețină clientul care are de achitat comisionul;

- modul de facturare, care trebuie să țină seama de eterogenitatea clientelei bancare.

Strategiile de preț ale băncii țin cont de obiectivele politicii de marketing și chiar de obiectivele generale ale băncii. În funcție de aceste obiective, banca alege:

- creșterea câștigului prin creșterea părții de piață – în această situație banca practică prețuri mici, mai reduse decât concurența, pentru a-și crește vânzările și a deține o parte cât mai mare de piață. Banca trebuie să cunoască foarte bine limitele inferioare posibile ale prețurilor. O astfel de strategie este posibilă atunci când este disponibilă o structură a costurilor mai favorabilă decât cea a concurenților;

- creșterea câștigului prin creșterea prețului – banca își fixează prețurile la limita lor superioară dată de concurență pe piață. Strategia se poate aplica cu succes în cazul produselor noi, sau când banca se bazează pe o clientelă fidelă.

Strategia neutră - folosește prețuri medii care țin cont de concurența de pe piață. De regulă este folosită când banca se teme de o reacție a concurenței sau când nu cunoaște bine propriile costuri, banca încearcă să se impună prin calitatea produselor sale.

Cererea de servicii bancare solicitată de particulari se compune din cererea de acces la sistemele de plată administrate de bancă și crearea de servicii mai puțin standardizate.

Pentru a fixa prețurile, băncile pot aplica mai multe metode ce țin cont de costuri, clienți și concurență:

- fixarea prețului plecând de la costuri – deși în cazul băncilor este dificilă această

metoda, pe termen lung ea poate determina limita inferioară a prețului. La aceasta se adaugă o marja de beneficiu. Costurile și structura acestora reprezintă un alt aspect de care instituțiile financiare trebuie să țină cont, deoarece, prețul stabilit va trebui să includă costurile produsului și o valoare rezonabilă de profit pentru efort și risc;

- fixarea prețului plecând de la clientelă – acesta este o metoda subiectivă, care permite fixarea de prețuri diferite în funcție de clienți sau de grupuri de clienți. De multe ori banca atrage clienții prin prețuri mici, ulterior le vinde produse complementare la prețuri ridicate. Tarifarea va fi mai acceptată de clientelă dacă i se vor asocia contrapartide constând în: remunerarea depozitelor la vedere, scăderea ratei dobânzii la acordarea de credite, îmbunătățirea calității serviciilor. Cererea influențează nivelul prețului prin solvabilitate și elasticitate. Nivelul veniturilor poate reprezenta punctul de pornire în proiectarea unor produse și servicii bancare (de tip credit, leasing, asigurări de viață);

- fixarea prețului plecând de la concurență – aceasta metodă constă în ajustarea prețului după cel al liderului de piață, important este ca banca să își asigure o marja de beneficiu. Prețurile, când concurența este mare, se blochează spre limita inferioară, iar strategia de marketing pune accent pe câștigarea unor cote de piață. Prețurile concurenților precum și reacțiile posibile ale acestora permit societății financiare să realizeze ajustările necesare pentru un anumit produs. De

aceea, o instituție financiară trebuie să fie preocupată de culegerea informațiilor privind prețurile concurenților și calitatea produselor și serviciilor, după care va folosi aceste informații pentru stabilirea prețurilor proprii;

- fixarea prețului având ca reper cadrul legislativ – acesta poate fixa limite de prețuri pentru produsele bancare. Intervențiile autorităților monetare pot influența sau dicta anumite prețuri, în special rate ale dobânzii, în dependență de rata de refinanțare etc.;

- fixarea prețului pornind de la nivelul inovațional al produsului sau serviciului bancar.

La fel băncile se pot asocia pe criterii profesionale și pot încerca impunerea anumitor parametri de piață, inclusiv a prețurilor. Prețul intra în relații speciale atât cu produsul cât și cu distribuția pe baza căreia își delimitează o poziție specifică, în relații multiple și complexe, deoarece în el se regăsesc deopotrivă conținutul și componentele, generale și specifice ale acestora, inclusiv procesul de creare și livrare.

Cunoștințele clientului despre preț se regăsesc în prețul de referință, preț imprecis, definit ca *"preț cunoscut de consumator, în baza ultimei achiziții efectuate, a celui mai frecvent preț întâlnit ori ca medie a tuturor prețurilor plătite pentru servicii similare"*.

Pentru activitatea eficientă, este importat să se stabilească pentru produsele inovative un as apret, care să acopere costurile de formare și distribuție e lor.

Aceste costuri sunt influențate direct de nivelul dobânzilor bonificate, determinate ca raport al ofertei și cererii de monedă, pe de o parte și ca urmare a orientărilor de politică monetară și de credit, pe de altă parte. Ca mărime medie, dobânda de piață înregistrează evoluții diferite, ținându-se seama de taxa scontului și de nivelul dobânzilor de valorificare a diferitelor disponibilități, corelându-se și cu anumite influențe monetare externe.

În literatura de specialitate se menționează că există trei motive care argumentează cuantificarea costurilor fondurilor.

În primul rând, informațiile oferite de un asemenea calcul permit băncii să găsească cea combinație de surse de finanțare disponibile pe piața cu costul cel mai scăzut. Considerând celelalte elemente ca rămânând nemodificate, banca va obține beneficii mai mari, fără să-și asume riscuri mai mari, atunci când costul pentru fondurile ei este mai scăzut. În al doilea rând, o apreciere relativ corectă a efortului – a costului fondurilor – oferă un reper esențial pentru proiectarea veniturilor optenabile la nivelul activelor rentabile. În al treilea rând, tipurile de surse de finanțare pe care le poate obține o bancă și folosirea lor au un impact semnificativ asupra riscului de lichiditate, riscului ratei dobânzii și riscului de capital al băncii.²

² Giugriurgiu, I., Tulai, C. ș.a. *Teorie și practică financiară*, Cluj-Napoca: Editura Dacia, 1985, p. 144.

Costul de funcționare are o structură specifică, după cum urmează:

- cheltuielile de personal, sub forma salariilor și alte drepturi asimilate, care reprezintă cea mai importantă parte a costului de funcționare. Personalul băncilor este foarte divers și complex, având în vedere specificul activității sale, care presupune îmbinarea cu profesionalism a calităților de specialist și a aptitudinilor de îndrumător sau consultant, într-un cadru de dialog și colaborare, de responsabilitate pentru el și de mare importanță pentru client. Astfel, personalul bancar se deosebește net de personalul angajat în oricare alt sector prestator de servicii.

Pe de altă parte, personalul băncii trebuie să fie foarte bine instruit în domeniul utilizării tehnicilor informatice moderne, care au revoluționat în ultimii ani tehnica bancară. În ansamblul său, activitatea bancară impune un grad înalt de calificare a personalului său. Toate aceste argumente vin să justifice de ce salariile personalului bancar sunt mai ridicate decât în alte sectoare de activitate;

- cheltuielile generale și amortizarea, ca elemente ponderale de cost, înregistrează o creștere permanentă. Sporesc continuu cheltuielile legate de dezvoltarea rețelei bancare și pentru întărirea securității casieriiilor și tezaurelor. De asemenea, cheltuieli importante de investiții și amortizare sunt necesare în legătură cu extinderea și perfecționarea rețelei informatice, de prelucrare a datelor de gestiune, cărora li se adaugă noi echipamente necesare în

prestarea unor servicii bancare, cum ar fi terminalele de plăți electronice și rețelele aferente;

- rezervele, reprezintă un alt important element al costului de funcționare, acestea constituind resursele necesare pentru acoperirea riscului decurgând din operațiunile de credit transformate în creanțe nerecuperabile. Ca o componentă a profitului de repartizat, rezervele dețin un nivel considerabil comparativ cu mărimea dividendelor. Aceasta este o tendință ce se manifestă pe plan internațional. Așa cum sunt ele determinate, rezervele diminuează profitul băncilor, reprezentând din ce în ce mai mult o povară, pe care ar trebui să o suporte de fapt, cei ce recurg la credite bancare.

Printre impozitele și taxele cuprinse în costurile bancare se includ: impozit pe profit, impozite asupra salariilor personalului, taxa asupra volumului creditelor ce se include direct în dobânzile percepute de la clienți, taxa asupra valorii adăugate, care se aplică numai asupra serviciilor prestate ca atare (comisioane).

Pentru unitățile bancare, costul de funcționare, într-o determinare globală, se poate stabili ca diferență între totalul veniturilor obținute (dobânzi percepute în activitatea de creditare, comisioane, taxe, beneficii etc.) și cheltuielile cu remunerarea capitalurilor constituite (dobânzi bonificate, dividende etc.).

Optimizarea raportului între venituri și cheltuieli, cu implicații directe asupra creșterii profitabilității bancare, constituie

un obiectiv esențial al managementului bancar. Acest aspect are o importanță aparte și constituie nu numai o problemă strict bancară, ci și o expresie a evoluției economiei, în general. Este o realitate, fără de care analiza costurilor bancare nu ar avea nici o semnificație.

Privitor la politica bancară privind costurile, în majoritatea țărilor dezvoltate se manifestă o serie de trăsături specifice, și anume:

- neremunerarea depozitelor la vedere;
- promovarea unor măsuri stimulative pentru depunerea economiilor la termen cu dobânzi relativ mici;
- efectuarea unor operațiuni de gestiune a încasărilor și plăților în mod gratuit sau cu „tarife” reduse.

Pentru a obține economii semnificative de costuri, trebuie promovată o politică nouă în legătură cu produsele și serviciile bancare oferite clienților, menită să contribuie la standardizarea produselor, în sensul concentrării ofertei bancare pe un număr redus de produse și servicii bancare privind depozitele, conturile curente și tranzacțiile care să se caracterizeze printr-o eficiență înaltă, costuri reduse și perspective certe de dezvoltare. În acest sens, unele

bănci și-au redus produsele legate de depozite la 50%, iar cele de tranzacții până la o pătrime. Această politică vine în contradicție cu necesitatea oferirii unor produse inovative, implementarea cărora necesită costuri mai înalte. Din aceste considerente, este recomandată aplicarea inovației printr-o restructurare a activității bancare, restrângându-se produsele la unele de baza (ipoteci imobiliare, hârtii de valoare, carduri de credit), procedându-se la prelucrarea centralizată a produselor și serviciilor bancare - care conduce la însemnate reduceri privind echipamentele periferice utilizate - și limitându-se extensia în teritoriu, se pot obține însemnate efecte benefice în micșorarea costurilor.

Datorită caracterului de intangibilitate a serviciilor, percepția utilității acestora se realizează mult mai dificil de către clienți decât în cazul produselor. Aceasta conduce, pentru servicii, la luarea în considerare a valorii percepute de către clienți. Totuși, este important de amintit că prețul stabilit trebuie să fie acceptat și de piață. Astfel, dacă prețul produsului este prea ridicat, dar este justificat prin nivelul costurilor, se impune luarea unei decizii cu privire la viitorul produsului.

Bibliografie

1. Basno, Cezar, Dardac, Nicolae. *Produse, costuri și performanțe bancare*. București: Editura ASE, 2000. 144p.
2. Bogdan, I. *Tratat de management financiar-bancar*. București: Editura Economică, 2002. 920 p.

3. CERNEI, G. ș.a. Statistici inovaționale - putemmăsura?
În: INNOVIEWS [online]. http://www.aitt.md/userfiles/file/2011/INNOVIEWS/Inno_tipar.pdf >.
4. Giugriurgiu, I., Tulai, C. ș.a. *Teorie și practică financiară*, Cluj-Napoca: Editura Dacia, 1985, p. 144.
5. Horia, Mihai Raboca. Curs de marketing.
[online]. http://www.apubb.ro/wp-content/uploads/2011/02/Marketing_suport_de_curs.pdf
6. Popescu, Jenica, *Competiție și consolidare în sistemul bancar românesc*. Revista Finante, nr.5/2006.
7. Rotaru, C., *Managementul performanței bancare*. Ed. Expert, București, 2001. 326 p.

ANALIZA SITUAȚEI FINANCIARE ÎN RAMURA DE TRANSPORT

Conf. univ. dr. Margareta VÎRCOLICI,
Conf. univ. dr. Aliona LÎȘII

Economia națională este definită ca ansamblul activităților economico-sociale, privite prin unitatea și interdependențele lor dinamice, care se desfășoară în cadrul național-statal. Formată în timp, economia națională a oricărui stat este forma prin care se exprimă diviziunea și cooperarea muncii ca rezultat al acțiunii comune a factorilor interni și celor externi. În cadrul economiei naționale, toate activitățile sunt structurate, pe sectoare economice – primar, secundar, terțiar și cuaternar; pe tipuri de agenți economici, conform Sistemului Conturilor Naționale; pe domenii de activitate și pe nivele de structurare – micro, mezo și macroeconomic. Astfel, economia națională integrează, într-o formă concret-istorică a evoluției unei națiuni, toate activitățile sub aspect social, economic și politic.

O componentă importantă a economiei naționale îl reprezintă transportul, activitățile auxiliare și anexe de transport. Varietatea, nomenclatorul și calitatea serviciilor de transport, reflectată prin siguranța traficului, reprezintă o parte din condițiile care pot stimula dezvoltarea economică a unui stat prin:

- Micșorarea costurilor de producție, creșterea productivității întreprinderilor și extinderea distribuției;
- Extinderea schimburilor comerciale;
- Satisfacerea nevoilor consumatorilor finali;
- Dezvoltarea activităților recreative, necesare pentru refacerea capacității de muncă;
- Creșterea calității vieții.

Întreprinderile de producție din țara noastră sunt deservite nu numai de transportul propriu, fenomen caracteristic întreprinderilor mari, dar și de alte întreprinderi de transport care realizează legăturile externe ale acestora cu alți agenți economici, cu întreaga economie națională și cu economia mondială prin infiltrarea pe piețele de desfacere străine.

Aceasta a dus la stabilirea funcției transporturilor de a susține legăturile de producție între întreprinderi, comunicațiile între marile centre industriale, între cele industriale și agricole etc. În acest sens sunt utilizate transporturile de utilitate publică, în componența cărora în țara noastră intră: transportul rutier, feroviar – în mare parte și transportul aerian, fluvial – cu o cotă mult mai mică. Transportul de călători deservește

procesul de producție prin deplasarea muncitorilor la și de la locul de muncă, acesta fiind asigurat în cea mai mare parte de transportul auto.

Astfel rolul transporturilor este evident, acesta asigurând procesul de producție cu mijloace - materii prime și produse semifabricate și forță de muncă.

Un rol deosebit de important îl are transportul la stabilirea relațiilor interstatale, fiind fundamentul activităților comerciale la nivel internațional. De multe ori se întâmplă că materiile prime provin din alte state, sau produsele semifabricate sunt transportate în alte țări pentru a fi supuse procesului final de producție, iar transportului îi revine funcția de deplasare a acestora peste hotarele țării sau din străinătate către producătorii naționali. Prin intermediul transportului este asigurată penetrarea piețelor de desfacere străine și schimbul de mărfuri între diferite țări, creșterea calității și cantității produselor fabricate.

Tot transporturile sunt cele care valorizează avantajele producției pe scară mare, făcând posibilă economisirea resurselor la achiziționarea materiilor prime, cât și la producția efectivă, prin reducerea costurilor totale pe unitate de produs, ca urmare a repartizării costurilor fixe asupra unei cantități mai mari de produse.

Transporturile asigură atât participarea regiunilor unei țări la diviziunea națională a muncii, cât și a țărilor în ansamblul lor, la diviziunea internațională a muncii. Fiecare zonă sau arie geografică este

capabilă să producă, în mod optim, doar anumite bunuri și servicii, în funcție de resursele de care dispune. În acest mod, fiecare zonă se va putea specializa în producerea acelor bunuri pentru care are cel mai mare avantaj în economii și profit. Un exemplu, în acest sens, îl reprezintă Japonia care, deși dispune de foarte puține resurse materiale, este unul din marii producători de bunuri industriale sau de consum cu grad înalt de prelucrare.

Apariția transporturilor ca ramură aparte a economiei naționale a început la sfârșitul secolului al 15-lea, fiind componentă a revoluției industriale, fenomen caracteristic al acelei perioade. Mult timp transportul se realiza numai pe căi de comunicație terestre sau pe cele navigabile. Transporturile aeriene au început a fi utilizate abia la mijlocul secolului 20. Fiecare mod de transport își are specificul său geografic și tehnic și este caracterizat de tehnologii diferite și de rate ale evoluției diferite.

Sistemul unic al transporturilor în Republica Moldova este format din transportul auto, transportul feroviar, transportul aerian, transportul fluvial și transportul prin conducte. Dintre acestea, la transportarea mărfurilor și călătorilor în Republica Moldova, cea mai mare cotă îi aparține transportului rutier. Aceasta se datorează avantajelor pe care le prezintă transportul auto față de alte moduri.

Starea actuală a transporturilor reflectă utilizarea ineficientă a resurselor disponibile în anii de după proclamarea

independenței și cota mică, uneori chiar lipsa investițiilor în dezvoltarea unor tipuri de transport, cum ar fi cel feroviar sau naval. Dacă să analizăm situația financiară actuală a sectorului de transporturi vedem că din totalul de investiții în ultimii doi ani, doar 5% au revenit ramurii transporturilor, respectiv 857,8 milioane lei în 2013 sau 4,5% și 1047,3 milioane lei în 2014 sau 5% (Biroul Național de Statistică). Cota de investiții care revine ramurii transportului este mult mai mică față de necesarul această ramură,

mai ales că aceasta participă intensiv la formarea indicatorilor macroeconomici, cum ar fi PIB-ul și PNB-ul.

Următorul aspect la care atragem atenție când studiem situația financiară a sectorului este mărimea întreprinderilor (figura 1), astfel din numărul total de 3559 de întreprinderi din 2014, 2486 sunt întreprinderi micro, ceea ce face ca și mărimea taxelor care vin de la aceste întreprinderi în bugetul de stat să fie relativ mic.

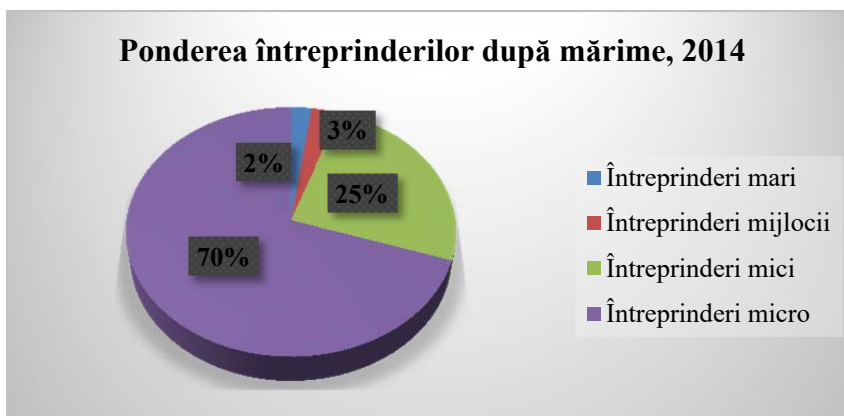

Figura 1: Clasificarea întreprinderilor după mărime în sectorul transporturilor, 2014
(Sursa: Biroul Național de Statistică)

Cifra de afaceri a întreprinderilor din sectorul transporturi a fost în 2014 de 14986 milioane lei sau 6% din totalul pe țară. Numărul salariaților din sector este de 53872 sau 12% din totalul pe țară. Aceștia au fost remunerați cu 1808488,3 mii lei sau

11%. Valoarea producției în sectorul transportului este de 14650,4 milioane lei sau 12% din total. În tabelul 1 este descrisă situația financiară a agenților economici din domeniu în anul 2014.

Tabelul 1: Indicatorii financiari de bază a activității întreprinderilor din ramura transportului

	Numărul agenților economici	Venituri din vânzări, milioane lei	Numărul mediu de personal	Rezultatul financiar până la impozitare. Profit (+) Pierdere (-), milioane lei
Total pe țară	53 738	263 281,35	519 429	3 660,76
Transporturi și comunicații	3 559	23 672,31	53 872	594,54

Din tabelul prezentat vedem că fie și mai mic, ca pondere în numărul de agenți economici, sectorul transportului înregistrează rezultat financiar sporit, datorat faptului că toate celelalte ramuri economice depind de activitatea de transport.

O problemă cu care se confruntă sectorul de transporturi este că diferite întreprinderi de transport de mărfuri din sectorul privat aplică diferite metodologii de calcul a sine costului de transportare sau lucrează cu prețurile prezente pe piața serviciilor de transport. Aceasta condiționează nivelul indicatorilor financiari ai transportatorilor. Modificarea permanentă a mărimii taxelor pe care agenții de transport din sectorul privat trebuie să le achite către stat face ca antreprenoriatul în transport să devină o activitate neatractivă. Legislația imperfectă și condițiile care sunt impuse de stat pentru a putea activa ca antreprenor în domeniu face ca nivelul de investiții în sectorul privat de transport să fie unul redus.

Acestea sunt doar câteva dintre problemele cu care se confruntă agenții transportatori din țară, fără să vorbim de criza economică mondială și națională. Situația dată a făcut ca starea financiară a sectorului de transporturi din țară să fie descrisă de indicatorii relativi mici menționați mai sus.

Dezvoltarea sectorului transportului din țară prin creșterea treptată a numărului agenților economici și a rezultatelor financiare va atrage după sine investiții considerabile, va facilita dezvoltarea altor domenii de activitate economică, iar acestea per general va asigura creșterea economică națională. Aceasta face ca ramura transportului să fie una de prioritate în direcțiile de dezvoltare a țării. Pentru aceasta este necesară modificarea și perfectarea treptată a legislației din domeniu, crearea condițiilor care să atragă investitorii străini (micșorarea taxelor, oferirea facilităților fiscale), intervenția statului prin intensificarea relațiilor economice cu alte state.

Bibliografie:

1. *Statistica.md*
2. *Strategia de transport si logistică 2013-2020.*

DIMENSIUNILE PSIHOSOCIALE ALE VIOLENȚEI ÎN FAMILIE: ASPECTE METODOLOGICE DE CERCETARE A FENOMENULUI

Conf. univ. dr. Victoria GONȚA,
Universitatea Americană din Moldova,
Conf. univ. dr. Svetlana CHIȚU,
Universitatea de Studii Politice și Economice Europene „Constantin Stere”,
Conf. univ. dr. Tatiana GRIBINCEA,
Universitatea de Studii Politice și Economice Europene „Constantin Stere”

Summary: *Domestic violence is studied by representatives of various sciences and scientific schools. However, a comprehensive study of domestic violence as a phenomenon psychosocial in Republic of Moldova in the context of social transformation and national culture was not sufficiently addressed in the national literature. Remain open questions about the nature and causes of violence in our society and in the Moldovan family, the impact of violence on the personality of the individual and further socialization, scale and dynamics of violence, research methods and ways to improve real problem.*

Herein contained methodological recommendations to psychodiagnosis victims and abusers in cases of family violence. In this regard, we decided to present the psychometric model in relation to specific symptoms / syndromes of violence actors, described in the literature. Psychodiagnosis activity in cases of domestic violence is presented as an important task in the multidisciplinary assistance to victims and abusers.

Cuvinte-chee: *violență, psihodiagnoză, familie disfuncțională, trauma psihică, stres postraumatic, reabilitare psihologică.*

Relațiile dintre oameni bazate pe principiile umanismului, egalității și libertății de violență ca fenomen social sunt reflectate încă în studiile filozofilor antici: Platon, Aristotel, Quintilian, Ciceron, Plutarh și alții. „Libertatea” și „non-vioența” surprinse în ideile lor sunt prezentate prin prisma intereselor societății mai degrabă decât prin interesele individului. Anumite aspecte ale educației umaniste a personalității și pedagogiei non-

violente care își propun să educe omul liber, sunt reflectate în lucrările marilor gânditori ruși ai secolului al XVIII-lea, cum ar fi V. Monomakh, N. Novikov, A. Radischev.

Violența ca obiect de analiză se regăsește destul de frecvent în cadrul cercetărilor secolelor XIX-XX ce vizează problemele educaționale. De aceste probleme s-au ocupat și oamenii de știință din Vest (Rousseau, Montessori) și profesorii ruși (A. Obuhov, V. Rahmanov, I. Tolstoi, K. Ushinski), care au analizat educația liberă

atât în teorie cât și experimental. Pedagogia nonviolentă a continuat să fie dezvoltată și de A. Makarenko, V. Sukhomlinsky și în cele din urmă a ajuns obiectul cercetărilor contemporane, bazate pe ideile umaniste (E. Shiyanov, I. Kotova, ș.a.), care promovează ideile umaniste ale educației centrate pe persoană.

Aspectele filosofice și sociologice ale violenței au fost abordate în lucrările filosofilor Ortega y Gasset, Pareto, Spinoza, K. Jaspers, I. Lossky și colab. Aspectele culturologice și psihologice sunt abordate în cercetarea violenței ale autorilor E. Fromm, D. Galtung.

Așa, Erich Fromm a identificat mai multe forme de violență: de joc, violență reactivă, de răzbunare. D. Galtung în studiul său s-a concentrat asupra „violenței culturale”, considerând-o „un fenomen pozitiv.”

Natura violenței a fost cercetată de F. Minushev care a determinat violența de origine biogenetică, psihologică, socială și de mediu. A. Bass, J. Berkowitz, K. Lorenz, Z. Freud, Spengler s-au ocupat de studiul agresivității personalității, care provoacă violență.

Din perspectiva pur psihologică problematica violenței a devenit o temă dezvoltată doar în ultimul sfert al secolului XX, în special în lucrările lui Bron, J. Kobrin, D. Levinson, R. Lang, E. Miller, D. Finkelhor. De examinarea deprinderii emoționale și neglijării s-au ocupat așa cercetători ca V. Kovalev, J. Langmeyer, Maslow, Z. Mateychik, B. Muhina, Z. Freud, E.

Furman, care au privit-o ca pe o formă specifică de factori psihotraumatizanți.

Problemele asociate cu familia disfuncțională, ca un agent al deformării procesului de socializare și factor de abatere în comportamentul tinerei generații, sunt analizate în lucrările lui G. Avanesova, Y. Antonyan, M. Babaev, I. Dementieva, V. Ermakova, A. Kashelkina, N. Hook, V. Pankratov, D. Shestakov.

Caracteristicile socio-culturale ale violenței, specifice pentru regiunile multi-naționale, cum este de exemplu Caucazul de Nord, influențând formarea valorilor familiale sunt reflectate în studiile lui S. Hadjiev, A. Magomedov, J. Smirnova și alții.

În spațiul românesc de problemele violenței sunt preocupați o multitudine de cercetători contemporani, evidențiind aspectele sociologice ale fenomenului (P. Banciu, M. Rădulescu, S. Diaconu, M. Jigău, M. Liiceanu, A. Preoteasa, L. Ciobanu, C. Naghiu, R. Eparu), aspectele social-psihologice și psihopedagogice (A. Roșan, E. Zamfir, I. Mitrofan, A. Stanciulescu, E. Bonchiș, A. Rădulescu, M. Manu, T. Prună ș.a).

În Republica Moldova deasemenea există studii asupra fenomenului violenței în familie – studii juridice și criminologice (Brînză S., Bujor V., Miron I., Gh. Gladchi, L. Mărgineanu), studii sociologice și psihologice (V. Prițcan, M. Bulgaru, V. Bodrug, S. Rusnac, V. Gonța, O. Stamatin, A. Timuș, V. Climenco, T. Toma ș. a).

Astfel, problema violenței în familie este studiată de reprezentanți ai diferitelor științe și școli științifice. Cu toate acestea, un studiu complex al violenței în familie ca un fenomen psiho-social al Republicii Moldova în contextul transformărilor sociale și culturii naționale nu a fost abordat suficient în literatura de specialitate națională. Rămân deschise întrebările cu privire la natura și cauzele violenței în societatea noastră și în familia moldovenească, impactul violenței asupra personalității și socializării în continuare a individului, amploarea și dinamica violenței, metodele de cercetare și modalitățile reale de ameliorare a problemei.

Despre violența în familie se spune că apare doar în mediile defavorizate social și material, că este cauzată de stresul vieții cotidiene și de lipsa mijloacelor necesare pentru un trai decent sau că este exercitată doar de indivizi cu probleme psihice sau dependenți de alcool și droguri. În general, o femeie (sau, după caz, un bărbat) este considerată victimă a violenței în familie doar dacă este vorba de agresiune fizică. Despre violența sexuală mulți oameni cred că se petrece doar noaptea, pe străduțe neluminate, iar despre agresori, că sunt exclusiv cazuri patologice.

În realitate, situațiile sunt mult mai complexe, și, atât cunoașterea în detaliu a ceea ce înseamnă violență în familie, cât și conștientizarea tuturor formelor ei de manifestare, sunt un prim pas spre soluționarea acestor probleme, care nu sunt doar o problemă a familiei, cuplului,

victimelor sau agresorilor, ci un fenomen social complex. Deși nu se dispune la moment de date exacte privind violența în familie, la nivel de stat s-a recunoscut semnificația îngrijorătoare a acestei probleme: "În prezent, frecvența actelor de violență în familie, a căror victime sunt femeile și copiii, capătă proporții alarmante. Din nefericire, este foarte dificil pentru stat să controleze violența în familie, din moment ce în majoritatea cazurilor aceasta este raportată numai atunci când sunt consecințe severe ale violenței, celelalte cazuri fiind considerate doar conflicte"¹.

Motivele violenței sunt multiple și greu de precizat pentru fiecare caz în parte, un singur lucru este cert, și anume că, în mare parte, violența în familie este o problemă de putere, dominație și control. Violența în familie este favorizată de convingeri bine înrădăcinate, învățate sau moștenite, de credința că femeia trebuie să se supună necondiționat bărbatului, că "femeia trebuie bătută din când în când" (conform statisticilor, una din zece femei abuzate în familie fizic și/sau social, în consens cu unul din șase bărbați abuzați psihologic cred acest lucru), de împărțirea rigidă în "sexul tare" și "sexul slab". Deși nici pe departe atât de grave ca impact imediat ca acțiunea de agresiune propriuzisă, aceste stereotipuri sunt parte din problemă, iar adresarea acestora nu se poate

¹ Centre for Information and Documentation of the Council of Europe, Human Rights Report 33 (1999) - quoted in 2

face fără a se ține cont de ele. În același timp, aceste stereotipuri contribuie la starea de rușine și vinovăție și sentimentele de neajutorare, pasivitate și neputință pe care le trăiesc cele mai multe dintre femeile abuzate în familie, făcând și mai dificil de rupt cercul vicios al violenței, chiar și în cazurile în care victima are șansa de a “evada”. De cele mai multe ori, victimele se auto-acuză pentru cele întâmplate și se simt responsabile pentru comportamentul celui care le agresează. Cred că partenerul are dreptul să fie violent și ajung să-i dea dreptate când le blamează, astfel, auzim multe femei abuzate spunând “e vina mea că l-am cicălit prea mult când a venit de la muncă în loc să-l înțeleg și să tac din gură”.

În ultimii ani mișcarea internațională privitoare la prevenirea și combaterea violenței în familie a elaborat și a publicat un număr impunător de documente și studii care prevăd diverse propuneri și metodologii de lărgire a drepturilor și posibilităților victimelor și de influențare prin metode recuperatorii și de sancționare a abuzatorului în familie. În acest context principala problemă constă în definirea formelor de implicare în scop de prevenire, profilaxie, recuperare. Se remarcă patru abordări principale ale acestei probleme: definirea volumului, calității și spectrului de servicii asistențial-sociale, crearea condițiilor de readaptare a subiecților violenței în familie, sancționarea abuzatorilor, implicarea unor institute anti-penale cu caracter de mediere. Autorii contemporani relevă aceste tendințe ca principii de organizare a

activității de prevenire și combatere a violenței în familie².

Principiile nominalizate mai sus determină necesitatea și posibilitatea legal consfințită a creării unui sistem eficient de asistență multidisciplinară a violenței în familie în Republica Moldova.

În lucrarea de față se conțin recomandări metodice în vederea psihodiagnosticului victimei și abuzatorului în cazurile de violență în familie. În acest sens, am decis să prezentăm modelul psihometric în raport cu simptomele/sindroamele specifice actorilor violenței în familie, descrise în literatura de specialitate.

Un șir de autori consideră că pentru victimele violenței în familie este caracteristică trăirea stresului posttraumatic, definit în literatură ca o reacție deosebită la agentul stresor.

Stresul posttraumatic poate fi provocat de situații traumatizante care conduc la suprasolicitarea capacităților psihofiziologice și psihosociale ale omului și depășirea posibilităților lui de adaptare, caracteristicile esențiale ale acestuia fiind următoarele³:

1) Persoana conștientizează cert evenimentul care a dezechilibrat-o, lucrurile care i s-au întâmplat, condițiile care au dus

² Cîmpeanu, I. *Victimizarea și tehnicile specifice de asistență a victimei*, în *Asistența socială. Studii și aplicații*. coord. G. Neamțu și D. Stan, Iași, Polirom, 2005, pp. 92-94.

³ Ромек, В.; Конторович, В.; Крукович, Е., *op. cit.*, p. 48.

la înrăutățirea stării psihologice și psiho-somatice;

2) Agentul stresor este neapărat un eveniment, circumstanță, persoană, proces din ambianță și important pentru subiect;

3) Evenimentul modifică cardinal modul de viață al subiectului, îl pune în situația de a renunța la reacțiile stereotipe, de a elabora conduite noi sau, cel puțin, îi creează impresia unor schimbări considerabile, ample și neașteptate;

4) Subiectul se simte demoralizat, speriat, incapabil de careva acțiuni de recuperare a pierderilor, cedând în fața circumstanțelor traumatizante.

Stresul posttraumatic conține și manifestări deosebite specifice care se remarcă prin menținere considerabilă în timp și dinamic defavorabilă stării psiho-somatice a subiectului.

Reieșind din modificările pe care le suportă subiectul afectat de stresul posttraumatic la nivel de structuri de personalitate, autorii contemporani au completat diagnosticul cu o categorie terminologică nouă - tulburări posttraumatice de personalitate (*posttraumatic personality disorder*)⁴. Această completare este îndreptățită de faptul că persoana care a suportat sindromul tulburărilor de stres posttraumatic denotă trăsături distincte de personalitate pe parcursul întregii vieți. Important pentru specialiștii care activează în domeniul reabilitării psihologice a victimelor violenței este înțelegerea rolului

psihodiagnosticului corect și a implicării psihoterapeutice profesionale în scop de readaptare și reintegrare socială a persoanei afectate de actul violenței.

Analiza manifestărilor sindromului tulburărilor de stres posttraumatic în cazul victimelor violenței în familie a scos în evidență și câteva criterii de psihodiagnostic specifice acestei categorii.

Mai jos le prezentăm încercând să le divizăm în funcție de vârsta victimei: victima adultă și victima copil și în funcție de tipul de abuz exercitat asupra lor, victimele prezentând anumite simptome la nivel psihic, fizic și social. Acestea au fost identificate prin contactele directe cu victimele, prin înregistrarea comportamentului lor.

În scopul diagnosticării obiective a stresului posttraumatic sunt utilizate criteriile prin care se definește acest sindrom, expuse în DSM-IV (*Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorder*), și ICD-10 (*International Statistical Classification of Diseases and Related Health Problems*). Majoritatea criteriilor de diagnostic expuse în diverse surse pot fi întrunite în trei grupe:

- 1) simptomul trăirilor repetate - al intruziunii;
- 2) simptomul evitării;
- 3) simptomul hiperactivării fiziologice.

După ICD-10 în calitate de criterii de diagnosticare a simptomului de stres posttraumatic servesc următoarele indicii⁵.

⁴ *Ibidem*.

⁵ După Малкина-Пых, И. Г., *op. cit.*, pp. 144-145.

A. Clientul a suportat acțiunea unui eveniment sau a unei situații cu caracter stresogen (de durată diferită – de moment sau pe parcursul unei perioade), care a provocat starea de pericol sau de catastrofă, prin care a condiționat manifestarea distresului.

B. Este dominat de amintiri obsedante, vii, sau se confruntă cu reminiscențe ale factorului stresant, visuri repetate despre acesta, trăiri ale situației în condițiile influenței unor stimuli care o amintesc sau sunt asociați traumei.

C. Dă dovadă de insistență în evitarea circumstanțelor care amintesc sau se asociază cu evenimentul.

D. Manifestă sau:

1) amnezie psihogenă parțială sau completă cu referință la anumite aspecte ale evenimentului traumatizant;

2) simptomatică puternic manifestată de sporire a afectivității sau a excitabilității psihice, care nu era prezentă până la evenimentul traumatizant, manifestată în cel puțin două din aceste forme:

a) dificultăți de somn sau de adormire;

b) iritare și crize nervoase;

c) dificultăți de concentrare a atenției;

d) nivel sporit al excitației;

e) reflex puternic la stimuli auditivi și vizuali.

În DSM-IV sunt expuse criteriile de diagnostic ale reacțiilor acute la stres și ale tulburărilor de stres posttraumatic.

Criteriile de diagnostic al reacțiilor acute la stres după DSM-IV⁶

Criteriul A desemnează: confruntare în direct, fiind martor sau victimă a violenței în familie, manifestată în forme drastice de abuz fizic care i-au pus în pericol viața sau i-au afectat integritatea fizică, sau a urmărit asemenea acțiuni asupra altui membru al familiei. Este vorba de persoane care denotă următoarele simptome:

1) confruntare în direct;

2) reacții în formă de frică, vulnerabilitate, groază.

Criteriul B: persoanele manifestă cel puțin trei simptome disociative sau în timpul, sau după evenimentul traumatizant, din cele enunțate mai jos:

1) simptomul catatoniei sau al disocierii emoționale de eveniment;

2) îngustarea câmpului de conștiință, perceperea limitată a evenimentelor din ambianță;

3) excluderea propriei prezențe și participări la eveniment;

4) depersonalizare manifestată în evitarea vorbirii de la persoana întâia;

5) amnezie disociativă, incapacitate de a-și aminti detaliile cu referință la eveniment.

Criteriul C: trăirea repetată a evenimentului traumatizant în formă de – imagini stresante, gânduri neplăcute, *flashback*-uri, sentimentul repetării evenimentului; manifestarea acelorași semnal-

⁶ *Ibidem*, pp. 148-149

mente în confruntarea unui stimul care amintește de evenimentul traumatizant.

Criteriul D: dorința de a evita oricare stimul care se asociază cu trauma.

Criteriul E: simptome evidente ale anxietății, iritării – excitabilitate, dificultăți de concentrare, somn distorsionat, frici, excitabilitate motrică.

Criteriul F: distres în formă clinică care conduce la distorsiuni în activitatea socială, profesională sau de altă natură.

Criteriul G: simptomatologia se manifestă pe parcursul a cel puțin două zile, și cel mult patru săptămâni de la evenimentul traumatizant.

Criteriile de diagnostic ale tulburărilor de stres posttraumatic după DSM-IV (stau la baza scalelor conținute în interviul semistructurat descris în blocul de teste)⁷

Criteriul A desemnează: confruntare în direct, fiind martor sau victimă a violenței în familie, manifestată în forme drastice de abuz fizic care i-au pus în pericol viața sau i-au afectat integritatea fizică, sau a urmărit asemenea acțiuni asupra altui membru al familiei. Este vorba de persoane care denotă următoarele simptome:

- 1) confruntare în direct;
- 2) reacții în formă de frică, vulnerabilitate, groază.

Notă: reacțiile date la copii se pot manifesta în formă de comportament agitat sau dezorganizat.

Criteriul B: repetarea trăirilor legate de evenimentul traumatizant prin intermediul

a cel puțin unuia din comportamentele descrise mai jos:

1) amintiri repetate și obsesive în formă de imagini, gânduri, percepții care provoacă trăiri emoționale dificile.

Notă: copiii mici pot manifesta aceasta în formă de joc, conținutul căruia este identic conținutului evenimentului traumatizant.

2) visuri repetate despre eveniment.

Notă: la copii – coșmaruri în timpul somnului cu conținut indescifrabil.

3) efecte flashback, iluzii, halucinații, amintiri disociative, care se manifestă atât de puternic, încât perturbază calmul persoanei.

Notă: pentru copii este specific stereotipul comportamental, repetarea conduitei.

4) trăiri dificile, provocate de situații care prin ceva amintesc de traumă.

5) reactivitate fiziologică la situațiile care prin ceva amintesc de traumă.

Criteriul C: evitarea stimulilor care prin ceva amintesc de traumă. Rigiditatea afectivă (numbing) – stare pe care persoana n-a cunoscut-o până la traumă. Se consideră că acest criteriu se manifestă dacă sunt prezente nu mai puțin de trei din următoarele manifestări:

1) efort în a evita gândurile, sentimentele, discuțiile despre traumă;

2) efort în a evita acțiunile, locurile, oamenii care amintesc despre traumă;

3) amnezie psihogenă – incapacitatea de a-și aminti detaliile evenimentului traumatizant;

⁷ *Ibidem*, pp. 145-146

4) interes și implicare limitate în raport cu activitățile obișnuite din trecut;

5) izolare socială;

6) diminuare din intensitatea stărilor afective manifestată, de exemplu, în capacitatea de a iubi;

7) sentiment de viitor fără de perspectivă, trist.

Criteriul D: simptomatologia sporirii permanente a excitabilității care nu se manifesta până la traumă. Se definește în prezența a cel puțin două simptome din următoarele:

1) dificultăți de adormire sau somn dificil;

2) iritare și supărare;

3) dificultăți de concentrare a atenției;

4) manifestare hipertrofă a necesității de securitate, a acțiunilor de protecție, a fricii și așteptării de pericole;

5) reacții hipertrofe de frică.

Criteriul E: simptomatologia din criteriile C, B se manifestă nu mai puțin de o lună.

Criteriul F: tulburarea provoacă stări afective dificile și dificultăți de adaptare socială, profesională, de realizare a activităților pe care anterior le făcea ușor.

În **ICD-10** sunt expuse și criteriile de diagnosticare a tulburărilor de personalitate, survenite în rezultatul suportării stresului posttraumatic⁸:

1) date amnestice cu referință la schimbări de percepție, gândire, atitudine față de sine și față de ambianța socială după trăirea evenimentului traumatizant;

2) comportament inadecvat, marcat de rigiditate, cu manifestarea a cel puțin două simptome din cele expuse în continuare:

a) agresivitate și suspiciune față de ambianța socială, care nu se manifestau anterior evenimentului stresant;

b) izolare socială;

c) manifestări depresive, decepție, pesimism;

d) iritare, anxietate, uneori dependențe de substanțe toxice – alcool, droguri;

e) sentiment de inutilitate, incapacitate de a face față situației, autoapreciere și conștiință de sine distorsionate;

3) schimbările în structurile de personalitate sunt acompaniate de diminuarea funcționalității sociale, care se răsfrânge negativ în relațiile cu cei apropiați;

4) tulburările de personalitate sunt provocate doar de evenimentul traumatic, lipsesc în anamneza pre-traumatică, nu au la bază careva tulburări de caracter în copilărie, adolescență;

5) tulburările se manifestă pe parcursul a cel puțin doi ani, nu au la bază alte simptome psihice, decât cele care caracterizează tulburările de stres post-traumatic, nu sunt condiționate de careva modificări psihice de natură organică.

Psihodiagnosticul victimei violenței în familie adulte, se realizează prin implicarea acelor metode care pot oferi informație necesară în cadrul constituirii programului de reabilitare. Desigur se ține cont de gradul de afectare a persoanei, de traumă. Atât caracterul traumei, circumstanțele în care

⁸ *Ibidem*, pp. 149-150.

aceasta a avut loc, tipul de violență și formele abuzului, cât și trăsăturile de personalitate ale victimei, relațiile dintre victimă și abuzator și caracteristicile ei esențiale, timpul care a decurs de la traumă și până la adresarea către un serviciu specializat sunt indicii de care urmează să

țină cont specialistul psiholog în selectarea metodelor de psihodiagnostic. În continuare vom utiliza modelul propus de V. Romek, V. Kontorovici, E. Krukovici, în scopul ilustrării etapelor de formare a tulburărilor posttraumatice.

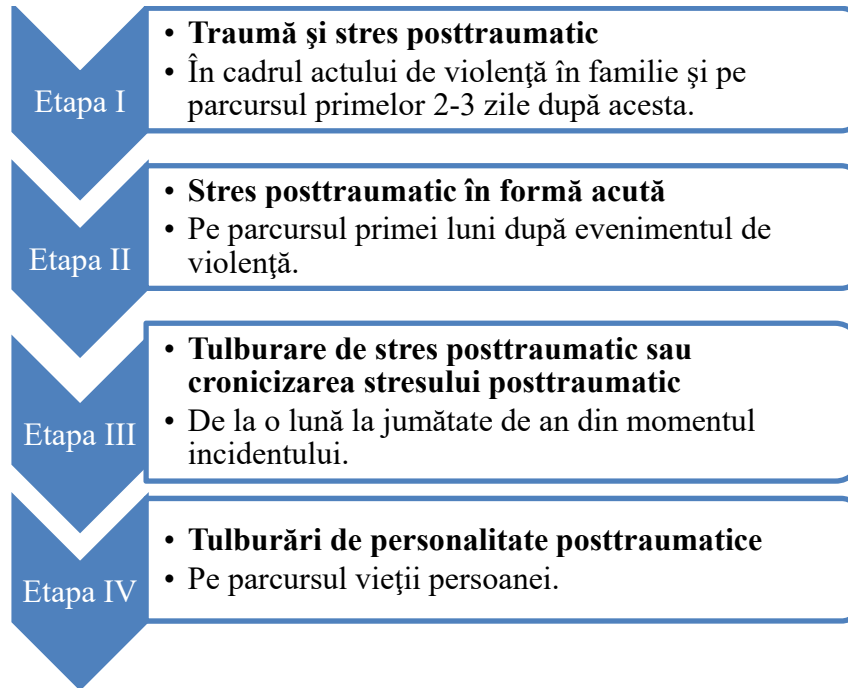

Figura 1. Etape de formare a tulburărilor de stres posttraumatic

La prima etapă în cadrul diagnosticului se pune scopul evaluării reacțiilor individuale la evenimentul traumatizant și se identifică anumite capacități de adaptare ale persoanei pe care le putem implica în recuperarea acesteia. Respectiv vor fi aplicate următoarele metode:

1) *Scala de evaluare a influenței evenimentului traumatic*, în plus unii dintre autori recomandă *Scala Mississippi pentru evaluare a reacțiilor posttraumatice* – în scop de identificare a impactului evenimentului traumatizant;

2) Teste de capacități sociale: *Testul încrederii în sine*, *Testul de autoeficacitate gene-*

ral, *Testul Q-sort* – pentru a cerceta anumite condiții și cauze ale victimizării legate de caracteristicile predispozante ale persoanei, și pentru a identifica laturile problematice asupra cărora urmează să se centreze activitatea de reabilitare psihologică.

Pe parcursul primelor 2-3 zile chiar în condiția când starea fizică a persoanei permite aplicarea mai multor metode, nu se recomandă recurgerea la acestea, reieșind din câteva considerente:

a) persoana, suportând incidențele traumei comportă stări afective dificile, rezultatele testării putând fi eronate;

b) însele condițiile testării, multitudinea de întrebări pot crea o stare de confuzie care va face dificil contactul psihologic cu persoana;

c) după primele 2-3 zile prin aplicarea repetată a metodelor de apreciere a impactului evenimentului traumatizant asupra stării psihice a persoanei sau prin observație și discuție va deveni clară situația victimei și va fi mai lesne efectuat procesul de selectare a metodelor valide pentru psihodiagnosticul specializat în vederea depistării eventualelor tulburări de personalitate.

La cea de a doua etapă, mai ales ținând cont de implicarea sau lipsa unor servicii de reabilitare adresate victimei, de prezența sau absența stării de șoc post-traumatic, prin psihodiagnostic urmează să fie identificate caracteristicile stresului post-traumatic și incidența în structurile de personalitate ale victimei. Dacă victima este amplasată deja într-un centru de reabilitare,

și pe parcursul primei etape a fost supusă psihodiagnosticului și i s-au acordat servicii de reabilitare cu scop de diminuare a stării de șoc posttraumatic, atunci vom aplica metode prin care vom identifica stările ei psihice la moment. În cazul când victima s-a adresat după o perioadă mai mare de trei zile de la evenimentul traumatizant, dar fără a depăși o lună, va fi nevoie și de evaluarea impactului evenimentului traumatizant prin utilizarea metodelor la care ne-am referit mai sus, una dintre care este descrisă desfășurat în această lucrare – *Scala de evaluare a influenței evenimentului traumatic*. Această scală poate fi însă utilizată și repetat, deoarece rezultatele testării repetate ne vor oferi informație despre cele trei caracteristici ale stresului posttraumatic: intruziune, evitare, excitabilitate fiziologică.

Urmând scopul identificării unor tulburări de personalitate, vom utiliza următoarele metode:

1. Chestionarul de stabilire a gradului de exprimare a simptomaticii psihopatologice. Metoda câștigă prin faptul că oferă informație cu referință la schimbările fiziologice, psihice și psihosociale (somatizare, manifestări obsesiv-compulsive, depresie, anxietate, anxietate fobică, psihotisme, sensibilitate interpersonală, tendințe paranoide), stabilind și indici suplimentari – intensitatea de manifestare a simptomaticii, dificultatea stărilor și manifestarea distresului. Metoda pierde doar prin numărul destul de mare al itemilor – 90.

2. În același scop pot fi folosite câteva metode:

a) Chestionar de identificare a tensiunii neuropsihice în scop de psihodiagnostic al nevrozei și intensității manifestării ei;

b) Chestionarul de identificare expres a disfuncțiilor somatoforme prin care sunt cercetate manifestările psihastenice, depressive, hipocondrice;

c) Scala depresiei Beck care oferă date despre intensitatea stărilor depressive.

Etapa a treia din nou solicită tratarea diferențiată a situației de psihodiagnostic, urmând să se țină cont de durata contactului victimei cu serviciile de reabilitare și timpul când s-a adresat către acestea: imediat după incident sau după o perioadă mai mare de o lună, când a realizat o înrăutățire considerabilă a stării generale și a calității contactelor sociale cauzată de tulburările de stres posttraumatic. Dacă victima s-a aflat în atenția specialiștilor și a fost implicată într-un program de reabilitare după o lună tehnicile psihodiagnostice pot fi utilizate în scop de evaluare a eficienței programului. Dacă s-a adresat pentru prima dată sau s-a adresat imediat după un act violent din șirul multelor care l-au precedat, putem ipotetic presupune prezența unor manifestări cronice ale stresului posttraumatic, manifestat deja în tulburări. Aplicarea metodelor de psihodiagnostic nominalizate mai sus vor avea scopul stabilirii:

a) prezenței caracteristicilor distincte ale stresului posttraumatic (incluziune, evitare, excitabilitate fiziologică);

b) identificarea tulburărilor de nivel fiziologic, psihic, psihologic, social.

În condițiile victimelor abuzurilor repetate pe parcursul mai multor ani vom considera că avem de a face cu cea mai avansată etapă - etapa a patra - care conduce la tulburări de personalitate, vom socoti drept necesară cercetarea detaliată a personalității victimelor. Rezultă că la cea de-a patra etapă urmează să utilizăm metode care ne-ar permite identificarea stărilor psihice ale persoanei (Testul de verificare a capacităților de adaptare neuro-psihică, elaborat în cadrul Institutului Psihoneurologic V.M. Behtereev; Chestionarul de identificare a tensiunii neuropsihice; Chestionarul de identificare expres a disfuncțiilor somatoforme; Chestionarul de stabilire a simptomaticei psihopatologice; Scala depresiei Beck ș.a.), anumite momente de dezadaptare psihosocială (chestionare de ostilitate sau agresivitate, de autoeficacitate generală, de diagnosticare a capacităților relațional-comunicative).

În concluzie, activitatea de psihodiagnostic și reabilitare psihologică în cazurile de violență în familie se prezintă ca o sarcină importantă în asistența multidisciplinară a victimelor și abuzatorilor. Activitatea dată este centrată pe potențialul uman, pe resursele disponibile ale victimei sau agresorului. În cadrul asistenței psihologice trebuie respectat dreptul victimei sau agresorului la autodeterminare (capacitatea acestuia de a alege soluția optimă pentru rezolvarea problemelor sale). Specialistul psiholog îl ajută pe client să-și folosească și să-și dezvolte capacitățile necesare soluționării problemelor.

Bibliografie:

1. Cîmpeanu, I., *Victimizarea și tehnicile specifice de asistență a victimei, în Asistența socială. Studii și aplicații*, coord. G. Neamțu și D. Stan. Iași, : Polirom, 2005, p. 92-94.
2. Fischer, G.; Riedesser, P., *Tratat de psihotraumatologie*. București: Ed. Trei, 2009. 472 p.
3. *Manualul pentru diagnosticul și statistica tulburărilor mentale DSM-III*, editat de Asociația Psihiatrilor Americani, 1981
4. Rusnac, S., Gonța, V., Clivadă, S., Zmuncila L., *Asistența psihologică a cazurilor de violență în familie: psihodiagnostic și reabilitare a victimelor și abuzatorilor*, Ed. ULIM. – Ch. 2009 – 124 p.
5. Малкина-Пых, И. Г. *Психологическая помощь в кризисных ситуациях*. М.: Эксмо, 2008.
6. Райх, В. *Анализ характера*. М: Апрель Пресс, Изд-во ЭКСМО-Пресс, 2000. 528 с.
7. Ромек, В.; Конторович, В.; Крукович, Е. *Психологическая помощь в кризисных ситуациях*. СПб.: Речь, 2005.
8. Селье, Г. *Психофизиология стресса*. М.: Прогресс, 1991. 248 с.

DEZVOLTAREA ASISTENȚEI SOCIALE ȘI PREGĂTIREA CONTINUĂ A CADRELOR CALIFICATE ÎN REPUBLICA MOLDOVA

Conf. univ. dr. Victoria GONȚA,
Universitatea Americană din Moldova,
Conf. univ. dr. Tatiana GRIBINCEA,
Universitatea de Studii Politice și Economice Europene „Constantin Stere”,
Conf. univ. dr. Svetlana CHIȚU,
Universitatea de Studii Politice și Economice Europene „Constantin Stere”

***Summary:** Social assistance is a young social science with an interdisciplinary character, that has its aim research specific to that object regularities, specific categories, principles and research methodology. Currently, social assistance is been reformed in the Republic of Moldova, in order to shape them into a whole, focused on meeting the needs of beneficiaries, the skills and capacities, as well as reduce the risk of marginalization and social exclusion. Social community services and the creating of the national network of social workers are important elements of this system. A prerequisite for the consistent development of a quality system of social services is the development of skilled human resources in the system. At present, achieving effective social assistance requires absolutely necessary field training specialists - social workers equipped with skills and knowledge, able to accurately determine social diagnosis, made on the basis of thorough preparations and scientific approach to problems in order to establish appropriate approaches and accurate and constructive social therapies. In our view, welfare reform in Moldova needs to contribute to the professionalization of activity in social services, the changing values and mode of action of social workers and the development of modern management concept. This strategy can be done in terms of academic training system based on a modern conception according to international standards but also to the needs of beneficiaries from our country. In this article we present a concept and a training program at the master's level, coming to cover the strategy described.*

sistența socială constituie o necesitate, un domeniu general recunoscut actualmente de majoritatea guvernelor lumii. Într-un stat democratic, asistența socială reprezintă un element fundamental al politicilor statale, deoarece prin punerea în aplicare a acestor politici se realizează prevenirea, diminuarea sau înlă-

turarea impactului „riscurilor sociale” asupra nivelului de trai al populației [3].

Asistența socială modernă s-a dezvoltat pornind de la nevoia oamenilor de a se sprijini unii pe alții, de a se ajuta în momente dificile, dar și cu ajutorul oamenilor de știință sensibilizați la problemele umane. Menționăm că asistența socială este

o știință socială tânără, cu un caracter interdisciplinar, dar care își are obiectivul său de cercetare, legitățile proprii acestui obiect, categoriile specifice, principiile și metodologia de cercetare.

În sens larg, asistența socială reprezintă o activitate de ajutorare a oamenilor să-și învingă greutățile, să-și dezvolte capacitățile de a soluționa de sine stătător problemele. În sens restrâns, ea poate fi privită ca o activitate orientată spre rezolvarea problemelor sociale ale unor persoane aparte sau ale unor grupuri de persoane, în primul rând, ale celor care nu mai dispun de resurse materiale, sociale și morale, care nu mai sunt în stare să-și asigure un trai decent prin propriile eforturi. Obiectivul de bază al asistenței sociale constă în prevenirea și depășirea situației de dificultate a persoanelor sau a familiilor și în asigurarea integrării lor sociale, cu respectarea principiului autonomiei [4]. Prin scopul său, asistența socială este o activitate plasată în zona *acțiunii* propriu-zise. Indiferent de stil sau strategie, asistentul social acționează și dezvoltă - dezvoltându-se, totodată, pe el însuși - componente la nivelul comportamentului, chiar dacă uneori intră în conflict cu diferite sisteme de valori, inclusiv cu cel personal.

Asistenți sociali se numesc persoanele angajate în asistența socială. Conform Legii asistenței sociale nr. 547-XV din 25.12.2003, asistentul social este „o persoană cu studii speciale în domeniu, deținătoare a diplomei de licență sau de masterat, care prestează

servicii sociale persoanelor și familiilor ce se află temporar în dificultate și care, din motive de caracter economic, social, fizic sau psihologic, nu sunt în stare să își asigure prin mijloace și eforturi proprii un nivel decent de viață; lucrător social - persoană care a beneficiat de instruire specială în domeniul îngrijirilor la domiciliu și oferă aceste servicii” [4].

În prezent, asistența socială din Republica Moldova se reformează, în vederea conturării ei într-un sistem integrat, centrat pe satisfacerea necesităților beneficiarilor, pe dezvoltarea abilităților și capacităților lor, precum și pe limitarea riscului de marginalizare și excludere socială. Dezvoltarea serviciilor sociale comunitare și crearea rețelei naționale de asistenți sociali constituie elemente importante ale acestui sistem [3].

Aceste eforturi presupun dezvoltarea și consolidarea resurselor umane încadrate în serviciile de asistență socială și angajarea personalului corespunzător standardelor profesionale, precum și consolidarea capacităților unităților administrative la nivel de comunitate. Profesioniștii din domeniu trebuie să posede capacități de identificare a celor mai vulnerabile persoane, de evaluare a necesităților lor și de includere a acestora în sistemul de asistență socială, precum și capacități de prestare a serviciilor calitative. Totodată, experiența mondială demonstrează că nici un stat nu poate realiza cu succes reforme radicale în viața economică și politică, socială și culturală, fără a dispune de o rețea

dezvoltată de servicii de asistență socială și de specialiști capabili să protejeze persoanele aflate temporar în dificultate.

O condiție primordială de dezvoltare consecventă a unui sistem de servicii de asistență socială de calitate este dezvoltarea resurselor umane calificate din sistem. La etapa actuală, realizarea unei asistențe sociale eficiente presupune formarea unor specialiști absolut necesari domeniului – asistenți sociali dotați cu competențe și cunoștințe, capabili să stabilească cu precizie diagnosticul social, efectuat în baza unei pregătiri temeinice și a unei abordări științifice a problemelor, în scopul instituirii unor demersuri adecvate și a unei terapii sociale exacte și constructive.

Toate aceste competențe sunt încadrate, pe bună dreptate, în obiectivele curriculei universitare de formare profesională a asistenților sociali. Universitatea își asumă responsabilitatea pentru pregătirea inițială (în cadrul programului de licență) și profesională (prin intermediul programelor de master) a specialiștilor în domeniul asistenței sociale, elaborând o strategie complexă, asigurată cu un plan de studiu bine gândit și profesori de calitate, capabili să transmită cunoștințele și experiența sa profesională discipolilor săi. Prin cunoștințele acumulate la universitate și modelul profesorilor, tinerii asistenți sociali au posibilitatea să-și contureze imaginea profesiei, profilul moral și profesional spre care trebuie să tindă, să-și proiecteze propriul traseu al carierei profesionale.

Carierea individuală a asistentului social se dezvoltă prin aptitudinile sale, dorința sa de realizare profesională și experiența pe care o furnizează organizației. Modul de înțelegere a carierei prezintă o serie de constante, nu neapărat obligatorii în integritatea lor, dar care pot oferi o serie de elemente indispensabile evoluției, cum ar fi sporirea gradului de satisfacție, exprimată în mod concret prin avansare sau promovare; ocuparea treptată a unor posturi; îndeplinirea unor sarcini, roluri sau etape ce definesc parcursul carierei.

Astfel, formarea profesională a asistenților sociali are ca *sarcini*:

- Pregătirea resurselor umane capabile să contribuie la creșterea calității serviciilor sociale și la dezvoltarea sistemului de asistență socială.
- Însușirea cunoștințelor fundamentale din domeniu, formarea abilităților de prestare a serviciilor sociale în conformitate cu standardele minime de calitate.
- Crearea unor condiții favorabile pentru dezvoltarea și realizarea maximă a potențialelor intelectual și creativ ale asistenților sociali și ale lucrătorilor sociali.
- Asigurarea integrării profesionale și sociale a specialiștilor din domeniul social.

Profesia de asistent social a evoluat în ultima perioadă foarte rapid: de la asistarea cu mijloace clasice de ordin material, psihologic și social a persoanei aflate în dificultate la asistența grupurilor, a comunităților cu probleme sociale, aflate temporar în criză. Așadar, managerii din

domeniul asistenței sociale au rolul de a transforma politicile sociale în servicii sociale.

În prezent, profesia de asistent social se caracterizează printr-o bază echilibrată de teorie și experiență profesională practică, decurgând din valorile specifice acestei profesii: *o profesie înalt umanistă, cu responsabilități deosebite față de natura umană și destinul unor vieți omeneste* [3].

Asistentul social trebuie să conștientizeze necesitățile și drepturile persoanelor sau grupurilor aflate în nevoie, în scopul găsirii unor soluții corespunzătoare de integrare normală a acestora în societate. Actualmente, asistentul social comunitar este un actor important în comunitate, specialist în domeniul asistenței sociale, care ia legătura cu persoanele, familiile cu copii în dificultate, evaluează nevoile lor și asigură accesul lor la serviciile sociale existente la nivel de comunitate și/sau de raion [2, p. 162].

Profesia de asistent social a apărut la începutul secolului al XX-lea, odată cu diferențierea treptată a tipurilor de prestații sociale. În primele decenii ale secolului al XX-lea, într-un șir de țări s-au creat sisteme naționale de asistență socială, iar concomitent cu acestea s-a dezvoltat profesia de asistent social.

Nevoia de persoane capabile să ofere un ajutor calificat, precum și necesitatea de asistență socială fundamentată științific au impus inițierea unor acțiuni ce țineau de:

- dezvoltarea unui sistem de învățământ specializat;

- elaborarea unei metodologii de intervenție asistențială;

- precizarea statutului profesiei de asistent social.

Profesia de asistent social este una nouă în Republica Moldova, fiind inclusă în Nomenclatorul specialităților abia în anul 1998 și până astăzi se află în căutarea identității.

Numărul asistenților sociali continuă să fie insuficient, comparativ cu diversitatea nevoilor populației vulnerabile și necesitatea acestora de asistență socială. Doar 10% din asistenții sociali angajați dispun de calificarea necesară. Realizarea unei asistențe sociale eficiente la etapa actuală presupune formarea unor specialiști care să stabilească diagnosticul social pe baza unei investigații științifice de specialitate, în scopul instituirii unor demersuri adecvate și a unei terapii sociale precise și constructive.

Munca de asistență socială nu se rezumă doar la simpla raportare a bunului simț la un anumit caz. Realitatea pe care o întâmpină asistentul social este marcată de probleme concrete (familii dezorganizate, copii-delinvenți, consum de droguri etc.), a căror rezolvare impune aplicarea unui șir de teorii ce provin din sociologie, psihologie, drept, economie, antropologie, politici sociale etc. și care se constituie în fundamente disciplinare ale profesiei.

Asistentul social se va folosi de cunoștințele dobândite din alte științe sociale, dar nu se va limita la acestea. El se va baza pe metodologii și teorii specifice studierii obiectului asistenței sociale. Unici-

tatea derivă din modul de aplicare a bagajului său de cunoștințe în practică. Asistența socială are menirea de a face schimbări. Pentru aceasta, asistentul social trebuie să știe cum să acționeze, cum să intervină în viața individului, a grupurilor, a întregii comunități. De asemenea, el trebuie să știe să colaboreze cu alți oameni, respectiv să medieze între ei. Competența în desfășurarea unor asemenea activități nu se dobândește în sala de curs, ci prin practică, prin aplicarea unor metode, tehnici, strategii specializate de intervenție activă în situații concrete de criză.

Profesia de asistent social este strâns legată de un șir de profesii adiacente/înrudite, punând uneori la îndoială statutul ei de profesiune deosebită, existentă de sine stătător. Asistența socială are multe puncte tangențiale în rezolvarea problemelor umane cu psihologia, sociologia, pedagogia, dreptul etc. Ea se deosebește însă de aceste sfere de activitate prin caracterul său integrator. Asistentul social intervine într-o anumită măsură și ca psiholog, și ca sociolog, și ca pedagog, și ca jurist. De exemplu, metodele psihologice sunt aplicate la diagnosticarea și consilierea problemelor personale ale beneficiarului, metodele sociologice – în cazul studierii mediului social al individului, metodele pedagogice – în cazul influenței conduitei beneficiarului; în calitate de jurist asistentul social oferă consultații cu privire la diverse întrebări ce țin de legislație. Asistența socială este înrudită, de asemenea, cu medicina și cu alte profesii, dar nicidecum nu le substituie.

Asistentul social trebuie să-și onoreze misiunea printr-o conduită profesională adecvată, în respect față de persoana, colectivitatea sau comunitatea pentru care lucrează, precum și față de comunitatea profesională proprie, echipa în care lucrează, față de propria instituție și toate celelalte instituții cu care trebuie să colaboreze. Valorile prioritare ale asistenței sociale sunt formulate în *Codul deontologic*, numit și *etică profesională*, care servește drept călăuză în activitatea practică.

Asistentul social trebuie să acorde clientului ajutor social cu grijă, atenție și bunăvoință, între ambii stabilindu-se o strânsă cooperare. Astfel, asistentul social poate depista caracteristicile, abilitățile și mediul afectiv primar până la momentul de criză socială a clientului; clientul, la rândul său, află caracteristicile, abilitățile, nivelul de calificare al asistentului social.

Pentru a duce la bun sfârșit toate aceste exigențe, se impune ca fiecare asistent social să-și construiască propriul stil, care este o combinație între știința asistenței sociale, stocată în cunoștințe și teorii, și bagajul de valori și abilități cu care specialistul participă în exercitarea profesiei. Dacă cunoștințele pot fi achiziționate printr-un efort bine determinat (în timpul studiilor, lecturi, publicistică, participări la activități științifice etc.), stilul propriu este un rezultat al mai multor elemente: valori proprii, deprinderi și abilități, experiențe de viață și profesionale, calități personale, eforturi de autodezvoltare. *Identitatea profesională* a asistentului social este deci

inconfundabilă și presupune dezvoltarea obligatorie a unor componente – cunoștințe teoretice, valori și atitudini, abilități și deprinderi – care, într-o dinamică proprie, constituie metoda specifică a asistenței sociale.

Ca tipuri principale de activități desfășurate de asistentul social în cadrul unor servicii specializate punctăm câteva mai semnificative, fără a epuiza însă lista acestora:

- consiliere familială și sprijin terapeutic în depășirea unor situații de criză;
- suport social și psihologic în situații critice de viață;
- asistență și protecție a copilului din centrele de plasament, asistență maternală, adopție, instituții;
- sprijin pentru persoanele afectate de violența domestică;
- prevenirea și tratarea abuzului emoțional, fizic sau sexual la copii, tineri și adulți;
- prevenirea și tratarea dependenței de drog, alcool etc.;
- sprijin pentru copiii-delincvenți și corectarea abaterilor de la normele sociale de viață;
- sprijinirea tinerelor mame singure, aflate în situații dificile;
- sprijinirea și integrarea acelor persoane sau familii din casele sociale, ale căror vieți sunt puse în pericol (adăposturi);
- ajutor specializat pentru cei săraci, pentru șomeri, tineri proveniți din casele de copii, copiii străzii etc.

Asistenții sociali apar ca apărători ai drepturilor și intereselor beneficiarilor, ca organizatori și mediatori [1].

În concluzie, reorientarea sistemului de asistență socială din Republica Moldova de la simpla distribuire a prestațiilor sociale spre oferirea serviciilor sociale a schimbat mult și a diversificat funcțiile asistentului social. În condițiile dezvoltării continue a rețelei de servicii sociale pentru familii cu copii și necesități variate ale populației, a apărut nevoia de un număr mare de profesioniști specializați în prestarea serviciilor sociale familiilor socialmente vulnerabile.

În contextul relațiilor economiei de piață, o atenție deosebită trebuie să se acorde calității prestării serviciilor sociale în cadrul sistemului de asistență socială din Republica Moldova, deoarece sistemul în cauză este un sector care cere o dotare înaltă cu forță de muncă.

În viziunea noastră, reforma sistemului de asistență socială din Republica Moldova trebuie să contribuie la profesionalizarea activității desfășurate în prestarea serviciilor sociale, la schimbarea valorilor și a modului de acțiune al asistenților sociali, precum și la dezvoltarea unei concepții manageriale moderne. Toate acestea sunt nu doar extrem de necesare, ci și inevitabile.

Serviciile de asistență socială vor fi necesare chiar și la cele mai avansate trepte de dezvoltare a societății, căci nimeni nu ne poate promite că atunci vor lipsi bătrâni neajutorați, copii orfani, familii monoparentale etc. Problemele acestor grupuri vor

fi altele decât cele actuale, iar asistența socială va cunoaște noi forme și modalități

de sprijin, însă ea nu va lipsi atâta timp cât va exista omul.

Bibliografie:

1. Bulgaru, M. *Asistența Socială: fundamente teoretice și practice*, Chișinău: USM, 2009. 495 p.
2. Gribincea, T. *Concepția eficientizării sistemului de asistență socială în Republica Moldova*. în: *Meridian Ingineresc*, 2006, nr. 3, p. 88-92.
3. Gribincea, T. *Proiectarea și implementarea managementului eficient al carierei în asistența socială*, teză de doctor în economie, Chișinău, 2012
4. *Legea asistenței sociale*, nr. 547-XV din 25.12.2003. în *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr. 42-44/249 din 12.03.2004.

MIGRAȚIUNEA - ASPECTE POZITIVE ȘI NEGATIVE

Conf. univ. dr. Svetlana SLUSARENCO,

Atunci când, cu șase decenii în urmă, John Steinbeck publica romanul său celebru „Fruitele mâniei”, în care descria dezintegrarea economică a fermelor americane din Marile Cîmpii, în perioada anilor treizeci, când recoltele slabe și falimentele ulterioare au provocat destrămarea societății rurale, forțând numeroșii dezmoșteniți ai pământului, „prizonieri ai unui timp și ai unui loc”¹, să ia calea spre vest, în căutarea mijloacelor pentru supraviețuire, în căutarea unei Lumi Noi, era greu de presupus că imperativul migrațiunii, al trecerii frontierei, a frontierei economice, de fapt, va persista atât de mult și va lua o amploare atât de mare pe plan global, devenind una dintre cele mai serioase provocări ale acestui început de mileniu. „Astăzi această poveste, atestă cercetătorii, comentând situația descrisă de J. Steinbeck, se repetă în același mod în multe părți ale lumii”.²

¹ Grigorescu D. *Literatura americană. Dicționar cronologic*, Editura enciclopedică și științifică. București, 1977, p. 456.

² Jacobson J. L. *Abandonarea locurilor natale. // Probleme globale ale omenirii*. Editura Tehnică, București, 1992, p. 177.

Transformarea de la începutul sec. al XXI-lea a Europei, care de-a lungul timpurilor a reprezentat un continent al emigrării, a adus-o sub presiunea imigrării, fapt ce a reînviat interesul pentru tematica migrațiunii. La hotarul mileniilor, țările dezvoltate economic se confruntă cu un presing migrațional, determinat de intensificarea proceselor de deplasare a populației. Această situație a generat un fenomen negativ numit „criză migrațională”.

Fluxurile migraționale ilegale nu se supun planificării și sunt dificil de reglementat din cauza coloritului național și a fluctuației migranților. Diferite categorii de cetățeni străini sunt atribuiți migranților ilegali.³ O categorie de migranți încalcă normele de intrare în țară, stabilite de statul în care imigrează, alții - regulile de ședere și de desfășurare a activității economice. Migranțul legal se transformă în migrant

³ Migrația ilegală mai este denumită „tenebră” sau nepermisă, iar Conferința internațională cu privire la (народонаселения) și dezvoltare, care a avut loc în 1994 sub egida ONU, a recomandat de utilizat termenul „migrația fără acte” sau „migrația neregulată”, acești termeni nu evidențiază atât de accentuat caracterul ilegal al migrației, *International Migration Policies*. N. Y., 1986, p. 209.

ilegal în momentul expirării vizei, a permisului de ședere temporară sau la desfășurarea unei activități fără a avea permis de muncă. Rândurile migranților ilegali mai sunt completate și de refugiații cărora li s-a refuzat acordarea dreptului de azil și refuză să părăsească țara în care au imigrat.

Extinderea excesivă a ariei migrațiunii ilegale în ultimii zece ani este determinată de un șir de factori.

În primul rând, intensificarea controlului imigrațional în țările dezvoltate a redus posibilitatea intrării legale în țară și a provocat utilizarea căilor ilegale.

În al doilea rând, economia tenebră solicită o cerere sporită de muncitori străini ilegali, care lucrează pentru un salariu foarte mic, fără asigurări sociale, în condiții periculoase și nocive pentru viață și sănătate.

În al treilea rând traficul ilegal de migranți este unul dintre subiectele a căror actualitate s-a menținut în mod constant, atât pe agendele și discursurile politico-sociale din spațiul european, dar mai ales în mass-media țărilor occidentale. În acest context, creșterea semnificativă a fluxurilor migratorii având ca destinație finală țările cu o economie dezvoltată din Uniunea Europeană, precum și descoperirea a tot mai multe și mai complexe rețele de traficanți de persoane, cu conexiuni aproape în întreaga lume, se constituie într-un semnal de alarmă pentru toate statele

europene și în mod deosebit pentru țările membre Uniunii Europene.⁴

Intensificarea caracterului spontan al migrațiunii și creșterea fluxurilor ilegale se urmărește oriunde. La 1 ianuarie 2015, numărul persoanelor având cetățenia unei țări terțe și reședința într-un stat membru al UE era de 19,8 milioane, reprezentând 3,9 % din populația UE-28.⁵

Fluxurile migraționiste nu sunt distribuite uniform, câteva țări fiind în mod disproporțional afectate, în funcție de nivelul lor de dezvoltare economică ce poate oferi oportunități migranților. Dacă la începutul anilor 1990, Germania și Austria erau principalele țări țintă, ulterior au fost Marea Britanie, Olanda, Franța și Italia, iar în prezent alăturându-se Spania, Portugalia, Grecia, Cehia, Suedia, Finlanda, și Norvegia.⁶

Deseori, motivația economică este dominantă, însă mulți migranți pleacă (și) în căutarea altor posibilități: o viață mai sigură, autorealizare și libertate de expresie.

⁴ Frangulea Sandu, *Fenomenul migrației și traficul de persoane*, Rezuma, <http://www.arduph.ro/domenii/refugiati-persoane-disparute-2/fenomenul-migratiei-si-traficul-de-persoane/>

⁵ Statistici privind migrația și populația migrant, *Date extrase în mai 2016*. [http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/File:Immigration_by_citizenship,_2014_\(%C2%B9\)_YB16.png](http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/File:Immigration_by_citizenship,_2014_(%C2%B9)_YB16.png)

⁶ Frangulea Sandu, *Fenomenul migrației și traficul de persoane*, Rezuma, <http://www.arduph.ro/domenii/refugiati-persoane-disparute-2/fenomenul-migratiei-si-traficul-de-persoane/>

O primă rută a emigrației ar fi plecarea la studii de către tinerii care preferă căile legale de a emigra. Ei aleg fie să urmeze studii universitare și postuniversitare în Occident, iar apoi rămân în țara respectivă legal, obținând un contract de muncă, fie caută direct un contract de muncă. De regulă, emigrația îmbracă în aceste cazuri forma definitivă, chiar dacă devine în unele cazuri circulatorie.

A doua rută importantă este dată de migrația legală a forței de muncă mai puțin calificată, de regulă muncitori manuali în agricultură, construcții și servicii de alimentație publică, în virtutea acordurilor încheiate între țările din Europa de Vest.

Fluxul cel mai consistent este însă cel al migranților aflați în căutarea unui loc de muncă la negru, orientat covârșitor către țările Uniunii Europene. Principalele cauze care generează migrația ilegală ar fi lipsa unor alternative de migrație legală, lipsa de credibilitate a unor firme de intermediere a locurilor de munca în străinătate, imposibilitatea Oficiilor Forței de Muncă din țările de origine, de a satisface întreaga cerere de locuri de muncă în străinătate.

Migrația este condiționată însă în totalitate de resursele materiale disponibile.

Costurile ridicate fac ca decizia de migrațiune să fie una determinată de resursele disponibile. Banii necesari sunt fie economisiți de-a lungul timpului, fie, mai des, împrumutați. Împrumutul vine de regulă, de la alți emigranți, care au acumulat deja unele resurse și pentru care, dată fiind propria experiență, actul

emigrației poate constitui o garanție suficient de puternică a solvabilității celui împrumutat.

Banii câștigați și economisiți se întorc în țară, fiind folosiți pentru consum. Calitatea vieții familiilor de emigranți se îmbunătățește odată cu creșterea calității consumului. Sunt achiziționate automobile, reparate locuințele sau sunt construite sau achiziționate locuințe noi. Adesea consumul ostentativ are partea sa. Investițiile în activități antreprenoriale sunt rare și frecvent sortite eșecului: sumele economisite nu sunt totuși suficient de mari, iar climatul economic este nesigur, diferit de cel din vest, greu de controlat. Deseori nici migranții nu dispun de capitalul necesar deschiderii unei afaceri. Investițiile în alte active sunt rare.

În 2015, volumul total al transferurilor bancare de mijloace bănești din străinătate în favoarea persoanelor fizice din Republica Moldova a constituit 1,129.36 milioane dolari SUA. De menționat că, 83.3 la sută din transferuri au fost efectuate prin sisteme de remitere de bani (doar în USD, EUR și RUB) fără deschiderea conturilor bancare, iar restul – prin virament în conturi (în diverse valute). Valoarea în USD a transferurilor totale din anul 2015 s-a diminuat cu 30.0 la sută comparativ cu anul 2014 (1,612.96 mil. USD), în mare parte, ca urmare a deprecierei EUR și RUB față de USD (contribuția fiind de 13.8 puncte

procentuale - calcule conform cursurilor oficiale zilnice ale BNM).⁷

Migrația necontrolată (ilegală) comportă aspecte pozitive și negative atât pentru țara de origine ale migranților cât și pentru țara în care sosesc.

Fenomenul migrației are mai multe *consecințe negative*, astfel:

➤ prezența pe teritoriul national a unor comunități străine eterogene din punct de vedere etnic, lingvistic, religios și educațional, ceea ce implică dificultăți majore de adaptare în relațiile cu localnicii și constituie surse de conflict între grupurile de străini (pakistanezi și indieni sau între aceștia și străini proveniți din Bangladesh, între turci și kurzi, între irakieni și iranieni sau între pakistanezi și indieni etc.);

➤ implicarea unor structuri de tip mafiot în traficul ilicit de persoane, posibilitatea ca migranții, determinați de situația lor critică, să fie recrutați cu ușurință de structurile crimei organizate, pentru a fi folosiți și în celelalte forme de trafic (arme și muniții, droguri, autoturisme de lux etc.) astfel că, din acest punct de vedere se poate spune că migrația implică inevitabil și „*import de criminallitate*”;

⁷ Evoluția transferurilor de mijloace bănești din străinătate efectuate în favoarea persoanelor fizice prin intermediul băncilor din Republica Moldova în anul 2015 (decontări nete), [www. http://www.bnm.org/ro/content/comunicat-al-bnm-evolutia-transferurilor-de-mijloace-banesti-din-strainatate-efectuate-2](http://www.bnm.org/ro/content/comunicat-al-bnm-evolutia-transferurilor-de-mijloace-banesti-din-strainatate-efectuate-2)

➤ tendința a numeroși străini, lipsiți de mijloace de întreținere, de a și le procura prin săvârșirea de infracțiuni, deseori în complicitate cu elementele infractoare autohtone;

➤ apariția a tot mai multe societăți comerciale cu sedii fictive, care constituie paravane pentru desfășurarea unor activități ilegale;

➤ posibilitatea transmiterii de către migranți a unor boli specifice zonelor geografice de unde provin;

➤ unii dintre migranți sunt simpatizanți sau chiar membri ai unor organizații extremist-teroriste de sorginte fundamental-islamică;

➤ suportarea unor cheltuieli împovărătoare pentru bugetul național, în legătură cu returnarea migranților ilegali în țările de origine, ca și pentru cazarea, întreținerea și asistența solicitanților de azil.⁸

Migrațiunea ilegală, ca și migrația în general, influențează în mod diferit societatea.

În același timp, imigrația ilegală forțează statele dezvoltate să aloce surse financiare însemnate pentru susținerea imigranților. Migranții ilegali au acces la sistemul serviciilor sociale de stat chiar și atunci când nu este o reglementare juridică în acest sens. De exemplu, în Japonia

⁸ Frangulea Sandu, *Fenomenul migrației și traficul de persoane*, Rezuma, <http://www.arduph.ro/domenii/refugiati-persoane-disparute-2/fenomenul-migratiei-si-traficul-de-persoane/>

lucrătorii ilegali pot miza pe o compensație în cazul accidentelor. Deși legal serviciile medicale gratuite sunt interzise acestor categorii de persoane, în realitate actul de caritate este mai presus decât legea. Aproximativ 60% dintre străinii fără asigurări medicale care se adresează la o instituție medicală, în majoritatea cazurilor beneficiază de asistență medicală.⁹

Evoluția social-economică și cea politică care au avut loc în ultimele decenii și continuă să se deruleze la nivel global au creat premisele unor schimbări considerabile în domeniul migrațiunii, impunând acordarea unei atenții deosebite acestor probleme tot mai frecvent abordate în cadrul dialogului politic și al colaborării internaționale.

Odată cu activizarea fluxurilor de migrațiune a crescut și îngrijorarea statelor față de problemele create de aceste procese. Organizația Internațională pentru Migrație confirmă că în prezent nu este cunoscută suficient amploarea acestui fenomen și nu există date statistice sigure care ar reflecta proporțiile migrațiunii în lume și ar permite evaluarea ei corectă pentru elaborarea unor politici adecvate. Consecințele sociale ale migrației sunt la fel de importante ca și influența ei asupra economiei.

Dacă anterior noi atribuim migrației ilegale doar trecerea clandestină peste hotare a cetățenilor din țările îndepărtate prin ocolirea punctelor de control și trecere,

în prezent a devenit actuală problema de intensificare a tentativelor de trecere ilegală peste frontieră prin punctele de control și trecere în baza documentelor falsificate sau străine.

Pentru extinderea posibilităților trupelor de grăniceri în depistarea documentelor falsificate, executate la un nivel înalt de autenticitate, este necesară înzestrarea punctelor de control și trecere cu aparate moderne de eficacitate înaltă pentru verificarea documentelor.

Este de menționat faptul că necesitatea încheierii acordurilor de readmisie nu este condiționată de dorința statelor de a obliga celălalt stat să-și reprimească cetățenii, ci de a stabili o procedură bine determinată a acestui proces în vederea ridicării eficienței cooperării între organele competente ale părților. În acest sens, prin Hotărârrea Guvernului RM nr. 492 din 07.07.2011 a fost aprobat Regulamentului cu privire la procedurile de returnare, expulzare și readmisie a străinilor de pe teritoriul Republicii Moldova. Acest Regulament stabilește procedurile de returnare, expulzare și readmisie a străinilor de pe teritoriul Republicii Moldova, în conformitate cu drepturile și libertățile garantate de Constituția Republicii Moldova și alte legi, precum și de tratatele internaționale la care Republica Moldova este parte.¹⁰

⁹ „Migrația populației”, //Jurnal Național //, 17 aprilie 2004, p. 4.

¹⁰ Regulamentului cu privire la procedurile de returnare, expulzare și readmisie a străinilor de pe teritoriul Republicii Moldova,

Guvernul Republicii Moldova a semnat deja acorduri de readmisie cu Republica Polonă, Republica Ungară, Republica Lituania, Republica Italiană, Republica Cehă, Confederația Elvețiană, România și Ucraina.

În conformitate cu acest tip de acorduri fiecare parte contractantă, la cererea celeilalte părți contractante și fără formalități suplimentare, se obligă să readmită pe teritoriul statului său orice persoană care nu îndeplinește sau a încetat să îndeplinească condițiile pentru intrare sau ședere în vigoare pe teritoriul statului părții contractante solicitante, dacă este dovedit sau se prezumă că această persoană are cetățenia statului părții contractante solicitate. Acordurile prevăd documentele și circumstanțele pentru fiecare parte în baza cărora poate fi dovedită sau prezumată cetățenia persoanei.

Sunt prevăzute, de asemenea, condițiile de readmisie sau tranzitare a cetățenilor statelor terțe și a persoanelor fără cetățenie, termenii și modurile de efectuare a procedurii de readmisie, sunt stabilite datele care urmează să fie incluse în solicitările de readmisie, punctele de trecere a frontierelor.

Acordurile de readmisie încheiate de Republica Moldova prevăd suportarea cheltuielilor în vederea readmisiei de către partea contractantă solicitantă - până la frontiera statului părții contractante

solicitate și în cazul tranzitării cetățenilor statelor terțe până la frontiera statului de destinație sau următorului stat de tranzit. Partea contractantă solicitantă suportă, de asemenea, și toate cheltuielile care pot apărea în cazul unei eventuale reîntoarceri a persoanei supuse readmisiei, dacă statul de destinație respinge solicitarea de readmisie sau dacă verificările ulterioare efectuate de către partea solicitată arată că persoana respectivă la momentul solicitării nu deține, de fapt, cetățenia statului părții contractante solicitate.

Reieșind din faptul că transferarea și preluarea persoanelor implică operarea de către oficialii organelor de drept cu datele personale ale cetățenilor supuși readmisiei, este foarte importantă prevederea protecției acestor date. În acest sens acordurile de readmisie stipulează că datele personale pot fi folosite numai în scopul și în condițiile stabilite de către partea care oferă aceste date, fiind obligatorie ulterior notificarea privind utilizarea acestor date. Datele personale se transmit în exclusivitate autorităților competente, iar pentru transmiterea acestora altor autorități este necesar acordul în scris al părții oferitoare. De asemenea, persoana datele cărei urmează a fi sau au fost transmise, la solicitarea ei va primi informația privind datele transmise. Totodată, la dispariția motivului pentru care datele au fost transmise, acestea urmează a fi distruse. Părțile se obligă să protejeze eficient datele primite de la accesul de către terțe persoane

și de la alterarea sau dezvoltarea neautorizată.

Totodată în acordurile de readmisie, de obicei, se includ clauze de neatingere în vederea excluderii prejudiciului implementării Convenției privind Statutul Refugiaților din 28 iulie 1951 conform amendamentelor Protocolului privind Statutul Refugiaților din 31 ianuarie 1967, Convenției Europene pentru Protecția Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale din 4 noiembrie 1950.

Până în prezent, acordurile încheiate sunt întru totul conforme acordului-tip de readmisie între un stat membru al UE și un stat terț, recomandat de către Consiliul Uniunii Europene.

Republica Moldova este un stat de origine, dar și de tranzit și destinație. Un număr mare de migranți ilegali, având drept scop deplasarea în Europa, rămân în Moldova, încălcând condițiile de ședere. Principalele state de origine a migranților ilegali sunt China, Bangladesh, Pakistan, Iraq, Afganistan, Iran, Turcia și statele CSI. Aceste state, cu excepția celor din CSI, nu practică încheierea acordurilor de readmisie, de aceea returnarea cetățenilor acestor state decurge mai anevoios, nefiind convenită o procedură concretă de predare și preluare a cetățenilor între autoritățile competente. Trebuie de menționat că asigurarea returnării migranților ilegali, expulzați din Republica Moldova, deseori

se efectuează din sursele acestor migranți. Insuficiența surselor financiare necesare procurării biletelor de călătorie duce la târăgănarea procedurii de transferare a persoanelor.

În baza acestor constatări putem afirma că este necesar sprijinul Comunității Europene în vederea consolidării capacităților instituționale ale Republicii Moldova privind gestionarea fluxurilor migraționale, ce este și în interesul acesteia.

Concret, acest sprijin se poate materializa prin:

- implementarea cu sprijinul Comunității Europene a unor proiecte orientate spre prevenirea și combaterea migrației ilegale din și în Republica Moldova;
- implementarea cu ajutorul acelorași structuri europene a unor proiecte de reintegrare socială a foștilor lucrători migranți, victimelor traficului de ființe umane etc.;
- implementarea unui sistem de evidență și control modern la frontiera de stat privind fluxurile migraționale;
- dezvoltarea și consolidarea relațiilor de colaborare și parteneriat cu Organizația Internațională pentru Migrație, Consiliul Europei, Înaltul Comisariat al ONU pentru Refugiați și Biroul Internațional al Muncii.

ANALIZA COMPARATIVĂ A MANGEMENTULUI CALITĂȚII ÎN SISTEMUL EDUCAȚIONAL LA NIVEL EUROPEAN ȘI NAȚIONAL

Conf. univ. dr. Tatiana GRIBINCEA,
Universitatea de Studii Politice și Economice Europene „Constantin Stere”,
Conf. univ. dr. Svetlana CHIȚU,
Universitatea de studii Politice și Economice Europene „Constantin Stere”,
Conf. univ. dr. Victoria GONȚA,
Universitatea Americană din Moldova

***Abstract:** Adaptarea continuă a cadrului legislativ și a cerințelor pedagogice sunt vizate de reformele sistemului educațional, și se realizează în funcție de evoluția mediului social, politic, economic și tehnologic al societății actuale, atât la nivel național cât și internațional, având ca obiectiv îmbunătățirea și creșterea calității educației. Educației prezintă atât valori culturale și morale general recunoscute, cât și noi valori care completează zestrea educațională existentă, în funcție de pașii progresivi pe care îi face societatea și politicile educaționale pe care le aplică fiecare stat sau națiune.*

Globalizarea, libera circulație a forței de muncă precum și criza economică atrag după sine o adaptare a educației, desfășurată în instituțiile de învățământ, cu nevoile comunităților. La rândul lor, acestea pledează astfel încât absolvenții diferitelor forme de învățământ să se poată integra în societate, să facă față noilor cerințe de pe piața muncii dar și oricărei schimbări tehnologice, să fie flexibili și competitivi în permanență. În țările dezvoltate se fac investiții majore, pentru ca tinerii absolvenți să dețină abilități practice avansate, cu deprinderi de utilizare a noilor tehnologii. La nivel mondial există exemple în acest sens. Faptul că politicile de educație au elaborat documente normative care se refereau la

utilizarea tehnicilor de comunicare și a softurilor educaționale, la îmbogățirea cunoștințelor cu elemente de conținut și înzestrarea lor cu competențe avansate, toate acestea au permis tinerilor absolvenți să facă față în domeniul în care vor activa. Dinamica schimbărilor economice și sociale justifică reclamarea cerințelor actuale ale societății cu privire la formarea continuă a individului. În ultimii 25 ani s-au produs în învățământul din Republica Moldova o serie de schimbări care au vizat, în același timp, o serie de acțiuni care au fost aplicate (sau ar fi trebuit să fie aplicate) în practică. Țara noastră se confruntă în prezent cu o problemă majoră în ceea ce privește sistemele educaționale. Ea se referă la modul în care se alocă resursele, investiția

rămânând o prioritate în scopul dezvoltării și progresului fiecărei națiuni. Tocmai din cauza aceasta, apar foarte multe probleme, deoarece în modul în care se administrează fondurile alocate, resurselor umane și materiale, atât pe plan local cât și central, este încă unul destul de dificil. Descentralizarea puterii de decizie la nivelul școlilor și autorităților locale, creșterea autonomiei financiare și nu în ultimul rând un management al instituțiilor de învățământ responsabil și eficient ar fi doar câteva dintre soluțiile găsite pentru această situație. Variantele amintite mai sus pot răspunde mai bine necesităților identificate la nivelul fiecărei comunități. Profesori, experți, părinți, reprezentanți ai ministerului, cu toții recunosc că trebuie făcută o schimbare, în măsura în care și învățământul românesc trebuie să se axeze pe dobândirea de competențe, așa cum cer normativele Uniunii Europene. Ca și în țările europene, pe primul loc ar trebui să fie cunoștințele de IT, apoi limbile străine. O altă practică ce ar trebui preluată de la țările UE este digitalizarea curriculumului [2, p. 15].

Programa școlară a altor țări nu presupune neapărat reducerea disciplinelor, ci unirea acestora în materii comune.

➤ În Germania, elevii studiază în jur de 12 discipline, între care: două-trei limbi străine, fizică, biologie, chimie, științe sociale, matematică, muzică, artă, istorie, germană, geografie, religie sau etică.

➤ În Franța, copiii se axează pe patru domenii principale: franceză, matematică, științe exacte și științe umane.

Materiile sunt cuplate în domenii interdisciplinare, astfel că elevii învață: istorie / geografie / educație fizică sau științe / tehnologie, arte / muzică, limbi moderne, matematică, franceză și educație fizică.

➤ În Italia, elevii de școală primară studiază italiană, engleză, geografie, istorie, matematică, științe, tehnologie, muzică, artă, educație fizică, tehnologia informației și catolicism. La gimnaziu, se mai adaugă și a doua limbă străină. Abia la liceu începe specializarea elevilor, care pot alege între liceele tehnice, normale, de limbi străine, școli profesionale, pedagogice și liceele de artă, evident, după ce susțin un examen de admitere.

➤ În Anglia și Irlanda de Nord, în școala primară și în gimnaziu există trei mari domenii de învățare: limba engleză, matematică și științe. Pe lângă acestea, elevii mai studiază și design și tehnologie, istorie, geografie, limbi moderne, muzică, artă și design, educație fizică, religie și educație civică.

➤ În Spania, curriculum-ul este foarte simplificat. Elevii învață până la liceu doar limba spaniolă și, eventual, a doua limbă oficială (catalană, de exemplu în regiunea autonomă Catalunya), o limbă străină, filosofie, educație fizică, istoria Spaniei, religie și un opțional (a doua limbă străină, tehnologia informației). La liceu, în funcție de profilul ales, elevii învață doar până la patru discipline.

➤ În SUA, în general, comunitatea locală decide ce obiecte vor să fie studiate

de elevi. În general, aceștia studiază engleză, matematică, studii sociale, științe exacte, educație fizică și artă. Profesorii însă pot dezvolta programa, în funcție de cererile copiilor.

Potrivit unui raport recent al Comisiei Europene privind tipurile de examinări în școlile din Europa, cel mai frecvent tip de evaluare utilizat în învățământul obligatoriu este evaluarea continuă. Aceasta presupune evaluarea participării zilnice a elevilor la clasă, evoluția lor, dar și teste – probe orale și scrise, teme practice sau proiecte. Pe lângă această formă de testare mai există și evaluarea formativă, care reprezintă responsabilitatea individuală a fiecărui profesor. De exemplu, în Portugalia, evaluarea formativă este responsabilitatea individuală a profesorilor care păstrează dialogul cu elevii și colaborează atât cu colegii lor profesori în special cu cei din aceleași departamente curriculare, cât și cu consiliul clasei. În unele țări, evaluarea formativă este predominantă în primii ani de învățământ. Această evaluare este adesea combinată cu întâlnirile formale între profesori și părinți, de exemplu la întrunirile școlare, cum ar fi ședințele cu părinții, sau cu alte forme de comunicare, cum ar fi rapoartele școlare, corespondența cu părinții sau buletinele informative [2, p. 56].

În raportarea rezultatelor evaluării pot fi luate în considerare informațiile suplimentare despre motivarea elevilor sau chiar despre comportamentul lor social. De exemplu, aproape jumătate din landurile din Germania efectuează o evaluare a

muncii și a comportamentului social al elevilor din școala primară. În Olanda, testele sunt utilizate în mod continuu pentru a obține o imagine în ceea ce privește progresele și nivelurile de învățatură ale elevilor, precum și dezvoltarea lor socio-emoțională. În învățământul secundar din Liechtenstein, comportamentul elevilor în procesul de învățare, împreună cu rezultatele învățării, obiceiurile de lucru sunt înregistrate, de asemenea, în rapoartele școlare.

În unele țări, școlile și profesorii sunt relativ liberi să decidă modul în care fac testările. De exemplu, școlile din Bulgaria pot organiza teste școlare la orice disciplină și în orice moment li se pare că este necesar. În Olanda, unde școlile din învățământul primar și secundar au autonomie foarte mare, testarea elevilor are puține reglementări oficiale. În aproape toate școlile, o anumită formă de evaluare este utilizată pentru a determina dacă elevii au atins nivelul așteptat în mod normal după o anumită perioadă de timp, iar școlile sunt cele care decid modul în care aceasta trebuie făcută. În Spania, criteriile pentru evaluarea elevilor sunt reglementate de curricula oficială. Cu toate acestea, școlile și profesorii adoptă propriile lor decizii legate de metodologiile de evaluare, de frecvența evaluării continue, de progresele înregistrate de elevi și de calificările acordate.

Deși, în România, regulamentele oficiale afirmă că școlile sunt responsabile de procedurile formale ce reglementează evaluarea educațională și progresul elevilor,

evaluările sunt realizate atât la nivelul clasei, dar mai ales după reguli naționale.

În Islanda, nu există o standardizare a evaluării elevilor practică de diferite școli și profesori, iar progresele înregistrate de elevi sunt raportate în moduri diferite. Marea Britanie oferă un alt exemplu pentru modul în care sistemul de evaluare a curriculum-ului național este construit din diferite forme de evaluare, inclusiv testarea națională. În Anglia, Țara Galilor și Irlanda de Nord, procedurile de evaluare obligatorie se aplică tuturor elevilor și sunt strâns legate de curriculum.

Astfel, o varietate de instrumente de evaluare este utilizată în țările europene în scopul de a culege informații pentru predare și învățare. Acestea includ atât evaluarea continuă făcută de profesori, cât și testele naționale. Cele din urmă pot contribui la o imagine mai cuprinzătoare asupra cunoștințelor și deprinderilor elevilor prin furnizarea de informații suplimentare părinților, profesorilor, școlilor și întregului sistem de educație. Testarea națională a elevilor a fost introdusă în aproape toate țările europene în ultimele trei decenii și s-a dezvoltat pentru a deveni un instrument important în organizarea sistemelor de învățământ.

Un alt subiect de dezbatere reprezintă descentralizarea curriculară, unde în țări precum Olanda, Marea Britanie, selectarea conținuturilor este lăsată aproape integral la latitudinea fiecărei unități de învățământ.

La nivel european, se poate constata că, dincolo de politicile interne care stabilesc

reguli și proceduri specifice fiecărei țări, există preocupări pentru ca Europa să aibă o voce comună pentru asigurarea și evaluarea calității educației. Etalonul pentru Europa îl reprezintă Marea Britanie, a cărei calitate în programele educaționale oferite este recunoscută, reprezintă un referențial și nu există suspiciuni în privința corectitudinii desfășurării tuturor activităților specifice domeniului (există voci care numesc Marea Britanie „gardianul calității”).

În documentele oficiale se menționează, expres, ca sistemul de management al calității, precum și mecanismele care țin de acesta să fie „pe măsura” instituției, nu mai „mari” decât este necesar, să fie „adevate pentru folosință” – *fit for purpose* – și fără „gold-plating”, adică să impresioneze din punct de vedere birocratic, dar să nu aducă valoare instituției. Auditul (evaluarea) se realizează la un ciclu de șase ani.

În România, acreditarea este acordată unităților de învățământ (prin structura standardului, specifică pentru o instituție, însă este procedura este aplicabilă și unui program de studiu/calificare profesională/nivel de învățământ) prin: ARACIP (învățământ preuniversitar), respectiv ARACIS (învățământ superior). Acordarea acreditării se finalizează prin emiterea unui ordin de ministru (singurul caz de acest fel din lume, în care este implicat ministerul educației; în celelalte țări ale lumii, documentul final aparține organizației care a realizat evaluarea, care este independentă și pentru care garantează o entitate de stat superioară – guvern sau ministerul de resort) [4, p. 125].

În majoritatea țărilor europene, școlile au asigurată o largă autonomie în derularea evaluării interne. Această *autoevaluare* are dublu scop: îmbunătățirea activității și o asumare corectă a responsabilității (atât una directă, manifestată prin calitatea educației, cât și una morală, care vine în întâmpinarea dorințelor elevilor și părinților). În unele țări, autoevaluarea se concentrează pe rezultatele elevilor la diferitele tipuri de testări naționale (precum în Ungaria ori Statele Unite).

Ca și *numitor comun în privința evaluării interne*, se poate afirma că o evaluare internă corectă, obiectivă, poate să fie un factor cheie de progres. Procesul de îmbunătățire are mai mult succes dacă în acțiunea de evaluare este implicat personalul școlar. În cazul implicării în evaluare și a altor factori interesați (elevi, părinți, angajatori), școala dovedește că este receptivă la nevoile și cerințele comunității. Conducerea școlii își asumă responsabilitatea generală pentru evaluarea internă și joacă un rol activ, în cele mai multe țări europene.

De asemenea, în majoritatea țărilor europene există, în fiecare școală, o comisie responsabilă cu evaluarea și monitorizarea calității furnizate; această comisie joacă un rol major în evaluarea internă, iar membrii săi sunt: cadre didactice, părinți, elevi, reprezentanți ai administrației locale.

Evaluarea trebuie să fie realizată de instituții credibile, de aceea, au fost propuse

organisme pan-europene și instrumente specifice, care să realizeze o analiză obiectivă a acestora. Legislația specifică, de la nivelul fiecărei țări europene, trebuie să fie compatibilă cu direcțiile de acțiune și programele de la nivelul Uniunii. Evaluarea externă a școlilor se poate realiza în moduri diferite, iar țările europene ne oferă o multitudine de variante. În cele mai multe țări, aceasta este efectuată de către un inspectorat responsabil față de guvernul central. În anumite țări, evaluarea externă este inițiată și realizată de către două autorități educaționale separate.

Sistemele educaționale din întreaga lume (și mai ales din lumea civilizată) parcurg un proces de regândire, de transformare, de evoluție. Studiul efectuat în cadrul acestei cercetări a evidențiat eforturile uriașe depuse în diferite sisteme educaționale pentru acest proces. Se știe foarte bine că, pe timp de criză, cea mai bună investiție este în educație, iar țările europene (și nu numai europene) care doresc ieșirea din criză și bunăstarea pe termen lung nu numai că au păstrat valoarea din PIB alocată educației și cercetării, ba chiar au majorat acest procent. Mai mult, această transformare are la bază managementul calității și se vorbește, în forurile de specialitate, despre standardizare, conform unor standarde globale.

Analiza comparativă a caracteristicilor evaluării calității în educație

Asemănări	
<ul style="list-style-type: none"> - Există standarde pentru evaluare/ acreditare în educație, acceptate la nivel internațional și național; - Există coduri deontologice pentru evaluatori; - Este importantă vizita de evaluare în instituția solicitantă. - Instituțiile implicate în evaluare/ acreditare oferă și consultanță; - Autoritățile locale sunt direct implicate în procesul de evaluare (în unele țări, acestea primesc raportul de evaluare, pentru a ști care sunt pașii următori, stabiliți de comun acord cu cadrele didactice, părinții și elevii din școlile implicate); 	
Deosebiri	
<i>Republica Moldova</i>	<i>Alte țări</i>
Deși în documentele specifice este prevăzută consultarea, de către evaluatori, a documentelor trimise de către solicitant, în practică, acest aspect nu se regăsește (nu există o procedură respectată, timp alocat, posibilitatea ca evaluatorii, care au obligații la locul de muncă, unde sunt angajați cu normă întreagă, să acorde atenție documentelor din Raportul de autoevaluare);	Contactul dintre instituția solicitantă și instituția evaluatoare se stabilește chiar și cu 12 luni înainte de trimiterea solicitării de evaluare; pe site-urile instituției de evaluare sunt publicate proceduri și alte documente relevante, care se doresc a fi un ghid pentru solicitanți. Într-o primă etapă, documentele solicitate sunt analizate de un grup de experți, între cele două părți existând un dialog intens;
Documentația solicitată este mult prea stufoasă, conținând elemente irelevante în procesul de autorizare/acreditare ;	Raportul solicitat are o formă standard, de asemeni publicată și pusă la dispoziția solicitanților
În evaluarea externă de către organul local de specialitate nu are în vedere specificul geografic, istoric, economic al zonei unde este situată instituția solicitantă, rural/urban, tipul instituției (preșcolar, liceal etc.);	În cele mai multe dintre țările studiate, evaluarea ține cont de anumite caracteristici, începând cu cele ale zonei unde funcționează o instituție de educație. Această diferențiere nu este făcută în Finlanda, unde caracteristicile și rezultatele școlilor diferă cu maxim 5%;
Corpul de evaluatori externi nu este profesionalizat;	Cei care evaluează sunt profesioniști, cu studii specifice de calitologie, statistică și experiență internațională. Nu practică altă meserie;

<p>Durata vizitei de evaluare externă este redusă, și datorită multiplelor implicații ce rezultă din faptul că cei care pleacă pe teren o fac în detrimentul activității la clasă/școală (acolo unde sunt angajați);</p>	<p>Vizita de evaluare durează între 3 și 7 zile;</p>
<p>Timpul alocat pregătirii unei vizite în vederea autorizării de funcționare provizorie este aproape la fel ca cel dedicat acreditării (nu se cunoaște, nici măcar de către evaluatori, importanța acreditării, în raport cu autorizarea);</p>	<p>În total, un proces complet de acreditare, de la momentul solicitării și până la momentul primirii recunoașterii oficiale, durează până la 36 de luni;</p>
<p>În documentul legislativ relevant (Codul Educației) nu se vorbește despre perioada acordării acreditării; singura precizare se referă la pierderea acreditării, care poate surveni în urma unor slabe rezultate la evaluarea periodică;</p>	<p>Acreditarea se acordă pe termen limitat, cu respectarea anumitor condiții;</p>
<p>În Moldova, acreditarea a fost gândită ca și acreditare instituțională, nu pe program/ curriculum. Domeniile și descriptorii, în cea mai mare parte, au în vedere capacități instituționale de derulare a unei activități educative (predare/ învățare, cercetare), suprapunându-se cu inspecțiile realizate de alte instituții;</p>	<p>Cea mai practică formă de acreditare este acreditarea unui program (de învățare);</p>
<p>Acreditarea nu are și urmări concrete pentru instituția evaluată (de exemplu, facilitarea obținerii unor fonduri publice ori colectare de bune practici);</p>	<p>Una dintre urmările directe ale evaluării externe este colectarea de bune practici. Acestea sunt făcute publice și utilizate de către partenerii din rețeaua de benchmarking (sau de către alți solicitanți);</p>
<p>Standardele naționale din învățământul preuniversitar nu au o conexiune evidentă și relevantă cu cerințele internaționale/ europene (ISO, EFQM), ceea ce barează accesul școlilor noastre la competițiile specifice (Premiul European al Excelenței);</p>	<p>Peste tot în lume se dorește racordarea sistemului național de educație la cerințele globale, în vederea pregătirii unor absolvenți apti să facă față cerințelor unei piețe a muncii globalizate. Și pentru acest scop, au fost create rețele de benchmarking. Pentru a putea să te</p>

	racordezi la o astfel de rețea este nevoie de îndeplinirea unor elemente comune (existența unui SMC, cerințe naționale care vizează conectarea la elementele internaționale etc.);
Școlile naționale sunt pline de documente (planuri, proceduri etc.) a căror importanță/aplicabilitate nu sunt monitorizate. Cele mai multe dintre cele menționate sunt doar scrise, dar nu sunt aplicate (ceea ce are un efect negativ pentru dezvoltarea unei culturi a calității);	Nu se încurajează elaborarea de documente fără acoperire practică, ba chiar sunt descurajate tentativele de impresionare a echipei de evaluare cu o cantitate uriașă de documente (în afara celor solicitate);
Nu se pune accent (pe) și nu se popularizează legătura dintre autoevaluare și evaluarea externă, iar rolul autoevaluării încă este necunoscut pentru mulți dintre cei implicați;	Se consideră, potrivit principiilor ISO, că autoevaluarea are o importanță mai mare decât evaluarea externă, astfel încât autoritățile centrale (uneori chiar guvernul) popularizează practicarea unei autoevaluări corecte și încurajează astfel dezvoltarea unei culturi a calității sănătoase;
Instituția evaluată nu are dreptul să dialogheze cu evaluatorii, să facă observații la raportul de evaluare, înainte ca acesta să fie finalizat și făcut public;	Între evaluați și evaluatori există un dialog sincer, constructiv, raportul final de evaluare putând fi contestat înainte de publicarea lui;
Nu este popularizată/ încurajată introducerea unui Sistem de Management al Calității certificat în școlile din educația preuniversitară;	Se popularizează și se încurajează conectarea la elementele unei culturi a calității, cunoscându-se legătura dintre mediul economic și cel educațional;
Moldova este printre puținele țări care are gândit și legiferat un sistem de evaluare externă a calității în educația preuniversitară.	În cele mai multe dintre țările studiate, acreditarea se realizează exclusiv în mediul universitar. O mai mare amploare are această activitate în mediul preuniversitar în țările europene.

Comparativ cu țările europene, sistemul de învățământ din Republica Moldova are atât avantaje, cât și dezavantaje. Avantajele sunt începând de la gratuitatea

învățământului obligatoriu și asigurarea manualelor în această perioadă (pentru ciclul primar fiind gratuite), până la sistemul de burse acordate, sistemul de

notare și de examinare finală dar și organizarea orelor de curs. Astfel dacă în Moldova pe tot parcursul perioadei de învățământ obligatoriu resursele bibliografice sunt distribuite gratuit, în Italia nici în învățământul primar nu sunt asigurate manualele școlare, astfel încât achiziționarea acestora revine în sarcina părinților. O diferență mare între sistemul de organizare a orelor de curs în Moldova și Italia este aceea că deși elevii pot avea și șapte ore aceștia au o singură recreație de 20 de minute, iar ora de curs durează 55 de minute, în condițiile în care în Moldova orele de curs durează 45 de minute urmate de pauze de 10 respectiv 20 de minute. Un mic avantaj îl constituie pentru Republica Moldova și Examenul de Bacalaureat, întrucât comparativ cu celelalte țări, are un grad de dificultate al subiectelor crescător, astfel încât să poată fi luat nu doar de cei cu performanțe școlare ridicate. Comparativ cu celelalte țări europene, sistemul de notare al Moldovei este mai permisiv, nota de trecere

fiind 5, atât la materiile din timpul anului, cât și la examene, exceptând Examenul de Bacalaureat a cărei medie trebuie să fie peste 6.

De asemenea sistemul nostru de învățământ prezintă și dezavantaje. Un astfel de exemplu este că în Portugalia la universități îți sunt oferite atât resursele informatice cu mult mai multe decât în Moldova cât și instrumentele necesare, respectiv laptop-uri cu conexiune la internet pe tot parcursul cursurilor. Un alt dezavantaj îl reprezintă metode de predare aplicate în școli, întrucât de cele mai multe ori ele se bazează pe multe informații teoretice prezentate doar de profesor, comparativ cu celelalte țări în care sunt folosite pentru predare: videoproiectoare, table inteligente și se bazează foarte mult pe formarea spiritului de lucru în echipă, de competențe în ceea ce privește prezentările publice, în fața colegilor, de formare a unei gândiri mai mult practice și mai puțin teoretice ca în cazul Republicii Moldova.

Bibliografie:

1. Barbu, L. *Managementul calității în învățământul preuniversitar*, ISBN 978-606-577-206-9, Sibiu: Editura:Sfântul Erarh Nicolae, 2010, 74 p.
2. Cara, A. *Strategii la nivelul unității școlare pentru asigurarea calității educației în învățământul din Republica Moldova*. Univers pedagogic, 2006, 46 p.
3. Cojocaru, V. *Calitatea în educație*. Chișinău: Tipografia Centrală, 2007, 267 p.
4. Popescu S. *Ghidul calității în învățământul superior*. Proiectul CALISRO, Editura Universității din București, ISBN: 973-575-921-7, 2004, 105 p.
5. Saarinen, T. *Quality'in the Bologna Process: from 'competitive edge'to quality assurance techniques* , 2005, 204 p.

ISO 9001 ȘI MANAGEMENTUL CALITĂȚII ÎN ÎNVĂȚĂMÂNTUL SUPERIOR

Svetlana CHIȚU,
Universitatea de Studii Politice și Economice Europene „Constantin Stere”,
Victoria GONȚA,
Universitatea Americană din Moldova,
Tatiana GRIBINCEA,
Universitatea de Studii Politice și Economice Europene „Constantin Stere”

Abstract: *Implementation and continuous improvement of internal quality management system (QMS) is a necessity and a requirement for higher education institutions (HEI) stipulated by the Bologna Process. This paper discusses family of standards ISO 9001 – quality management, as a possible framework for establishment of QMS in HEI. Reasons, difficulties and benefits for implementing ISO 9001 standards in HEI as well as critics of doing so are analyzed. There are examined the principles of quality management, structure of the documents and main components of QMS in HEI according to ISO standards.*

Keywords: *ISO 9001, quality management, higher education institutions, principles of quality management.*

Managementul instituțional al calității este o preocupare permanentă a instituțiilor de învățământ superior (ÎÎS). Conceptul de asigurare a calității datează din epoca medievală, secolul XIII (Rosa and Amaral, 2007), evidențiindu-se două modele: evaluarea externă și evaluarea internă a calității, dintre care cea din urmă a dominat în lumea academică mai multe veacuri la rând. Evaluarea externă a calității a fost scoasă în evidență în anii 80' ai secolului trecut, când societatea și guvernele diferitor țări au devenit preocupați de calitatea învățământului superior discutând-o la nivel de politică educațională (Liaison Committee of Rectors' Conference). Conform principiilor

de asigurare a calității în Spațiul European al Învățământului Superior, responsabilitatea primară pentru calitate revine ÎÎS (ENQA position, 2009). Datorită faptului că Procesul de la Bologna a definit asigurarea calității drept o prioritate a învățământului superior, asigurarea calității a devenit elementul central al dezvoltării ÎÎS din Europa (Scharz & Westerheijden, 2004). În Comunicatul de la Bergen (2005), s-au înaintat cerințe de la universități: să îmbunătățească calitatea procesului de învățământ prin aplicarea unor proceduri interne regulate și să realizeze conexiunea dintre asigurarea internă a calității și asigurarea externă a calității. În consecință, pe parcursul anilor, s-a reliefat o tendință de

dezvoltare și îmbunătățire a sistemelor interne de management al calității în ÎS în mai multe țări. Standardele și liniile directe pentru asigurarea calității în Spațiul European al Învățământului Superior (ESG), elaborate de către Asociația Europeană pentru Asigurarea Calității în Învățământul Superior (ENQA) și aprobate în versiunea revizuită la Conferința Ministerială din Erevan în mai 2015, oferă standarde pentru asigurarea internă a calității. Totuși, nu există un cadru comun de referință, cerințe pentru sistemul intern de management al calității pentru universități. Astfel, ÎS sunt nevoite să-și elaboreze propriul sistem de management al calității totodată având cerința de a se conforma standardelor de evaluare externă elaborate de agențiile naționale de asigurare a calității (conforme cu ESG), cum de exemplu e Agenția Națională de Asigurare a Calității în Învățământul profesional (ANACIP) în Republica Moldova.

În contextul necesității implementării unor sisteme interne de management al calității, multe ÎS s-au orientat spre urmarea unor sisteme validate în domeniul economic, cele mai populare fiind ISO - 9001, Managementul Calității Totale (TQM) (Laila, 2014; Karapetrovic, 1998). Au fost elaborate manuale instituționale ale calității.

Necâtând la criticile aduse ISO 9001, că este un standard potrivit mai mult organizațiilor comerciale și nu instituțiilor de învățământ superior, totuși numărul universităților care aleg acest cadru de referință pentru sistemul lor intern de

management al calității este în creștere, fiind un standard popular în rândul universităților (Thonhauser & Passmore, 2006). Universitățile au început să aplice acest standard ISO 9000 din anii 90' ai secolului trecut (Laila, 2014). În 2008, sectorul educației s-a clasat pe a douăsprezecea poziție din 39, dintre sectoarele certificate ISO (Llach, 2008). Numărul certificatelor în baza ISO acordate în sectorul educației în perioada dintre anii 2004 și 2008 a crescut mai mult de 40% (Kasperavičiūtė, 2012). Deținerea certificării ISO 9001 denotă faptul că universitatea corespunde cerințelor ISO, deci are un management al calității viabil, ceea ce este o cerință pentru acreditarea instituțională sau acreditarea unui program de studiu.

Principalele critici în privința aplicării standardului ISO 9000 în educație se referă la faptul că sectorul educației are specificul său și diferă de sectoarele de producere și servicii. Respectiv ÎS întâmpinau dificultăți în interpretarea și implementarea acestui standard, deoarece el a fost elaborat mai mult pentru companiile de producție. În mod special, cerințele și vocabularul erau percepute cu dificultate deoarece se refereau la sectorul de producere (Laila, 2014). Pe parcursul anilor, ISO a revizuit de mai multe ori standardele referitoare la calitate, a reformulat cerințele, făcându-le mai ușor de aplicat în orice sector de activitate. Cerințele standardului ISO 9001 trebuie să fie interpretate conform specificului sectorului educațional (Karapetrovic, Rajamani & Willborn, 1998). ISO a publicat

în acest sens, câteva documente menite să ajute la interpretarea și implementarea standardelor ISO 9001 în cadrul organizațiilor educaționale. Cu toate că familia standardelor 9001 referitoare la managementul calității, rămân a fi populare și răspândite, discuțiile pro și contra utilizării acestor standarde în învățământul superior persistă și în prezent.

Organizația Internațională pentru Standardizare (ISO) este o organizație non-guvernamentală internațională care propune standarde internaționale elaborate de către grupuri de experți, acceptate în toată lumea, care facilitează inovația și oferă soluții pentru provocările globale. Standardele ISO reprezintă documente în care sunt indicate cerințele, specificațiile, instrucțiunile sau caracteristicile care pot fi utilizate consistent pentru a asigura concordanța dintre obiective și rezultate (materiale, produse, servicii, procese). Familia standardelor ISO 9001 este formată dintr-o serie de standarde care reglementează sistemele de management al calității și pot fi aplicate de organizații indiferent de mărime sau de domeniul de activitate. În prezent există peste un milion de organizații și companii din 170 de țări certificate cu ISO 9001, fiind unul dintre cele mai populare standarde în mediile de afaceri.

Kasperaviciute R. a examinat mai multe studii de caz ale implementării Modelului Fundației Europene pentru Managementul Calității (EFQM) și ISO 9001 în ÎIS, pentru a identifica motivele aplicării acestor modele, dificultățile întâmpinate pe parcurs

și beneficiile constatate în urma aplicării lor. ÎIS aleg să utilizeze standardul ISO 9001, deoarece aceasta oferă oportunitatea să îmbunătățească procesele și procedurile interne instituționale, să satisfacă necesitățile părților interesate și să mențină competitivitatea pe piață. Dificultățile întâmpinate în aplicarea standardului ISO, țin atât de instituție cât și de standardul propriu-zis și se referă la implicarea personalului, lipsa de suport și motivație (instituțională) și dificultăți în înțelegerea/interpretarea standardului. ÎIS consideră că beneficiile implementării ISO 9001 rezidă în identificarea neajunsurilor și sectoarelor care necesită îmbunătățire în instituție.

Conform ISO, un sistem de management al calității constă în modalitatea de a defini felul în care organizația poate îndeplini cerințele clienților și a altor părți interesate, afectate de activitatea sa. Standardele care se referă la managementul calității ISO 9000, ISO 9001 și altele sunt axate pe șapte principii ale managementului calității (Quality Management Principles, 2015):

- *orientarea către client*: obiectivul primordial al managementului calității este să satisfacă necesitățile, cerințele clienților și să depună eforturi pentru a depăși așteptările clienților;

- *conducerea*: conducătorii de la toate nivelurile organizației stabilesc unitatea dintre obiectivul și direcția organizației și creează un astfel de mediu intern în care angajații să poată realiza obiectivele organizației referitor la calitate;

- *implicarea personalului*: personalul dedicat, competent, de la toate nivelurile organizației, reprezintă esența unei organizații și joacă un rol important în crearea și livrarea valorilor;

- *abordarea procesuală*: rezultate consistente și previzibile sunt obținute mai eficient atunci când activitățile sunt înțelese și gestionate ca procese interrelaționate care funcționează ca un sistem coerent;

- *îmbunătățirea continuă*: organizațiile de succes sunt mereu preocupate de îmbunătățirea performanței sale;

- *luarea deciziilor bazate pe fapte*: deciziile bazate pe analiza și evaluarea datelor și informațiilor conduc spre realizarea rezultatelor scontate;

- *managementul relațiilor cu părțile interesate*: pentru a avea succes, organizația trebuie să stabilească și să mențină relații de colaborare cu părțile interesate.

Structura documentației referitoare la sistemul de management al calității conform standardului ISO se ierarhizează pe mai multe niveluri (Figura 1):

1. *Manualul calității* prezintă modul în care este organizat sistemul de management al calității în organizație. Structura manualului calității se conformează structurii standardului ISO 9001.

2. *Procedurile* prezintă modul în care se derulează procesele sau activitățile cu privire la calitate.

3. *Instrucțiunile* descriu modul în care derulează o parte specifică dintr-un proces.

4. *Înregistrările și documentele* furnizează informații cu privire la modul de desfășurare a proceselor din cadrul organizației.

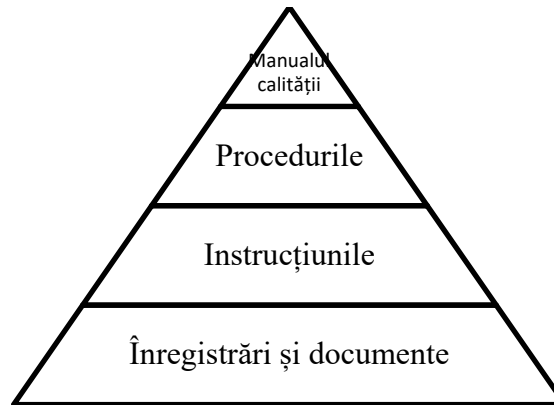

Figura 1. Structura documentației conform ISO 9001

Baciu S. a stabilit în baza standardului ISO un set de cerințe pentru componentele de bază a sistemului de management al calității în ÎS:

- **Sistemul de Management al Calității:** cerințe generale, cerințe referitoare la documentație;

- **Responsabilitatea managementului:** implicare responsabilă în promovarea calității, orientare către client, politica referitoare la calitate, planificare, responsabilitate, autoritate și comunicare, analiza efectuată de management;

- **Managementul resurselor:** asigurarea resurselor, resurse umane, infrastructură, mediu de lucru;

- **Realizarea produsului:** planificarea realizării produsului, procese referitoare la relația cu clientul, proiectare și dezvoltare, aprovizionare, producție și furnizare de servicii, ținerea sub control a instrumentelor de măsurare și monitorizare;

- **Măsurare, analiză și îmbunătățire:** monitorizare și analiza, controlul produselor și proceselor neconforme, analiza datelor, îmbunătățire.

Concluzii:

Managementul calității a unei instituții superioare de învățământ este o

componentă vitală pentru funcționarea optimă a organizației, satisfacerea și depășirea necesităților tuturor părților interesate și nu în ultimul rind pentru competitivitatea pe piață. Rezultatele cercetării utilizării familiei standardelor ISO 9001 - managementul calității, de către instituțiile de învățământ relevă faptul că aceste standarde sunt deseori selectate de către ÎS drept cadru de referință pentru propriul sistem de management al calității. Multe universități sunt certificate cu ISO 9001, ceea ce constituie un avantaj pentru evaluarea externă și este o dovadă ca instituția are un management al calității viabil care se conformează standardelor ISO 9001. Cu toate acestea, se atestă critici în adresa aplicării acestor standarde în învățământul superior, fiind un sector cu specificul său care se deosebește de cele de producție. Rămâne la discreția ÎS să implementeze sau nu așa un standard pentru propriul sistem de management al calității. Competența instituției de a implementa și interpreta standardul ISO în contextul învățământului superior determină performanțele sale în gestionarea calității instituționale.

Referințe:

Agenția Națională de Asigurare a Calității în Învățământul profesional. <http://anacip.md/index.php/en/> [Accesat 7 Noiembrie 2016].

Baciu, S. 2014. Paradigma managementului calității în instituțiile de învățământ superior. Chișinău, Editura ASEM.

- ENQA position paper on quality assurance in the EHEA in view of the Leuven meeting of ministers responsible for higher education of 28-29 April 2009.
- International Organization for Standardization (ISO). Available: <http://www.iso.org/> [Accessed 9 November 2016].
- Karapetrovic, S., Rajamani, D., & Willborn, W. 1998. ISO 9001 quality system: an interpretation for the university. *International Journal of Engineering Education*, 14(2), 105-118.
- Kasperavičiūtė R. 2013. Application of ISO 9001 and EFQM excellence model within higher education institutions: practical experiences analysis. In "Social Transformations in Contemporary Society", 2013 (1), p. 80-92.
- Kasperavičiūtė R. 2012. Approach of Higher education institutions to ISO 9001 Standard: reasons, issues and benefits of implementation, *Public Policy and administration*, Vol. 11, No. 4, p. 672-689.
- Laila El Abbadi, Aboubakr Bouayad, and Mohamed Lamrini. 2014. ISO 9001 and the Field of Higher Education: Proposal for an Update of the IWA 2 Guidelines. In *Quality Approaches in Higher Education* Vol. 4, No. 2
- Liaison Committee of Rectors' Conferences (1993). *Quality Assessment in European Higher Education. A Report on Methods and Mechanisms, and Policy Recommendations to the European Community*. Brussels: Liaison Committee of Rectors' Conferences.
- Llach J. et al. 2011. ISO 9001 diffusion analysis according to activity sectors, *Industrial Management & Data Systems*, Vol. 111 No. 2, pp. 298-316.
- Quality Management Principles. 2015. International Organization for Standardization. Available: <http://www.iso.org/iso/pub100080.pdf> [Accessed 9 November 2016].
- Rosa, M. J., Amaral, A. 2007. A self-assessment of higher-education institution from the perspective of the EFQM excellence model. In D. F. Westerheijden, B. Stensaker, Rosa, M.J. *Quality assurance in higher education: trends in regulation, translation and transformation* (Vol. 20, pp. 181-207).
- Scharz, S. Westerheijden, D. (2004). *Accreditation and Evaluation in the European Higher Education Area*. Dordrecht: Kluwer Academic Press.
- Standards and Guidelines for Quality Assurance in the European Higher Education Area (ESG). 2015. Brussels, Belgium.
- Thonhauser, T., Passmore, D. 2006. ISO 9000 in education: A comparison between the United States and England. *Research in Comparative and International Education*, 1(2), 156-173.
- Yerevan Communiqué, 2015. Communiqué of the Conference of Ministers responsible for Higher Education. Yerevan, Armenia.

PROIECTAREA, IMPLEMENTAREA ȘI EVALUAREA SISTEMULUI DE ASIGURARE A CALITĂȚII ÎN EDUCAȚIE.

Tatiana GRIBINCEA,

Universitatea de studii Politice și Economice Europene „Constantin Stere”

Calitatea în educație ca o categorie filosofică și problemă pedagogică trebuie concepută de pe pozițiile unei științe tridimensionale, care include teoria calității, teoria aprecierii calității și teoria managementului calității. În aprecierea calității învățământului, care este o categorie concret adresată, trebuie să ne racordăm la o baza metodologică modernă, promovând o abordare sistemică. Calitatea învățământului vizează nivelul de pregătire a tinerilor în toate determinantele sale pentru a se afirma în viață, gradul de formare a competențelor și de dezvoltare a capacităților, de posedare a unor cunoștințe dinamice, funcționale pentru a fi competitiv pe piața muncii, adecvat cerințelor societății moderne. În această ordine de idei este necesar de a depăși înțelegerea tradițională a calității, care se reducea în învățământ de regulă doar la procentul însușitei elevilor, numărului de elevi cu note de „8”, „9”, „10”. Deci, calitatea se limita doar la un sigur aspect - cunoștințele, priceperile și deprinderile elevilor, ceea ce astăzi nu mai poate fi acceptat în contextul reformei educaționale având drept scop formarea/ dezvoltarea personalității în devenire. În con-

text se impune o clarificare de principiu și a termenilor „educație” și „învățământ” pentru înțelegerea corectă a sintagmelor „calitatea educației” și „calitatea în învățământ” în scopul racordării la sistemul de indicatori comuni și sistemele internaționale de referință. Profesori, experți, părinți, reprezentanți ai ministerului, cu toții recunosc că trebuie făcută o schimbare, în măsura în care și învățământul românesc trebuie să se axeze pe dobândirea de competențe, așa cum cer normativele Uniunii Europene [1, p.45].

Ca și în țările europene, pe primul loc ar trebui să fie cunoștințele de IT, apoi limbile străine. O altă practică ce ar trebui preluată de la țările UE este digitalizarea curriculumului.

Programa școlară a altor țări nu presupune neapărat reducerea disciplinelor, ci unirea acestora în materii comune.

➤ **În Germania**, elevii studiază în jur de 12 discipline, între care: două-trei limbi străine, fizică, biologie, chimie, științe sociale, matematică, muzică, artă, istorie, germană, geografie, religie sau etică.

➤ **În Franța**, copiii se axează pe patru domenii principale: franceză, matematică,

științe exacte și științe umane. Materiile sunt cuplate în domenii interdisciplinare, astfel că elevii învață: istorie / geografie / educație fizică sau științe / tehnologie, arte / muzică, limbi moderne, matematică, franceză și educație fizică.

➤ **În Italia**, elevii de școală primară studiază italiană, engleză, geografie, istorie, matematică, științe, tehnologie, muzică, artă, educație fizică, tehnologia informației și catolicism. La gimnaziu, se mai adaugă și a doua limbă străină. Abia la liceu începe specializarea elevilor, care pot alege între liceele tehnice, normale, de limbi străine, școli profesionale, pedagogice și liceele de artă, evident, după ce susțin un examen de admitere.

➤ **În Anglia** și Irlanda de Nord, în școala primară și în gimnaziu există trei mari domenii de învățare: limba engleză, matematică și științe. Pe lângă acestea, elevii mai studiază și design și tehnologie, istorie, geografie, limbi moderne, muzică, artă și design, educație fizică, religie și educație civică.

➤ **În Spania**, curriculum-ul este foarte simplificat. Elevii învață până la liceu doar limba spaniolă și, eventual, a doua limbă oficială (catalană, de exemplu în regiunea autonomă Catalunya), o limbă străină, filosofie, educație fizică, istoria Spaniei, religie și un opțional (a doua limbă străină, tehnologia informației). La liceu, în funcție de profilul ales, elevii învață doar până la patru discipline.

➤ **În SUA**, în general, comunitatea locală decide ce obiecte vor să fie studiate

de elevi. În general, aceștia studiază engleză, matematică, studii sociale, științe exacte, educație fizică și artă. Profesorii însă pot dezvolta programa, în funcție de cererile copiilor [1, p. 58].

Potrivit unui raport recent al Comisiei Europene privind tipurile de examinări în școlile din Europa, cel mai frecvent tip de evaluare utilizat în învățământul obligatoriu este evaluarea continuă. Aceasta presupune evaluarea participării zilnice a elevilor la clasă, evoluția lor, dar și teste – probe orale și scrise, teme practice sau proiecte. Pe lângă această formă de testare mai există și evaluarea formativă, care reprezintă responsabilitatea individuală a fiecărui profesor. De exemplu, în Portugalia, evaluarea formativă este responsabilitatea individuală a profesorilor care păstrează dialogul cu elevii și colaborează atât cu colegii lor profesori în special cu cei din aceleași departamente curriculare, cât și cu consiliul clasei. În unele țări, evaluarea formativă este predominantă în primii ani de învățământ. Această evaluare este adesea combinată cu întâlnirile formale între profesori și părinți, de exemplu la întrunirile școlare, cum ar fi ședințele cu părinții, sau cu alte forme de comunicare, cum ar fi rapoartele școlare, corespondența cu părinții sau buletinele informative.

În raportarea rezultatelor evaluării pot fi luate în considerare informațiile suplimentare despre motivarea elevilor sau chiar despre comportamentul lor social. De exemplu, aproape jumătate din landurile din Germania efectuează o evaluare a

muncii și a comportamentului social al elevilor din școala primară. În Olanda, testele sunt utilizate în mod continuu pentru a obține o imagine în ceea ce privește progresele și nivelurile de învățatură ale elevilor, precum și dezvoltarea lor socio-emoțională. În învățământul secundar din Liechtenstein, comportamentul elevilor în procesul de învățare, împreună cu rezultatele învățării, obiceiurile de lucru sunt înregistrate, de asemenea, în rapoartele școlare.

În unele țări, școlile și profesorii sunt relativ liberi să decidă modul în care fac testările. De exemplu, școlile din Bulgaria pot organiza teste școlare la orice disciplină și în orice moment li se pare că este necesar. În Olanda, unde școlile din învățământul primar și secundar au autonomie foarte mare, testarea elevilor are puține reglementări oficiale. În aproape toate școlile, o anumită formă de evaluare este utilizată pentru a determina dacă elevii au atins nivelul așteptat în mod normal după o anumită perioadă de timp, iar școlile sunt cele care decid modul în care aceasta trebuie făcută. În Spania, criteriile pentru evaluarea elevilor sunt reglementate de curricula oficială. Cu toate acestea, școlile și profesorii adoptă propriile lor decizii legate de metodologiile de evaluare, de frecvența evaluării continue, de progresele înregistrate de elevi și de calificările acordate[3, p.74].

Deși, în România, regulamentele oficiale afirmă că școlile sunt responsabile de procedurile formale ce reglementează

evaluarea educațională și progresul elevilor, evaluările sunt realizate atât la nivelul clasei, dar mai ales după reguli naționale.

În Islanda, nu există o standardizare a evaluării elevilor practică de diferite școli și profesori, iar progresele înregistrate de elevi sunt raportate în moduri diferite. Marea Britanie oferă un alt exemplu pentru modul în care sistemul de evaluare a curriculum-ului național este construit din diferite forme de evaluare, inclusiv testarea națională. În Anglia, Țara Galilor și Irlanda de Nord, procedurile de evaluare obligatorii se aplică tuturor elevilor și sunt strâns legate de curriculum.

Astfel, o varietate de instrumente de evaluare este utilizată în țările europene în scopul de a culege informații pentru predare și învățare. Acestea includ atât evaluarea continuă făcută de profesori, cât și testele naționale. Cele din urmă pot contribui la o imagine mai cuprinzătoare asupra cunoștințelor și deprinderilor elevilor prin furnizarea de informații suplimentare părinților, profesorilor, școlilor și întregului sistem de educație. Testarea națională a elevilor a fost introdusă în aproape toate țările europene în ultimele trei decenii și s-a dezvoltat pentru a deveni un instrument important în organizarea sistemelor de învățământ.

Un alt subiect de dezbatere reprezintă descentralizarea curriculară, unde în țări precum Olanda, Marea Britanie, selectarea conținuturilor este lăsată aproape integral la latitudinea fiecărei unități de învățământ.

La nivel european, se poate constata că, dincolo de politicile interne care stabilesc reguli și proceduri specifice fiecărei țări, există preocupări pentru ca Europa să aibă o voce comună pentru asigurarea și evaluarea calității educației. Etalonul pentru Europa îl reprezintă Marea Britanie, a cărei calitate în programele educaționale oferite este recunoscută, reprezintă un referențial și nu există suspiciuni în privința corectitudinii desfășurării tuturor activităților specifice domeniului (există voci care numesc Marea Britanie „gardianul calității”).

În documentele oficiale se menționează, expres, ca sistemul de management al calității, precum și mecanismele care țin de acesta să fie „pe măsura” instituției, nu mai „mari” decât este necesar, să fie „adecvate pentru folosință” – *fit for purpose* – și fără „gold-plating”, adică să impresioneze din punct de vedere birocratic, dar să nu aducă valoare instituției. Auditul (evaluarea) se realizează la un ciclu de șase ani.

În majoritatea țărilor europene, școlile au asigurată o largă autonomie în derularea evaluării interne. Această *autoevaluare* are dublu scop: îmbunătățirea activității și o asumare corectă a responsabilității (atât una directă, manifestată prin calitatea educației, cât și una morală, care vine în întâmpinarea dorințelor elevilor și părinților). În unele țări, autoevaluarea se concentrează pe rezultatele elevilor la diferitele tipuri de testări naționale (precum în Ungaria ori Statele Unite).

Ca și *numitor comun în privința evaluării interne*, se poate afirma că o

evaluare internă corectă, obiectivă, poate să fie un factor cheie de progres. Procesul de îmbunătățire are mai mult succes dacă în acțiunea de evaluare este implicat personalul școlar. În cazul implicării în evaluare și a altor factori interesați (elevi, părinți, angajatori), școala dovedește că este receptivă la nevoile și cerințele comunității. Conducerea școlii își asumă responsabilitatea generală pentru evaluarea internă și joacă un rol activ, în cele mai multe țări europene.

De asemenea, în majoritatea țărilor europene există, în fiecare școală, o comisie responsabilă cu evaluarea și monitorizarea calității furnizate; această comisie joacă un rol major în evaluarea internă, iar membrii săi sunt: cadre didactice, părinți, elevi, reprezentanți ai administrației locale.

Evaluarea trebuie să fie realizată de instituții credibile, de aceea, au fost propuse organisme pan-europene și instrumente specifice, care să realizeze o analiză obiectivă a acestora. Legislația specifică, de la nivelul fiecărei țări europene, trebuie să fie compatibilă cu direcțiile de acțiune și programele de la nivelul Uniunii. Evaluarea externă a școlilor se poate realiza în moduri diferite, iar țările europene ne oferă o multitudine de variante. În cele mai multe țări, aceasta este efectuată de către un inspectorat responsabil față de guvernul central. În anumite țări, evaluarea externă este inițiată și realizată de către două autorități educaționale separate.

Sistemele educaționale din întreaga lume (și mai ales din lumea civilizată)

parcurg un proces de regândire, de transformare, de evoluție. Studiul efectuat în cadrul acestei cercetări a evidențiat eforturile uriașe depuse în diferite sisteme educaționale pentru acest proces. Se știe foarte bine că, pe timp de criză, cea mai bună investiție este în educație, iar țările europene (și nu numai europene) care doresc ieșirea din criză și bunăstarea pe termen lung nu numai că au păstrat

valoarea din PIB alocată educației și cercetării, ba chiar au majorat acest procent. Mai mult, această transformare are la bază managementul calității și se vorbește, în forurile de specialitate, despre standardizare, conform unor standarde globale.

O analiză comparativă a caracteristicilor evaluării calității în educație, pentru Republica Moldova și celelalte regiuni ale lumii sunt prezentate în Tabelul 1:

Tabelul 1: Analiza comparativă a caracteristicilor evaluării calității în educație

Asemănări	
<ul style="list-style-type: none"> - Există standarde pentru evaluare/ acreditare în educație, acceptate la nivel internațional și național; - Există coduri deontologice pentru evaluatori; - Este importantă vizita de evaluare în instituția solicitantă. - Instituțiile implicate în evaluare/ acreditare oferă și consultanță; - Autoritățile locale sunt direct implicate în procesul de evaluare (în unele țări, acestea primesc raportul de evaluare, pentru a ști care sunt pașii următori, stabiliți de comun acord cu cadrele didactice, părinții și elevii din școlile implicate); 	
Deosebiri	
<i>Republica Moldova</i>	<i>Alte țări</i>
Deși în documentele specifice este prevăzută consultarea, de către evaluatori, a documentelor trimise de către solicitant, în practică, acest aspect nu se regăsește (nu există o procedură respectată, timp alocat, posibilitatea ca evaluatorii, care au obligații la locul de muncă, unde sunt angajați cu normă întreagă, să acorde atenție documentelor din Raportul de autoevaluare);	Contactul dintre instituția solicitantă și instituția evaluatoare se stabilește chiar și cu 12 luni înainte de trimiterea solicitării de evaluare; pe site-urile instituției de evaluare sunt publicate proceduri și alte documente relevante, care se doresc a fi un ghid pentru solicitanți. Într-o primă etapă, documentele solicitate sunt analizate de un grup de experți, între cele două părți existând un dialog intens;
Documentația solicitată este mult prea stufoasă, conținând elemente irelevante în procesul de autorizare/acreditare;	Raportul solicitat are o formă standard, de asemeni publicată și pusă la dispoziția solicitanților

<p>În evaluarea externă de către organul local de specialitate nu are în vedere specificul geografic, istoric, economic al zonei unde este situată instituția solicitantă, rural/urban, tipul instituției (preșcolar, liceal etc.);</p>	<p>În cele mai multe dintre țările studiate, evaluarea ține cont de anumite caracteristici, începând cu cele ale zonei unde funcționează o instituție de educație. Această diferențiere nu este făcută în Finlanda, unde caracteristicile și rezultatele școlilor diferă cu maxim 5%;</p>
<p>Corpul de evaluatori externi nu este profesionalizat;</p>	<p>Cei care evaluează sunt profesioniști, cu studii specifice de calitologie, statistică și experiență internațională. Nu practică altă meserie;</p>
<p>Durata vizitei de evaluare externă este redusă, și datorită multiplelor implicații ce rezultă din faptul că cei care pleacă pe teren o fac în detrimentul activității la clasă/școală (acolo unde sunt angajați);</p>	<p>Vizita de evaluare durează între 3 și 7 zile;</p>
<p>Timpul alocat pregătirii unei vizite în vederea autorizării de funcționare provizorie este aproape la fel ca cel dedicat acreditării (nu se cunoaște, nici măcar de către evaluatori, importanța acreditării, în raport cu autorizarea);</p>	<p>În total, un proces complet de acreditare, de la momentul solicitării și până la momentul primirii recunoașterii oficiale, durează până la 36 de luni;</p>
<p>În documentul legislativ relevant (Codul Educației) nu se vorbește despre perioada acordării acreditării; singura precizare se referă la pierderea acreditării, care poate surveni în urma unor slabe rezultate la evaluarea periodică;</p>	<p>Acreditarea se acordă pe termen limitat, cu respectarea anumitor condiții;</p>
<p>În Moldova, acreditarea a fost gândită ca și acreditare instituțională, nu pe program/ curriculum. Domeniile și descriptorii, în cea mai mare parte, au în vedere capacități instituționale de derulare a unei activități educative (predare/ învățare, cercetare), suprapunându-se cu inspecțiile realizate de alte instituții;</p>	<p>Cea mai practică formă de acreditare este acreditarea unui program (de învățare);</p>

<p>Acreditarea nu are și urmări concrete pentru instituția evaluată (de exemplu, facilitarea obținerii unor fonduri publice ori colectare de bune practici);</p>	<p>Una dintre urmările directe ale evaluării externe este colectarea de bune practici. Acestea sunt făcute publice și utilizate de către partenerii din rețeaua de benchmarking (sau de către alți solicitanți);</p>
<p>Standardele naționale din învățământul preuniversitar nu au o conexiune evidentă și relevantă cu cerințele internaționale/ europene (ISO, EFQM), ceea ce barează accesul școlilor noastre la competițiile specifice (Premiul European al Excelenței);</p>	<p>Peste tot în lume se dorește racordarea sistemului național de educație la cerințele globale, în vederea pregătirii unor absolvenți apti să facă față cerințelor unei piețe a muncii globalizate. Și pentru acest scop, au fost create rețele de benchmarking. Pentru a putea să te racordezi la o astfel de rețea este nevoie de îndeplinirea unor elemente comune (existența unui SMC, cerințe naționale care vizează conectarea la elementele internaționale etc.);</p>
<p>Școlile naționale sunt pline de documente (planuri, proceduri etc.) a căror importanță/aplicabilitate nu sunt monitorizate. Cele mai multe dintre cele menționate sunt doar scrise, dar nu sunt aplicate (ceea ce are un efect negativ pentru dezvoltarea unei culturi a calității);</p>	<p>Nu se încurajează elaborarea de documente fără acoperire practică, ba chiar sunt descurajate tentativele de impresionare a echipei de evaluare cu o cantitate uriașă de documente (în afara celor solicitate);</p>
<p>Nu se pune accent (pe) și nu se popularizează legătura dintre autoevaluare și evaluarea externă, iar rolul autoevaluării încă este necunoscut pentru mulți dintre cei implicați;</p>	<p>Se consideră, potrivit principiilor ISO, că autoevaluarea are o importanță mai mare decât evaluarea externă, astfel încât autoritățile centrale (uneori chiar guvernul) popularizează practicarea unei autoevaluări corecte și încurajează astfel dezvoltarea unei culturi a calității sănătoase;</p>
<p>Instituția evaluată nu are dreptul să dialogheze cu evaluatorii, să facă observații la raportul de evaluare, înainte ca acesta să fie finalizat și făcut public;</p>	<p>Între evaluați și evaluatori există un dialog sincer, constructiv, raportul final de evaluare putând fi contestat înainte de publicarea lui;</p>
<p>Nu este popularizată/ încurajată introducerea unui Sistem de Management al</p>	<p>Se popularizează și se încurajează conectarea la elementele unei culturi a</p>

Calității certificat în școlile din educația preuniversitară;	calității, cunoscându-se legătura dintre mediul economic și cel educațional;
Moldova este printre puținele țări care are gândit și legiferat un sistem de evaluare externă a calității în educația preuniversitară.	În cele mai multe dintre țările studiate, acreditarea se realizează exclusiv în mediul universitar. O mai mare amploare are această activitate în mediul preuniversitar în țările europene.

Comparativ cu țările europene, sistemul de învățământ din Republica Moldova are atât avantaje cât și dezavantaje. Avantajele sunt începând de la gratuitatea învățământului obligatoriu și asigurarea manualelor în această perioadă (pentru ciclul primar fiind gratuite), până la sistemul de burse acordate, sistemul de notare și de examinare finală dar și organizarea orelor de curs. Astfel dacă în Moldova pe tot parcursul perioadei de învățământ obligatoriu resursele bibliografice sunt distribuite gratuit, în Italia nici în învățământul primar nu sunt asigurate manualele școlare, astfel încât achiziționarea acestora revine în sarcina părinților. O diferență mare între sistemul de organizare a orelor de curs în Moldova și Italia este aceea că deși elevii pot avea și șapte ore aceștia au o singură recreație de 20 de minute, iar ora de curs durează 55 de minute, în condițiile în care în Moldova orele de curs durează 45 de minute urmate de pauze de 10 respectiv 20 de minute. Un mic avantaj îl constituie pentru Republica Moldova și Examenul de Bacalaureat, întrucât comparativ cu celelalte țări, are un grad de dificultate al subiectelor crescător,

astfel încât să poată fi luat nu doar de cei cu performanțe școlare ridicate. Comparativ cu celelalte țări europene, sistemul de notare al Moldovei este mai permisiv, nota de trecere fiind 5, atât la materiile din timpul anului, cât și la examene, exceptând Examenul de Bacalaureat a cărei medie trebuie să fie peste 6.

De asemenea sistemul nostru de învățământ prezintă și dezavantaje. Un astfel de exemplu este că în Portugalia la universități îți sunt oferite atât resursele informatice cu mult mai multe decât în Moldova cât și instrumentele necesare, respectiv laptop-uri cu conexiune la internet pe tot parcursul cursurilor. Un alt dezavantaj îl reprezintă metode de predare aplicate în școli, întrucât de cele mai multe ori ele se bazează pe multe informații teoretice prezentate doar de profesor, comparativ cu celelalte țări în care sunt folosite pentru predare: video-proiectoare, table inteligente și se bazează foarte mult pe formarea spiritului de lucru în echipă, de competențe în ceea ce privește prezentările publice, în fața colegilor, de formare a unei gândiri mai mult practice și mai puțin teoretice ca în cazul Republicii Moldova.

Bibliografie:

1. Bran, F., Ildiko, I., *Managementul calității în învățământ*, în *Economia*, seria Management, anul IX, nr.1. 2006
2. Becker G., *Capitalul uman. O analiză teoretică și empirică cu referire specială la educație*, Editura ALL, Bucuresti, 1997
3. Țoca Ioan, *Management educațional*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 2002.
4. Cristea S., *Pași spre reforma școlii*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1991.

MARKETINGUL INOVAȚIONAL - SURSĂ A AVANTAJULUI COMPETITIV INNOVATIONAL MARKETING - SOURCE OF COMPETITIVE ADVANTAGE ИННОВАЦИОННЫЙ МАРКЕТИНГ- ИСТОЧНИК КОНКУРЕНТНЫХ ПРЕИМУЩЕСТВ

Conf. univ. dr. Lilia CHIRIAC,
Universitatea de Studii Politice și Economice Europene „Constantin Stere”,
lilia.chiriac@gmail.com

Abstract: *Inovational marketing it's a new approach of classic marketing and involves implementing of inovational tehnology in enterprise activity. The basic principes of inovational marketing are: complet research of market, demand, preferences of consumer innovators, adjustment of supply innovative product to market requirements; impact on market and demand in producer's benifit of inovational produces.*

Keywords: *inovational marketing, competitive advantage, innovation, strategy, marketing mix*

Cuvinte cheie: *marketing inovațional, avantaj competitiv, inovații, strategie, mix de marketing*

Ключевые слова: *инновационный маркетинг, конкурентное преимущество, инновации, стратегия, маркетинг-микс*

În activitatea de marketing, inovarea este una dintre cerințele esențiale pentru întreprinderi, atât pentru cele din sectorul public cât și din cel privat. Inovația reprezintă instrumentul de soluționare a provocărilor actuale globale indiferent de domeniul de activitate și este considerată ca factor motor al competitivității produselor. Capacitatea inovațională este o determinantă a competitivității economice a întreprinderii. Dezvoltarea sustenabilă a întreprinderilor este rezultanta capacității acestora de a genera noi idei, în suportul creșterii producției, ocupării forței de muncă, protecției mediului etc. În ultimii ani întreprinderile acordă importanță crescândă inovării ca componentă a cercetării,

concomitent cu cercetarea fundamentală, cercetarea aplicativă și transferul tehnologic. Întreprinderile care înregistrează succes sunt acele întreprinderi care realizează activitatea de marketing inovațional și ca rezultat a cotă parte impunătoare a veniturilor acestora se obține din produse noi sau semnificativ îmbunătățite. În contextul amplificării concurenței, inovarea și marketingul inovațional sunt percepute ca surse importante de identificare, creare și susținere a avantajelor competitive, oportunități de extindere a domeniului competențelor, implicând astfel în lupta concurențială toate activitățile implicate în obținerea produsului nou.

1. Conceptul și tipologia inovațiilor

Actualmente există multiple definiții a inovației, fără a fi formulată o definiție general acceptată. În DEX se menționează că inovația este: „1) o noutate, schimbare, prefacere, sau 2) rezolvarea unei probleme de tehnică sau de organizare a muncii cu scopul îmbunătățirii (productivității) muncii, perfecționării tehnice sau raționalizării soluțiilor aplicate” [1].

Conform manualului Frascati al Organizației pentru Cooperare și Dezvoltare Economică **inovarea** constă în transformarea unei idei într-un produs vandabil, nou sau ameliorat, sau într-un proces operațional în industrie sau în comerț, sau într-o nouă metodă socială.

În Manualul OSLO **inovarea** este definită ca „procesul de implementare a unui produs nou sau îmbunătățit semnificativ (un bun sau serviciu), sau a unui proces, a unei metode noi de marketing, sau a unei metode de organizare noi în practica afacerilor, în organizarea locurilor de muncă sau în relațiile externe”.

Pinchot G. și Pellman R. au formulat o definiție care încorporează atât produse (servicii) cât și procese, și anume „inovația este atât crearea cât și aducerea în utilizare profitabilă a unor noi tehnologii, noi produse, noi servicii, noi idei de marketing, noi sisteme și noi căi de operare”.

În Republica Moldova, conform Codului cu privire la știință și inovare al Republicii Moldova, inovarea este definită ca „aplicarea rezultatului final, nou sau perfecționat, al activității din domeniul

cercetării științifice și transferului tehnologic realizat în formă de cunoaștere, produs, serviciu, procese competitive, noi sau perfecționate, utilizate în activitatea practică și/sau comercializate pe piață”.

În literatura de specialitate se regăsesc multiple clasificări a inovațiilor. În contextul problemei abordate prezentăm tipologia inovațiilor prin prisma activității de marketing și a oportunităților de identificare și valorificare a avantajului concurențial.

Astfel, conform Manualului OSLO (2005) inovațiile sunt clasificate în patru categorii [2] :

a) **inovația de produs** presupune „introducerea unui bun sau serviciu care sunt noi sau îmbunătățite semnificativ în ceea ce privește caracteristicile lor sau utilizările intenționate”. Inovațiile de produs pot utiliza noi cunoștințe sau tehnologii, sau se pot baza pe noi utilizări sau combinații ale cunoștințelor și tehnologiilor existente.

b) **inovația de proces** presupune „implementarea unei metode noi sau îmbunătățite semnificativ de producție sau unei metode noi de livrare”. Rezultatul inovării de proces trebuie să fie semnificativ în ceea ce privește: nivelul producției, calitatea produselor sau reducerea costurilor de producție și distribuție.

c) **inovația de marketing** presupune „implementarea unei noi metode de marketing care implică schimbări semnificative ale designului produsului sau ale ambalajului, noi metode de vânzare, de plasare a produsului, de promovare a produsului sau în privința politicii de prețuri”. Inovațiile de marketing au

scopul de a satisface mai bine necesitățile clienților, urmăresc deschiderea de noi piețe sau o poziționare nouă a produselor firmei pe piață, cu obiectivul de a crește vânzările firmei.

d) **inovația organizațională** presupune „implementarea unei noi metode de organizare în practicile de afaceri ale firmei, în organizarea locurilor de muncă sau în relațiile externe ale firmei”. O astfel de inovație urmărește creșterea performanțelor firmei prin reducerea costurilor administrative sau ale tranzacțiilor, îmbunătățirea satisfacției la locurile de muncă sau reducerea costurilor de aprovizionare.

Autorii Francis D. și Bessant J. [3] în articolul intitulat „Targeting innovation and implications for capability development”, propun patru categorii de inovații: inovația de produs; inovația de proces; inovația de poziționare; inovația de paradigmă.

• **Inovația de poziționare** este o schimbare a contextului în care sunt livrate produsele și nu afectează semnificativ compoziția sau funcționalitatea produsului. De exemplu, introducerea unui produs bine definit într-o nouă piață reprezintă o inovație de poziționare. Inovația de poziționare poate schimba caracteristicile unei piețe existente sau poate crea o piață complet nouă, care nu exista anterior.

• **Inovația de paradigmă** este o schimbare a modelelor mentale de acțiune pentru rezolvarea problemelor asociate cu inovarea unui produs sau serviciu particular. Exemple de inovații de paradigmă care redefinesc în mod radical natura

organizației și politicile de management pot fi: schimbarea practicii de management, înlăturarea stilului autoritar, introducerea stilului participativ, abordări bazate pe echipe.

Prezintă interes clasificarea propusă de Abernathy William J. și Clark Kim B., care au grupat inovațiile din perspectiva oportunităților de identificare și valorificare a avantajului concurențial:

a) **inovații de fond** care recombina anumite componente ale unui produs sau proces astfel încât să rezulte o nouă „arhitectură”.

b) **inovații de „nișă comercială”** care permit crearea de noi piețe prin utilizarea tehnologiei existente.

c) **inovații curente** care sunt schimbări incrementale, continue ce au efecte cumulative semnificative asupra costului și performanțelor produselor.

d) **inovații „revoluționare”** (de ruptură) care produc tehnologii sau produse complet noi, implicând schimbări radicale ale unor industrii sau crearea de industrii noi [3].

Ca urmare a sintezei definițiilor și clasificărilor inovației se constată că acest concept poate fi aplicat cu succes și în domeniul marketingului.

2. Esența și principiile marketingului inovațional.

Marketingul inovațional este o nouă abordare a marketingului clasic și presupune identificarea și implementarea unor metode și tehnici inovative în activitatea de marketing, care implică schimbări semni-

ficative în mixul de marketing, modificarea elementelor produsului (ambalaj, marcă, design, etichetă), introducerea metodelor inovative de distribuție, de promovare și de stabilire a prețului.

Marketingul inovațional este un concept complex deoarece poate fi abordat ca o gândire filosofică, un proces de cercetări științifice, instrument macroeconomic (figura 1).

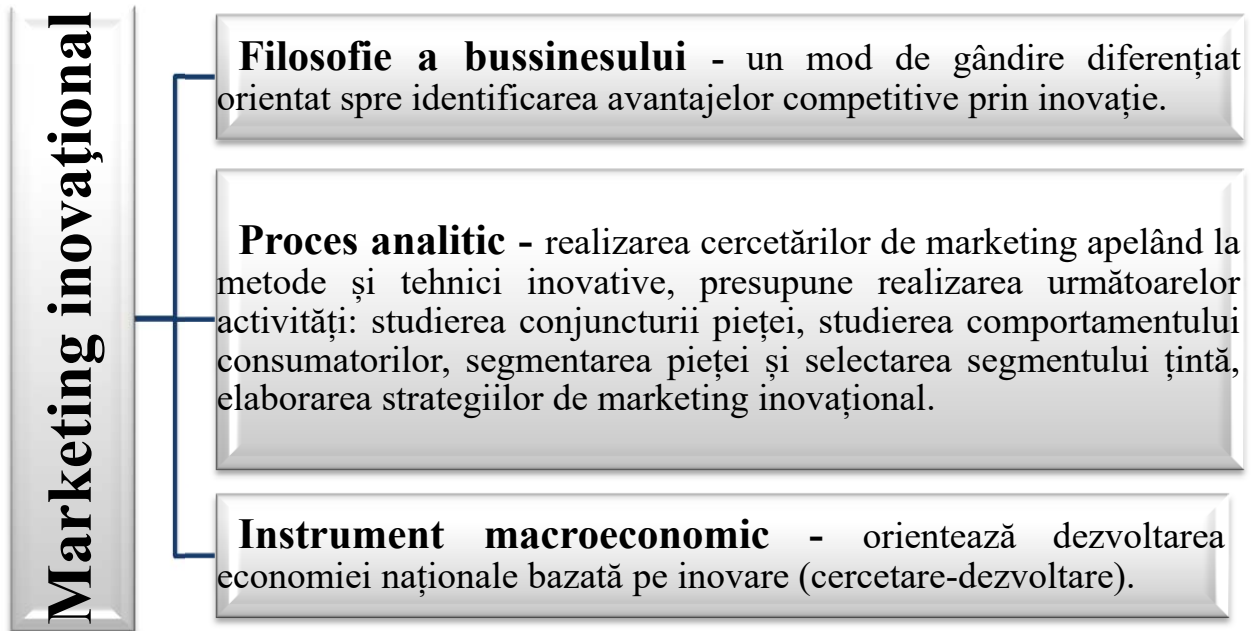

Figura 1. Abordările marketingului inovațional
Sursa: elaborat de autor în baza sintezei bibliografice

Activitatea de marketing inovațional se realizează în contextul strategiei generale de dezvoltare a întreprinderii, fiind parte componentă a planului strategic. Principalele obiectivele ale marketingului inovațional sunt identificarea și satisfacerea superioară a nevoilor neacoperite ale consumatorilor, identificarea sau crearea noilor piețe de desfacere, poziționarea

inovativă a produselor pe piață, creșterea eficienței economice. Există multiple direcții și posibilități de realizare a activității inovaționale, reflectate prin prisma principiilor marketingului inovațional, printre care: anticiparea nevoilor consumatorilor; orientarea spre rezultatul final, implementarea inovației; modificarea curbei ciclului de viață a produsului; identificarea avanta-

jelor competitive; poziționarea produselor conform teoriei difuzării inovației.

Identificarea avantajelor competitive.

Concurența desfășurată pe plan economic presupune identificarea avantajelor competitive prin care se încearcă să se ofere o valoare superioară consumatorilor. Intensitatea concurenței dintr-un domeniu de activitate și avantajele competitive identificate constituie aspecte importante în

luarea deciziei de adoptare a strategiei de marketing, și pot fi influențate de “forțele concurențiale” definite de M. Porter: 1. rivalitatea dintre concurenții existenți; 2. amenințarea produselor substituente; 3. puterea de negociere a cumpărătorilor; 4. puterea de negociere a furnizorilor; 5. intrarea noilor concurenți pe piață (Figura 2).

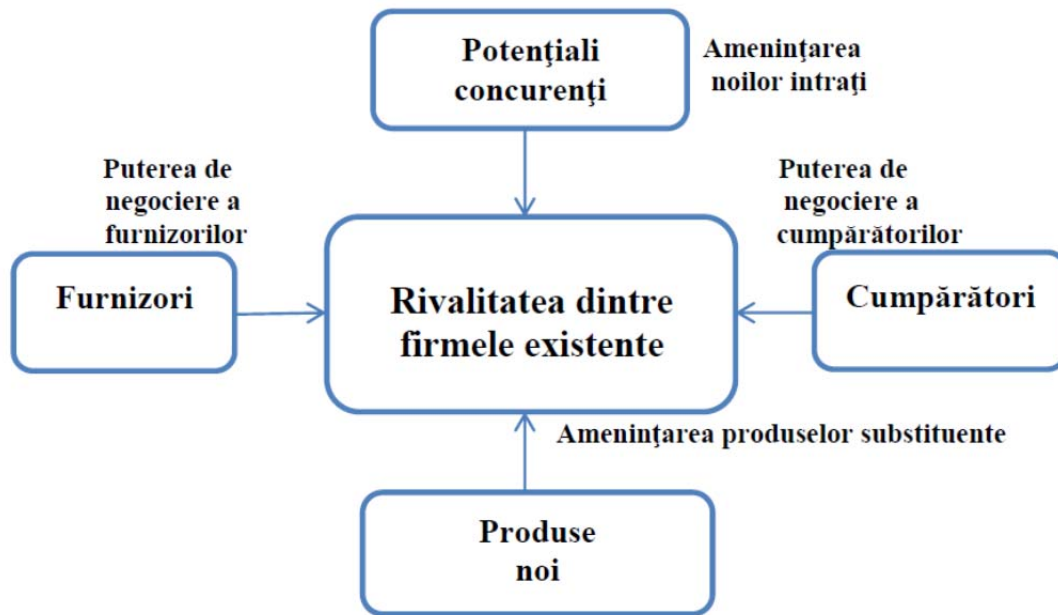

Figura 2. Forțele care determină concurența ramurii economice
Sursa: Porter M. Avantajul concurențial. ed. Teora, 2000, p.18

Rivalitatea dintre concurenții existenți constituie o forță concurențială puternică, apărută datorită luptei dintre competitori pentru deținerea unei poziții cât

mai bune pe piață. Marketingul inovațional poate schimba potențialul de creștere a unui produs. Creșterea potențialului va antrena intrarea altor concurenți și invers, apariția

unui produs nou poate motiva unele firme să se retragă. Avantajul concurențial poate fi obținut prin oferirea produselor noi și este direct influențat de activitatea de marketing inovațional. **Amenințarea produselor substituente** este o forță concurențială importantă deoarece apariția unor noi produse, oferite la un preț avantajos și cu o calitate superioară determină intensificarea confruntării dintre competitori. Produsele substituente pot fi considerate un rezultat al activității de marketing inovațional și anume a realizării salturilor laterale la nivelul produsului. **Puterea de negociere a cumpărătorilor** poate fi influențată prin realizarea salturilor laterale la nivelul pieței, element central fiind schimbarea unei dimensiuni a acesteia: schimbarea nevoii, schimbarea țintei, schimbarea momentului, schimbarea locului, schimbarea ocaziei de consum, plasarea produsului într-o experiență nouă. O astfel de schimbare reprezintă, în fapt, crearea sau descoperirea unei noi piețe. Ea implică obligatoriu realizarea unei noi conexiuni a produsului la noua dimensiune. Noua conexiune poate necesita la rândul ei modificarea produsului. **Puterea de negociere a furnizorilor** poate fi influențată prin inovația de proces, realizabilă prin înlocuirea unor materii prime și deci schimbarea structurii

furnizorilor, astfel unii fiind favorizați, iar alții din contra defavorizați. **Intrarea noilor concurenți pe piață.** O barieră de intrare pe piață în fața noilor concurenți este capacitatea de inovare continuă a firmelor. În cazul în care o companie valorifică o inovație „revoluționară” (de ruptură), produce tehnologii sau produse noi, poate intra cu ușurință pe piața vizată.

Poziționarea produselor conform teoriei difuzării inovației. Conform teoriei difuzării inovației, prezentată de Everett Rogers, un produs inovativ trece printr-un proces de diseminare în rândul consumatorilor, într-o anumită perioadă de timp și depinde de rapiditatea de adoptare a produsului de către consumatori. Primii care vor adopta produsul inovativ sunt „inovatorii”, care constituie cca 2,5% din consumatorii țintă. După o însușire a produsului de „inovatori”, consumatorii „adoptatori timpurii” (cca 13,5%) încep și ei să-l folosească. În momentul în care produsul inovativ ajunge la etapa de maturitate începe să fie folosit de consumatorii din „majoritatea timpurie” (cca 34%) și apoi de către cei din „majoritatea târzie” (cca 34%). La etapa declinului produsul este adoptat de consumatorii „întârziați” care constituie cca 16% (figura 3).

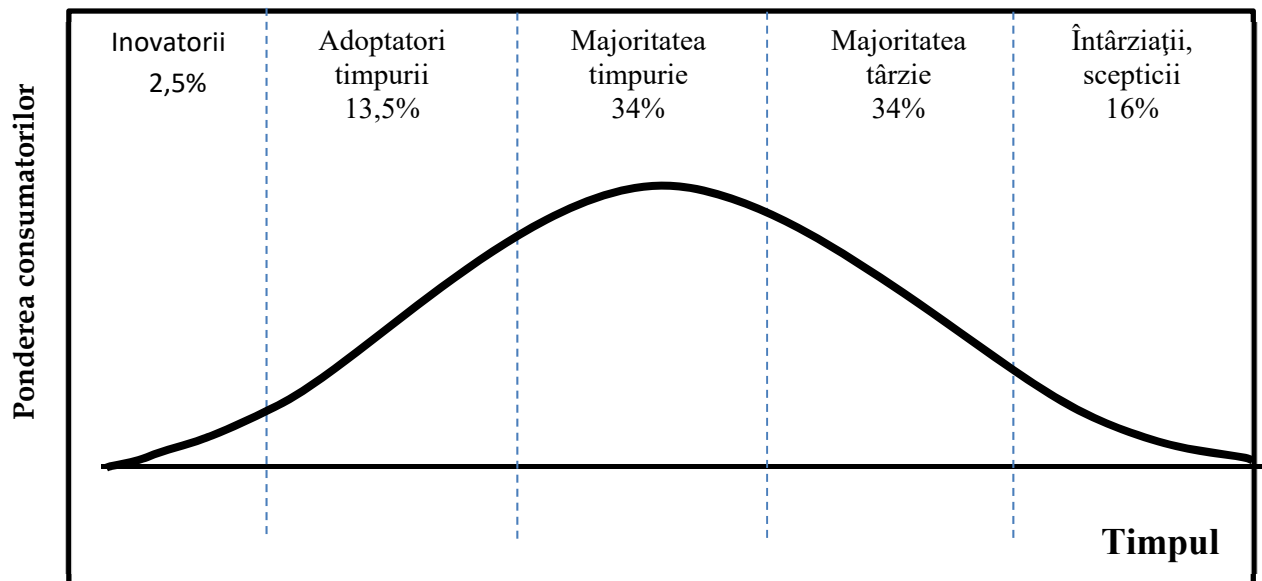

Figura 3. Difuzia inovației

Sursa: Diffusion of innovations. https://en.wikipedia.org/wiki/Diffusion_of_innovations

Teoria difuzării inovației poate fi folosit ca un instrument de clasificare a consumatorilor și previzionare a modului în care aceștia vor accepta produsul inovativ. La etapa de lansare produsul inovativ este supus testării. Dacă se înregistrează o reacție pozitivă din partea consumatorilor, atunci producătorii vor crește cantitatea produselor pentru a acoperi cererea manifestată pe piața-țintă, în unele cazuri, vor modifica strategiile de preț. Pe măsură ce produsul intră în declin se vor propune modele mai puțin scumpe și versiuni clasice, accentul v-a fi pus pe politica de distribuție.

Astfel, poziționarea produselor inovative se recomandă a fi realizată în conformitate cu curba ciclului de viață a produsului, profilul consumatorilor țintă și teoria difuzării inovației.

Concluzii. Rolul inovării și a marketingului inovațional în activitatea întreprinderii rezultă din funcția inovării, de introducere a noului și varietății în gama sortimentală. În absența produselor inovaționale, întreprinderea nu ar înregistra creștere. Capacitatea de inovare a întreprinderilor este o funcție a abilității acestora de a elabora strategii coerente, de achiziționarea și absorbția de tehnologii, de

formarea și exploatarea legăturilor cu terții și de dezvoltare a altor competențe necesare inovării. Din această perspectivă, la nivel superior se află întreprinderile care absorb tehnologii de vârf și inovează în domeniul high-tech, iar la nivelul inferior se află întreprinderile fără capacitate inovațională.

Ca urmare, inovarea este crucială pentru dezvoltarea sustenabilă a întreprinderii.

Intensitatea inovării este un factor explicativ al diferențelor de performanță între întreprinderi. Întreprinderile care realizează marketing inovațional, înregistrează succese în activitatea inovațională, sunt prospere, în detrimentul concurenților implicați mai modest în inovare.

Bibliografie:

1. Dicționarul explicativ al limbii române. <https://dexonline.ro/>
2. *Oslo Manual: Guidelines for Collecting and Interpreting Innovation Data*. OCDE.2005. <http://www.oecd.org/>
3. <https://ro.wikipedia.org/wiki/Inovatie>
4. Codul cu privire la știință și inovare al R. Moldova, nr. 259-XV din 05.07.2004
5. KOTLER, Ph., FERNANDO TRIAS DE BES. Marketing lateral - noi tehnici pentru descoperirea ideilor de succes. Editura: Codecs, 2006, 223 p.
6. FRASINEANU C., FRASINEANU I. Creativitate si inovare. <http://www.biblioteca-digitala.ase.ro/>
7. LĂCĂTUȘ S. Inovarea, sursă a avantajului competitiv. http://mastermrufeaa.ucoz.com/s6/Lacatus_Sebastian_EAA.pdf
8. Porter M. Avantajul concurențial. ed. Teora, 2000
9. Diffusion of innovations. https://en.wikipedia.org/wiki/Diffusion_of_innovations

IMPORTANCE OF ORGANISATIONAL CULTURE AND COMMUNICATION IN INTERNATIONAL BUSINESS

Hüseyin İKİNCİ¹

Abstract: *Cross-cultural studies have increased in parallel to the improvements of international political, economical and social relations since the second half of twentieth century. As those who are interested in the topic have stated often all people are the same in several aspects, they are quite different in some other aspects though. The method that the researchers who study on cross-cultural studies most frequently is conducting intra-group and inter-group comparisons. Behaviours and cultural values of the people of the countries where organizations work result from environmental factors affecting those organizations. In this study, the importance of organizational culture and communication which affect actions of the employees profoundly have been examined. While doing so, many examples from the practices in Russia and Turkey have been given. It is understood that the culture of the society in which the organizations work is affective in development of organizational culture and communication even it may change in quantity.*

In the end of this study, it is concluded that a business need to make some structural changes analyzing the cultural structure of the society in order to succeed in another country.

As a result of globalism, the number of international and their influence on the economies of countries have increased. One of the essential factors in a factory's success is affective communication. Communication is realized between two or more people and there are many variables that affect this process. These variables can be generalized as the variables regarding the sender and the receiver, communication tools and relations between people.

The culture in which business function plays a big role on these variables. For this reason, it is aimed that the examination of the effects of two different cultures on communication processes. The development of multinational businesses is a new concept. Therefore, cross-cultural differentiation which is one of the most important factors in those succeeding has not been studied enough. That's why the importance of organizational culture and communication is examined taking cross-cultural differences into consideration. As a result, a guide for a business that function in these two countries to be successful will be prepared. The topic and method of this

¹ South Russian University, Institute of Management, Business and Law, Industrial and Organizational Psychology, Rostov-Na-Donu, Russian Federation, gusin34@gmail.com

study have been formed based on the research done on culture before.

1. The Concept of Culture and Organizational Culture

There have been so many definitions provided for culture. Some of them argue that culture is the accumulation of some artifacts of organizations like practices, rites and rituals, whereas others asserted it to be beliefs, values and assumptions. "Goffman (1974) makes an important observation about culture which is in line with the views of both Giddens and Jaques: Culture concerns systems of meaning, ideas and patterns of thought. It represents a model for the behavior of members of a given group than a model of their behavior." (Quoted from Goodall, 2002, p.263) Goodall expressed his concern about the difference between this definition and Hofstede's which essentially suggests that culture is a predictable behavior and therefore manageable. Trice and Beyer (1984), in their article, stated culture to be observed behavioral regularities people has: the language they use, the customs and traditions that evolve, and the rituals they employ in a wide variety of situations. Herbig and Miller (1992, p.11) define culture as „a system of communications that makes a human society possible." They describe this system as an amalgamation of verbal and non-verbal human behavior and actions. Hofstede (2001) distinguishes between national cultures and organizational or corporate cultures both in the

manner of conceptualization and in the metrics or comparison of each culture to the other. Conceptually, when comparing national cultures values are used while organizational culture differences are found in practices.

Hofstede (2001) suggests that cultural differences without the knowledge and study of history cannot be understood. Culture is not something that is easily acquired it is a slow process of growing into a society. It includes: learning values (dominant beliefs and attitudes), partaking of rituals (collective activities), modeling against heroes (role models), and understanding symbols (myths, legends, dress, jargon, lingo...) Hofstede (1993 & 2001) defines national culture as „the collective programming of the mind that distinguishes the members of one group or category or people from another." He furthermore asserts that culture is not the same as identity. Identity is „based on mutual images and stereotypes ..." (Ibid, 9 & 10). Organizational or corporate culture is defined as „the collective mental programming of otherwise similar persons from different organizations" (Hofstede, 2001, p. 71). In Hofstede's (1993, 2001 & 2005) definition, „collective programming" refers to four concepts that together describe culture and uses the metaphor of layers of an onion to explain them. These concepts are symbols, heroes, rituals, and values.

Hofstede (1993, 2001 & 2005) calls the following three concepts („symbols",

„heroes“, „rituals“) practices, because they are observable to an outside spectator and thus can be measured and compared to practices in other cultures. Their „cultural meanings“ are invisible and determined solely by the way individuals interpret them (Hofstede, 2001, p.10).

Symbols are the outer layer of an „onion,“ the most superficial display of culture and not necessarily belonging to any particular culture. Symbols are „words, gestures, pictures, or objects that carry a particular meaning only recognized as such by those who share the culture.“ While symbols can disappear over time, new ones are created, copied and/or modified and adapted from another culture (Hofstede, 2005, p.7). Heroes are people whether living or dead, real or imaginary, who have the ability to influence a behavior and can serve as well as a model of behavior (Hofstede, 2001 & 2005).

Rituals are „collective activities“ that are considered unnecessary in the achievement of goals, but within a culture are expected and thought to be socially essential and binding (Hofstede, 2001 & 2005). Values are the inner core of the „onion“ and express the deepest display of culture. Hofstede defines values as „broad tendencies to prefer certain states of affairs over others,“ dealing with feelings and preferences (Hofstede, 2005, p.8). Of all the layers of culture, values are the most hidden and represent ideas people have on how they determine things should be. Furthermore, individuals acquire values at

an early age at home, with family and friends, and in school. Values, Hofstede posits, strongly influence behavior. Moreover, values are difficult to measure and as a result usually are measured by observing how an individual acts in a specific situation or dilemma (Hofstede, 2001 & 2005).

2. Culture-Communication Relationship and Crosscultural Communication Differences

Communication and culture influence each other. The culture in which individuals socialize determine how they will communicate. Culture is peculiar to human beings. When we take culture as a unit and place people into these units and look at the relationship between different units, we can see the cross-cultural communication that realizes it. Cross-cultural communication is the communication between cultural units. Culture is not a living and active thing. What belongs to cultural units is people who communicate cross culturally. Cross-cultural communication tells this actions between these people. (Erdoğan, 2002)

Globalism has increased greatly nowadays and the expectations of standardizing have increased as well. While expected similarities resulting from globalism, localism shows itself more and more every day. Even though seeing the same products and using the same communication channels all over world sounds like a similarity and closure, the way these products are used and results are

quite different. The individuals, businesses and authorities who need to communicate in multicultural environments for whatever reason have the necessity of taking cultures into consideration. Otherwise, success is not possible.

Communication styles are very important in both understanding the culture and extinguishing the obstacles in many cultures. Similar behaviours in different cultures realizes different functions. So, in cross-cultural encounters, one function of a behaviour may vary for each participator and might be labelled as „wrong” (Katrarı, 2001). Besides not knowing which behaviour realizes which communication function in a culture, the most important functions are: transmission of information, affecting social relations, programmatic function, subjective and emotional functions.

3. The Place of Russia and Turkey in Culture Dimensions

The first data on cultural features of Turkey were collected in a study done on IBM employees in Hofstede. If a generalization could be done according to Hofstede, it can be said that developing countries avoid uncertainty, and bear feminine and high power distance features (Paşa, 2001). Turkey, which is classified as a developing country, owns a high power distance and is a feminine society (Uzunçarşılı, 2000: 86).

Turkey has been accepted as a society that has high collectivism and power

distance for many years. It takes place among 34 countries in the study by Shalom H. Schwartz in 1994 done to exhibit cultural differences. At the end of this study, Turkey has achieved higher than average and is aligned as number 12 in conservatism, 5 in hierarchical arrangement, 13 in equality and 16 in harmony (Schwartz, 1994)

The results of the research conducted by Rabindra N. Kanungo and Zeynep Aycan in 1997 shows that: Turkey is more patriarchal than China, India and Pakistan but less than America, Canada and Romania. Paternalism is accepted as a leadership feature in organizations who have Turkish culture; in it, open communication between high and low ranks, valuing the ideas of the employees, dealing with personal issues of the employees, participating in social activities outside work, being sharing and emphatic are seen vital. Paternalism that is not accepted by many western cultures is important in Turkish culture. The father is regarded as the leader and is respected. According to Simcha Ronen who came up with culture grouping with Oded Shenkar, organization that work in Turkey is different in having powerful leaders and limited authority and central decision making mechanisms. Likewise, Fons Trompenaars and Charles Hampden-Turner state that organizations in Turkey excessively dependent on the hierarchical structure and employees obey their employers (Paşa, 2001)

Turkish organizations are distinguished by centralized decision making, highly personalized, strong leadership, and limited delegation (Ronen, 1986). Similarly, among 38 nations Trompenaars and Hampden-Turner (1998) found Turkey to have the steepest hierarchy in its organizations, indicating the subordination of employees to their leaders. As a part of a large cross-cultural study, Kabasakal and Bodur (1998) found Turkey to be higher than the world average in collectivism (fourth) and power distance (tenth) among 62 countries. In their investigation of how Turkish middle level managers saw their society, the highest mean response for societal culture was attributed to collectivism and the second highest to high power distance (Kabasakal and Bodur, 1998). The famous 19th century Russian historian Kliuchevskii (1990) describes a set of stereotypical Russian behaviors, including resourcefulness, patience under adversity, deprivation, and spurts of energy, combined with a tendency to dissemble and an inconsistency in seeing things through. He also describes Russians as circumspect, cautious, and ambiguous with a preference for looking back instead of forward. Living in the present, they tend to focus more on what is going on around them than on the larger picture or the long-term ramifications of their actions. Hence, they are very good at monitoring current conditions, but not as good at developing and working steadily toward long-term goals. Other authors (Holt et al. 1994, Ralston et al. 1997) have noted 18 that

Russian managers, compared to their American counterparts, value power more, need gratification less, and place lower value on tradition and higher value on security and stability. Russians are also said to be less individualistic and less open to change.

The reason why Russia is chosen is that Russia is more individualistic and has a higher power distance than Turkey according to the data collected in Hofstede. It is thought that this situation will cause different business values. In addition, Russian researchers have examined the effects of harsh climate and religion on quite unique business values in Russia. Klyuchevski (1956) who studied on relationships between climate, working style and national traditions stated that Russian people have to work condensely in a short period of time because of cold and long winters. Consequently, Russians do not like working in routinal and stabilized works (Klyuchevski, 1956:313-314). According to the data of a study done by Mironov, the work-free time for a peasant in 1850s was 230 days in a year. It was 258 in 1902 (Mironov, 2001:100-103). This situation still is similar especially in agriculture.

Şkaratan and Karaçarovski (2002) claim that the stereotypes and non-routinal working style of Russians reflect on every aspect of work life. Famous Russian scientist made a comment on Russians' business values: „What Russians are inadequate are daintiness, concentration, achieving results. In fact, they value swift

and impulse actions. They regard the swift doers as adequate and they do not think that datiness and tidiness are vital. Russians think that doing a job in a rush is a big mastery (Pavlov, 1991)

On the other hand, Orthodoxy is often criticized because it has „weak” and „infertile” job values. Its biggest rival Protestantism underlines that all human beings are equal in the beginning. Therefore, Protestants regard what they earn in their later life as a gift from God. This notion is both motivating and a big reason to fit in today's business conditions. The „equality at the end” notion in Orthodoxy is the opposite of capitalism (Myasnikova, 2000:40). Moreover, Russia is different in that it has encountered a different economical process.

4. Difficulties in Crosscultural Communication Regarding International Business

An important question is how cultures will influence the values of a cross-cultural business. For the researchers who study cultural differences in different levels, the common point is identifying and revealing the differences are cultural dimensions. Different studies on authorities of the companies who work with different countries have breaded three thoughts (Sofyalioglu ve Aktas, 2001):

- Differentiation in that multinational companies, national cultures influence regardless of where they work. According to the supporters of this view,

administrative values and behaviours are shaped by the national culture not industrialism. Neither the economical ideology of a country nor the industrialization process can change values that are already set. There should be a harmony between cultural values and administration practices.

- Similitude in that local culture is much more affective in administration of multicultural companies. Supporters of this view expect that all the countries and multicultural companies will acquire value systems of developed and industrialized countries, which they regard natural.

- Resulting from mutual interaction, a mutual value system is formed and multicultural companies are administrated with global values. Another view is that developments in international arena do not cause differentiation or similitude but a mutual dynamic interaction. This interaction enables the formation of a common culture. This takes a long time though.

Some researchers who study on intercultural communication emphasize act theory. This theory helps see common processes in different cultures. Accordingly, people use window acts to explain the world. These acts affect their activities, all those together influence their cultures. In the process of cross-cultural interaction people feel the fear of being understood differently than their culture. Forming bridges between similar cultures generally breed more positive results. When cultural

interaction involves the representatives of political and economical beings it is renamed as international relations. With the developments in technology and speed up of globalism, international relations have increased and all activities from art to tourism gained a great momentum. Therefore, international administration increased a lot too. A company who works in different cultures need to be aware of their environment and take their steps accordingly.

Result

One of the fundamental factors for a company to succeed is quality communication. It occurs between two or more people and there are many variables. These

variables can be generalized as the ones regarding the sender and the receiver, communication tools and interpersonal relations. In this study, it is seen that culture is very important in interaction processes. It is shown that organizations are influenced by the cultures in which they work. As a result, a company that aims to work in a different culture need to examine that culture closely to be successful. For that, a company that aims to communicate with a company from a different culture need to form a plan according to the values of that culture. In this process, it shouldn't be forgotten that each factory has their own organizational culture.

References:

1. Richard L.Daft, Dorothy Marcic, Management The New Workplace, International Edition, 7th Edition, 2011, p.63
2. Zeyyat Sabuncuoğlu, Melek Tüz, Örgütsel Psikoloji, Ezgi Yayınları, Bursa, s.49,50
3. İrfan, Erdoğan, İletişimi Anlamak, Ankara, Erk Yayınevi, 2002.
4. Asker Katrarı, Farklılıklarla Yaşamak, Ankara, ürün Yayınları, 2001.
5. Paşa, Selda Fikret, Hayat Kabasakal, Muzaffer Bodur, "Society, Organizations and Leadership in Turkey", Applied Psychology: An International Review, c. 50, s. 4 (2001): 562.
6. Shalom H. Schwartz, Cultural Dimensions of Values: Towards An Understanding of National Differences (California: Sage Publications, 1994), 90.
7. Kabasakal, H., ve Bodur, M. (1998). Leadership and culture in Turkey: A multifaceted Phenomena, GLOBE, Boğaziçi University Working Paper. İstanbul.
8. Uzunçarşılı, Ü., Toprak, M., Oğuz, E, (2000), „Türkiye’de Kurumsal Kültürün Yansımaları”, 8.Ulusal Yönetim ve Organizasyon Kongresi, Nevşehir: Erciyes Üniversitesi.
9. Sofyalıoğlu, Ç. ve Aktaş, R., "Kültürel farklılıkların uluslararası işletmelere etkisi," Yönetim ve Ekonomi, 7(1), 2001.
10. Holt, D. H., D. A. Ralston, R. H. Terpstra. (1994). Constraints on capitalism in Russia: The management psyche. California Management Rev. 36(3) 124-136.

11. Ronen, S. (1986) Comparative and multinational management. New York: Wiley & Sons
12. Hofstede, G. (1997). The Archimedes effect. Working at the interface of cultures: 18 lives in social science. M. H. Bond. London, Routledge: 47-61.
13. Hofstede, G. (2001). Culture's Consequences: Comparing Values, Behavior, Institutions, and Organizations across Nations (2nd ed.). London: Sage Publications. 85
14. Hofstede, G. & Hofstede, G. J. (2005). Cultures and Organizations; Software of the Mind (2nd ed. , Rev.) . New York: McGraw Hill.
15. Kluchevski, V.O. (1956), *Sochineniya V Vasimi Tomak*, Tam 1, Gospolitizdat, Moskova
16. Pavlov, I. (1991), "O Russkom Ume", *Literaturnaya Gazeta*, No: 30.
17. Şkaratan, Ö.T Ve Karaçarov S Ki, V.V. (2002), "Russkaya Trudovaya I Upravlettçeskaya Kul Tura", *Mirrossii*, No : 1, Pp. 3-56

RESEARCH ON THE OCCUPATIONAL HEALTH AND SAFETY IN RUSSIA AND TURKEY

Yener URAL¹

Abstract: Occupational health and safety can be viewed as an important problem around the world. Although living is considered as a basic human right, most of the people face with a considerable amount of work accidents and occupational diseases which can easily be reduced with suitable legal constraints. As around the world, Turkey also faces working accidents and occupational diseases which caused new investments in the occupational health and safety issues. The new investments are applied rapidly due to industrialization. Working accidents with the social and economic results maintain an important problem for Turkey too. The need for educated workforce are needed with the developing economy and new Occupational Health and Safety (OHS) legislations. In this research OHS educations which have critical importance in preventing the accidents in Russia and Turkey are investigated.

Rapid¹ development in technology caused the need for educated workforce. As a result of that value that is given to working people increased and OHS became an independent social study. OHS aims to investigate the results of working accidents and occupational diseases and apply the ways to prevent them. Main objective of OHS is to create a safe and healthy working environment using the scientific data. OHS is directly effected by the technology so OHS must cope with the new developments. When considering working accidents are mainly

caused by humans, OHS educations have a high importance.

Occupational Health and Safety

In OHSAS 18001:2007, OH&S is defined as the conditions and factors related with the health and safety of employees or other workers in workplace. While temporary workers and contractor personnel is included in the scope of the OH&S; at the same time, visitors or any other person in the workplace accepted as part of OH&S. Meanwhile, the organizations are made aware by noting that they can be subject of legal requirements for the health and safety of the persons beyond the workplace, who are affected by workplace activities. On the other hand OH&S management system, in OHSAS 18001:2007, is described as a management system of an organization

¹ South Russian University, Institute of Management, Business and Law, Occupational health and Safety, Rostov-Na-Donu, Russian Federation, yenerural01@gmail.com

which is integrated with the overall management system including quality and environment aspects and aimed to develop and implement organization's OH&S policy and objectives to control its OH&S risks. It is noted that a management system is, in fact, a set of interrelated elements for establishing and then achieving OH&S policy and objectives, which involves organizational structure, planning activities, resources, responsibilities, procedures, processes etc. For a construction, OH&S duties and required planning studies begin just from pretender stage and continue through design, tendering stages until the end of construction phase. So, duties related with OH&S cover upon clients, designers, contractors and planning supervisors. Each party has his own requirements to comply regarding his role in the phases of the enterprise. (Construction (Design and Management) Regulations: 1994, Construction Information Sheets)

In the same way, according to Turkish national legislation, the employer is liable for taking all precautions to ensure OH&S in workplaces and to supply all necessary tools and equipments completely (Work Law No: 4857, Clause 77/1). Besides the ethical and regulatory reasons, reducing work related accidents and ill health has the sound economic reasons. An OH&S management system integrated with the management systems of other aspects of business performance:

- Minimize risk to employees and others;

- Improve business performance, and
- Assist organizations to establish a responsible image within the marketplace (BS 8800:2004).

OH&S management system is not an independent or separate management body, on the contrary, it has an entirety in itself and also with the overall management system of the organization. In many countries, legal requirements for OH&S are put a law in the force by national legislation to prevent and control the potentially harmful effects caused by workplace activities, both in workplace and beyond it. Any OH&S management systems ought to take into account those legal requirements in its each step such as establishing, implementation, maintaining and especially in the part of hazard identification, risk assessment and determination of control measures. Additionally, OH&S management systems should comply with the requirements specified by relevant standards or guides to enable to control organization's OH&S risks and manage a continual performance improvement. An OH&S management system should be developed and maintained in a proactive manner rather than reactive. In this respect, all actions and precautions to reduce the OH&S risks and hence to prevent damage or ill health should be determined before any hazardous conditions may come out or any hazardous events may occur. For this purpose, an OH&S management system should have the ability of providing participation of all persons at each level and

function in the organization, and training them continuously to make aware about the hazardous acts, situations and sources all along the work. As it is described in its definition, an OH&S management system is a set of interconnected elements. Addition to planning and implementing, it includes performance measurement and auditing processes to be able to assess its effectiveness at any time of work and a continuous feedback to the system regarding the results of those measurements together with the outcomes obtained by daily and periodical site inspections made by competent persons. The level of detail and documentation and extent of resources supplied of an OH&S management system depend on mainly the scope of the system, nature of activities, organizational culture and the size of the organization. (OHSAS 18001:2008) For the success of the OH&S management systems, it is a crucial necessity to have the exact commitment of top management, and also all levels and functions of the organization. If only an organization has this exact commitment of its top management, then it has the chance of developing successfully an OH&S policy, objectives, implementation and finally improvement of the performance in its OH&S management system (OHSAS 18002:2008).

On the other hand, the effectiveness of any management systems is very nearly dependent on the human factors including the culture, attitudes and beliefs within organizations. Those human factors either

make any management system successful or break its success. So they should be valued very carefully as implementing the requirements recommended by guides to an organization (BS 8800:2004).

Ohs Education in Russia and Turkey

Aim of the occupational health and safety is printed in 07.04.2004 and issue number 25426 in official gazette under the topics „Regulations on Workers Occupational Health and Safety Educations”, and explained as „To obtain a healthy and safe working environment, reduce working accidents and occupational diseases, to give information to worker about the legal rights, to give information about the occupational risks and how to prevent them and to achieve occupational health and safety”.

In Turkey every step pf OHS education is inadequate. In technical schools OHS educations are not provided. First established in 1996 2 year-degree schools are education new OHS Technicians. Although the numbers are increasing it is still insufficient. First program with a bachelor degree on OHS is established by a private university under the Health Sciences Faculty. This is a new programme and the first graduates will be in the year 2016. Some universities have Master's Program on Occupational Health. Master's programs containing the legislative and technical terms of OHS such as Occupational Safety, Occupational Health and Safety are not yet established. Karabük and Kırıkkale University's are planning to

start a Master's program but the necessary approval from YÖK couldn't be obtained. In Gazi University under Social Science Faculty Technical and Environmental Ways of Accidents program is serving as a Master's programme.

The need for educated workforce are needed with the developing economy and new Occupational Health and Safety (OHS) legislations. In Turkey the common form of OHS education is given in Vocational High School. To close the gap in the need both private and public university are starting new programs related with Occupational Health and Safety, Labor Health and Work Safety. In 2011 15 programmes were present but in 2012 the number increased to 25. Students enrolling to the programs are increased from 840 to 1580. New problems arise such as the quality of the education with the need for education and experience in OHS area(<http://www.eforosgb.com/turkiyede-isg-egitimi-sorunlari/>).

When the reasons of working accidents in Turkey are investigated most of them are caused by the inadequate education. %94 of the students start working without any education related to the subject and this causes occupational insufficiencies and defects in safety. With the uneducated people working accidents and occupational diseases increase (<http://rekabetcikapanlar.org/media/content/docs/rekabetci-kaplanlar-genel-is-sagligi-veguvenligi.doc>).

According to a research, percentage of the factor that are causing to working

accidents and the percentage of the factor leading to accidents in Turkey are given. According to the research, 39% of the working accidents are due to neglect of the employer, malfunction of the production equipment, 17% of insufficient education, 26% personal wandering and 2% is for other reasons. According to this data it is highly possible to face an accident due to insufficient education of the workers. That is why at first workers than employers, representative of employers, on-site doctors, health workman, work safety engineers, work place health and safety representatives and union representatives should be educated in order to to reduce the working accidents and occupational diseases.

In Russia work safety education is dived into orientation, primary on-site, repeating, outside the programme and special education according to quality and duration. Orientation is applied to everyone who is starting to work. Orientation is conducted by a work safety engineer or the equivalent. Orientation should bu conducted with appropriate modern ways at least for 2 hours.

Orientation is recorded to personal education cards, orientation record book and employment papers with the signatures of both the worker and the personal conducting the education. Every new worker, the workers who are changing their department, the unexperienced workers, temporary workers, all worker in construction and assembly should take the primary education before starting to work.

Department chiefs must conduct the primary, repeated, outside the programme and special educations. All workers (including vocational high school graduates) must work with a superior (depending on the workers abilities and the type of the work) for 2-10 work days. After the worker passes the internship, the worker gains the right to work independently and this information is recorded.

Every worker should go under the repeating education every 6 months regardless of the education status, qualification, experience and type of the job. Repeating education is conducted after the on-site primary education. After the controls made, the workers who are not qualified should immediately be restricted from working site until the next education.

Outside the programme education:

- When new or revised standards, rules and instruction are needed to be applied;
- Change in technology which will effect the work safety, usage of new equipments, tool, material and change in other factors;
- When work safety rules are neglected by the workers and the results are death or injury, working accidents, fire and explosion;
- In 30-60 days of work stoppage situations.

Reason for education should be recorded. Special educations are conducted when the works which are not under the responsibility of the worker are made

(loading, reloading, cleaning), when natural disasters, when results of the accidents are destroyed, when short term duties are conducted. Special education should be recorded before conducting the short term duty.

Director of the site should determine the jon distribution list and the audit commission. Work safety is ended with the audit information system. For the ones who are successful in the education are given a certificate. When the worker couldn't achieve the necessary degree new audit is conducted 1 month later. Worker should not conduct any work until the next audit. Before conducting the next audit, classes, seminars and meetings are made. Every worker who has given a 3 years break (in high risk work branches more than a year) in the related working subject or occupational activity should retake the work safety audit information (<http://stroilogik.ru/bezopasnost-truda.html>).

New directors and specialists should undergo the work safety orientation about production environments, occupational diseases, and death and injury risks on-site and to comprehend the work safety documentation. Also additional to the orientation, the new director should study the working environment, personal safety equipments, injuries and occupational diseases in the department of the jurisdiction.

After 1 month directors and specialists should undergo work safety audit. The results should be recorded. Specialist who directly work on-site should take this audit

every 3 years. Before conducting the next audit to directors and specialists, according to the work safety program classes, seminars and meetings are obtained.

Periodic information audit on senior executives (director, chief engineer) and work safety division personnel is made by a higher department or institution. Education and audit of the specialists and directors are made by on-site commission or professional institutes with the necessary background. Education and audit procedures which are organized in a federal zone are followed by federal executives and work safety management institutes. Federal inspector controls the work safety audit conducted on the worker, specialist and director (http://ohranatruda.ucoz.ru/index/obuchenie_po_okhrane_truda/0-7).

Result

When Russia and Turkey are compared on the OHS subject, Russia has given more importance on the subject than Turkey.

Working accidents and occupational diseases are a worldwide problem, but the countries which have necessary precautions have decreased the amounts significantly. Working accidents have factors which only cannot be solved with traditional state functions. Most of the accidents are due to human so the importance of the OHS education should always be considered. Need for educated people in „Work Safety” subject in Turkey is high. Number of programmes in two-year schools, bachelor's degree and master's degree should be increased. „Work Safety” should be considered as an independent science subject in our country and should be added to university researches. Quality factor should not be neglected during the education process. Quality of the education in old faculties and in new faculties should be considered. Problems on OHS education should be carefully handled with the necessary personnel.

References:

BS OHSAS18001:2007 Occupational Health and Safety Assessment Series Occupational health and safety management systems-Requirements, London: BSI.

BS OHSAS18002:2008 Occupational Health and Safety Assessment Series Occupational health and safety management systems-Guidelines for the implementation of OHSAS 18001:2007. London: BSI.

BS 8800:2004 Occupational health and safety management systems- Guide London: BSI.

<http://www.eforosgb.com/turkiyede-isg-egitimi-sorunlari/>

<http://rekabetcikapanlar.org/media/content/docs/rekabetcikapanlar-genel-is-sagligi-veguvenligi.doc>

http://ohranatruda.ucoz.ru/index/obuchenie_po_okhrane_truda/0-7

<http://stroilogik.ru/bezopasnost-truda.html>

WHAT IF INVESTMENT OF REMITTANCES REALLY WORKS? MOLDOVA STARTED HARNESSING REMITTANCES THROUGH DEVELOPING BUSINESS OPPORTUNITIES FOR MIGRANTS AND REMITTANCE RECIPIENTS

Aliona LÎȘIU,
ph. Economies,
Adrian ERMURACHI,
master of economies

***Abstracts:** First records of migration phenomenon in Moldova go back to 1990s when the majority of the factories and enterprises stopped to operate and/or diminished their production capacities. As a consequence, this led to brain drain and mass migration of the local population and, eventually, brought to obvious problems related to limited entrepreneurial activities, especially in the rural areas, and reduced level of remittances invested into national economy.*

Based on a range of analyses and surveys, were identified several premises concerning government involvement, which formed the cornerstones to the implementation of the pilot-program PARE 1+1, a state initiative designed to mobilize human and financial capital of Moldovan emigrants and remittance-recipients and channel them into productive investments. However, there are certain investment hindrances that restrain to harness the real investment potential of remittances. This paper aims to detect the investment problems that emigrants and remittance beneficiaries face while launching and/or developing a business and how implementation of PARE 1+1 program helps troubleshooting them.

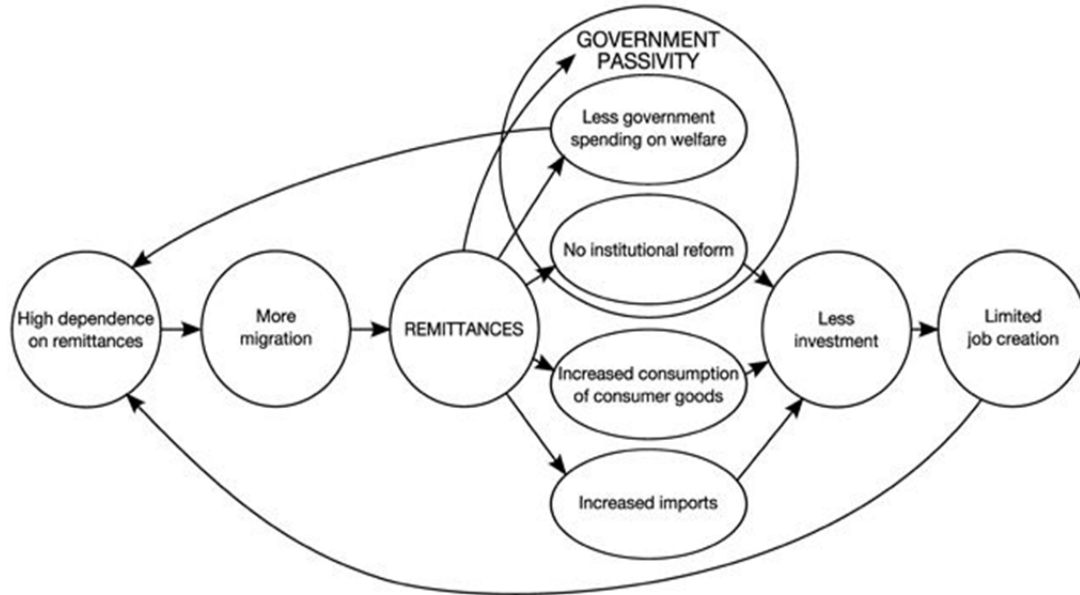
Key words: remittances, productive investment, investment factors, PARE 1+1, Moldova

Remittance effects on developing economies

Decreasing inflow of remittances strongly affect the economy of a developing, remittance-dependending, country. Nonetheless, even with high rates, remittances should not be regarded as strategy for sustainable development, as they are predominantly spent on consumption, rather than being saved or

productively invested. Such pattern of remittance expenditure diminishes only the household poverty and does not contribute to creation of new jobs through investments that would boost incomes and probably prevent new migration flows (Vogiazides, 2009, p. 12).

Figure 1: Remittance dependency cycle

Source: European Social Watch Report 2009

Furthermore, by applying the foreign exchange factor, the new models of consumption made possible converting remittances into an increase of imports, which eventually expand the balance of payments deficit. These changes, at later stage, lead to stimulation of national demand for additional remittance inflows, hence making remittances contribute to macro-economic instability (Hernandez & Coutin, 2006, p. 199). Thus, incomes generated by remittances also releases governments of remittance-depending states from the obligation to develop long-term economic and social policies, directly affecting poverty and inequality, which are

the main motivations for emigration (Phillips, 2009, pp. 231-259).

From the economic reflection, as explained by Glystos (2002, p. 8): “... *the comfortable finance of deficits by remittances relaxes governments from adopting long-term economic policies and changing the structure of the economy to make it more competitive against the rest of the world*”. That being said, over-reliance on incoming remittances could inhibit diversification of industrial dimensions and reduces employment opportunities. Thus, a high rate of remittances can easily become a vicious dependence cycle (Figure 1), as reduction of expenditures in public sector usually leads to more migra-

tion and, naturally, to more remittances (Hernandez & Coutin, 2006, p.202).

General investment environment and remittance inflows in Moldova

Migration and remittances are very sensitive aspects for many developing countries all over the world. According to official data, the stock of international migrants was estimated at 247 million persons in 2013, and is expected to surpass 250 million in 2015. Every year, migrants send billions of US Dollars to their countries of origin. The overall volume of remittances to developing countries in 2014 was estimated up to 436 billion US Dollars, which is three times bigger than the volume of Official Development Assistance (ODA)¹. Unfortunately, a large amount of the remittances are spent on consumption and, thus, do not contribute to the economic development.

In case of Moldova, no other phenomenon as emigration had a greater impact on the country during the past two decades. According to the World Bank data for 2013, Moldova ranked 4th with 24.9% of remittances as a share to Gross Domestic Product (GDP), surpassed only by Tajikistan (48.8%), Kyrgyz Republic (31.5%)

¹ Nicu Calcea, Frozen Conflict in Moldova's Transnistria: a fitting analogy to Ukraine's hybrid war? (2015), Moldova. Org available here <http://www.moldova.org/frozen-conflict-in-moldovas-transnistria-a-fitting-analogy-to-ukraines-hybrid-war/>

and Nepal (28.8%) of remittances as share of GDP. The official data reports a remittance inflow of 1,985 billion USD for 2013².

Alas, only a small share of the remittance inflows is channeled into productive investment, around 22%, another 20% are being saved in banks and at home, whereas the largest share of 58% is spent for consumption (Prohntichi & Lupusor, 2013). Hence, experts recommend the local government to elaborate respective policies that will allow harnessing emigrants' remittances. They suggest that well-developed migrants-oriented policies will contribute to reduction of remittances consumption and increasing the rate of remittances' investments into productive activities, already part of the national development strategy "Moldova - 2020". Thus, the state should ensure favorable economic climate, provide investment incentives and assistance in migrants' entrepreneurial start-ups and, on the other hand, negotiate with host countries agreements regarding emigrants' social protection.

The first and so far the only initiative to mobilize human and financial capital of

² Calus, Kamil. Reforms in Moldova: Moderate Progress and an Uncertain Outlook for the Future (2013), Osrodek Studiow Wschodnich available here <http://www.osw.waw.pl/en/publikacje/osw-commentary/2013-01-23/reforms-moldova-moderate-progress-and-uncertain-outlook-future>

Moldovan emigrants is the government supported program PARE 1+1. The general idea of the program is to match every 1 Moldovan Leu invested by a Moldovan migrant or his/her 1st grade relative is coupled with another 1 Moldovan Leu from the state, for launching an enterprise or developing an existing one, especially in rural areas³. The concept of PARE 1+1 is based on good practices of the countries where there is a high rate of emigration flows and was elaborated and adjusted to the Moldovan context. The government, nevertheless, lacks a comprehensive and systematic approach to benefit from migration phenomenon and the volume of remittance inflows⁴.

Investment climate in Moldova: major advantages & hindrances

Republic of Moldova has a relatively positive investment environment. The government has taken important steps for developing and diversifying its economic situation in recent years. Ongoing structural reforms have significantly contributed to

³ Cassarino, J., 2004. Theorising return migration: The conceptual approach to return migrants revisited. *International Journal on Multicultural Societies (IJMS)*, 6(2), pp. 253-279.

⁴ De Zwager, N. and Sintov, R. 2014, International Agency for Source Country Information (IASCI), Center for Social, Policy and Psychology Analyses and Investigation (CIVIS) “*Innovation in Circular Migration: Migration and Development in Moldova*” market research.

enhancing the business environment and the national competitiveness overall. The country is currently ranked 63rd as per *Ease of Doing Business Index*⁵, with a giant leap over 20 ranks from 2013 to 2015. The main reasons behind this positive changes are reforms in *starting a business* procedures – particularly by implementation of the *one-stop shop* (up by 16 points), *paying taxes* – promoting electronic payments and filing (up by 35 point), and *getting credit* – establishment of private credit bureaus (up by 75 points), as well as improvements in *protecting investors* category – by introducing the rescission right for prejudicial related-party transactions (Moldovan Investment Guidebook, 2014, p.5).

Also, Moldova is a member with full powers of the World Trade Organization (WTO) since June 2001, benefiting from preferential access based on the most-favored-nation clause (MTN) to the markets of WTO members. Moldova has a liberal trade regime. So far Moldova has signed Free Trade Agreements with 43 countries: (i) 28 EU member states (DCFTA); (ii) CIS member states; (iii) countries of Eastern Europe (Romania, Croatia, Serbia, Macedonia, Bosnia-Herzegovina, Albania, Bulgaria, Montenegro and Kosovo), and; (iv) Turkey. Besides, Moldova also benefits from several Preferential Trade Agreements with Norway,

⁵ Ease of Doing Business Index (as of 29/10/2015). Available:

<http://www.doingbusiness.org/data/exploreconomies/moldova>

Canada, Switzerland, Japan and USA, according to Moldovan Investment and Export Promotion Organization (MIEPO)⁶.

Price Waterhouse Cooper⁷ and Rödl & Partners⁸ in their reports pointed out additional positive facts of investing in Moldova: (i) competitive regional corporate income tax of 12%, whereas the accumulated social taxes rates, paid by the employer on the gross salary, is 27%; (ii) taxation and customs procedures similar to those implemented in EU; (iii) vast network of Operational Tax Treaties & Investment Protection Agreements; (iv) business operations under preferential conditions within free economic zones; (v) considerably low employment expenditures, and; (vi) promotion of innovations and favorable Information and Communication Technologies (ICT) infrastructure (within top 20 countries worldwide for average connection speed). All the above mentioned facts indicate to a favorable investment climate of Moldova, thus making the

⁶ East Invest and Chamber of Commerce and Industry of the Republic of Moldova, 2013, *Moldova at a glance: Strategic Sectors and Business Opportunities, Moldova Investment Guidebook* (as of 06/08/2015). Available: <http://www.chamber.md/invest/images/files/MoldovaInvestmentGuidebook.pdf>

⁷ European Social Watch Report, *Migrants in Europe as Development Actors* (as of 01/08/2015). Available: <http://www.socialwatch.eu/2009/remittances.html>

⁸ Hernandez, E. and Coutin, S.B., 2006. *Remitting subjects: migrants, money and states. Economy and Society*, 35(02), pp. 185-208.

country fit under the conclusion that remittances are often invested into small entrepreneurial activities in countries with fair investment environments (Ratha and Sanket, World Bank, 2007). Nonetheless, no investment boom is reported in Moldova.

There are many factors that hold back from investing in Moldova. The first one would be the political and economic crisis that Moldova is confronting since 2009 elections, implying poor management of state institutions and mistrust amongst the society⁹ and foreign partners¹⁰. This is fueled up also by recent political disagreements between the ruling members of Alliance for European Integration¹¹, financial frauds, particularly fade-away of 1 billion US Dollars (1/8 of GDP) from national bank in spring 2015¹² and,

⁹ International Organization for Migration (IOM) *Moldova, Migration & Development: Remittances 2012-last update* (as of 02/07/2015). Available: <http://iom.md/index.php/en/programs/migration-development/remittances>

¹⁰ Kremer, Alex. *Moldovans Deserve a Clean Economy*, World Bank (June 2015) available here <http://www.worldbank.org/en/news/opinion/2015/06/16/moldovans-deserve-a-clean-economy>

¹¹ Mercouris, Alexander, *As the Political Pendulum in Moldova Swings Back to Russia a New Crisis Brews*, *Russia Insider* (as of 26.10.2015) available here <http://russia-insider.com/en/politics/political-pendulum-moldova-swings-back-russia-crisis-brews/ri7425>

¹² Moldovan Investment and Export Promotion Organization (as of 06/08/2015).

eventual, controversial liquidation of three banks (Banca de Economii, Banca Sociala and Unibank)¹³, as well regional military conflicts in the region (i.e. war in Ukraine and frozen conflict in Transnistria, self-proclaimed pro-Russian autonomous territory¹⁴) and tensed relations with Russian Federation¹⁵.

Another important factor is high level of corruption as Moldova ranks 103rd according to the Corruption Perception Index (2014), implying lack of relevant and coherent that total number of long-term migrants in 2013 was 411,000 and additional 107,000 institutional, persons are eager to emigrate for seasonal work or long-term in the nearest future (Nicolaas de Zwager; Ruslan Sintov, 2014, p10) legal and fiscal reforms¹⁶. Thirdly, weak labor market as

Available: <http://miepo.md/investment-guide/establishing-business>

¹³ Moldovan Organization for Small and Medium Development (OSMED) / PARE 1+1 Program (as of 26/11/2015). Available: <http://odimm.md/ro/menu-types/despre-program.html>

¹⁴ Moldovan State Chancellery, National Development Strategy "Moldova 2020" (as of 28.10.2015) available here: <http://www.cancelaria.gov.md/lib.php?l=en&idc=435>

¹⁵ Nikas, Christos; Blouchoutzi, Student Anastasia. Emigrants' Remittances and the "Dutch Disease" in Small Transition Economies: the Case Of Albania and Moldova. *Romanian Statistical Review*, 2014, 62.1: 45-65.

¹⁶ Orozco, Manuel. Looking forward and including migration in development: remittance

many people are involved in seasonal migration, seeking for higher remunerations. The recent study shows.

Based on a range of analyses and surveys, Organization for Small and Medium Enterprise (OSMED) identified several other premises of unfavorable investment climate, particularly for local SMEs: (i) limited access to informational resources regarding business opportunities in Moldova; (ii) leverage insufficiency of supporting a business initiative; (iii) large number of emigrants in the rural areas; (iv) low level of entrepreneurial abilities amongst potential entrepreneurs; (v) limited access of small and medium enterprises (SMEs) to financing/crediting sources; (vi) insufficiency of funds to start-up a business; (vii) reduced level of development among SMEs, especially in the rural zones, and; (viii) reduced volume of remittances channeled into economic development¹⁷.

Thus, notwithstanding the efforts reported by the government to improve investment climate and promote SME sector, the reality seems to be grim until the state troubleshoots its major political, social and macroeconomic disorders.

leveraging opportunities for Moldova. *International Organization for Migration-Moldova*, 2007.

¹⁷ Phillips, N., 2009. Migration as development strategy? The new political economy of dispossession and inequality in the Americas. *Review of International Political Economy*, 16(2), pp. 231-259.

Remittance flows towards Moldova and their investment potential

On the other hand, besides the investment factors and investment climate, economic growth and poverty reduction trend in Moldova has a strong correlation with remittances and consumption patterns they generate. During the past decade, the earnings of Moldovan migrants have fuelled the income of households and, eventually, led to an increase aggregate demand for consumption. Constrained by limited capacities for domestic production, the generated demand was vastly covered by imports. Thus, although this phenomenon has largely contributed to the national budget, the trade balance has turned into an alarming trade deficit (National Development Strategy – Moldova 2020, p.5)¹⁸. Further studies suggest that remittance dependence of the country can lead to the *Dutch Disease*, an economic phenomenon representing the real exchange appreciation and the loss of competitiveness of a country receiving large capital inflows or discovering a significant amount of natural resources, a case that has already occurred to a similar developing economy of Albania (Nikas & Blouchoutzi, 2014).

As reported by the Balance of Payment for 2014, the volume of transferred

¹⁸ PricewaterhouseCoopers Moldova, 2014, *Investing Guide Moldova 2014* (as of 06/08/2015), Available: <https://www.pwc.com/md/en/publications/assets/moldova-business-guide-2014.pdf>

remittances in 2014 was estimated to 1,61 billion US Dollars, which represents 20.31 % of GDP (7,94 billion US Dollars). Although the official data does not cover a large percentage of remittances (35%-40%), which are transferred using informal ways, it still represents a vast share of the national GDP (Prohntitchi & Lupusor, 2013, pp. 16-18).

Figure 2 shows saving and spending tendencies of Moldovan migrants. As it can be seen, the aggregate incomes of Moldovan migrants in 2010 were estimated to reach up to 900 million EUR, split in two categories *savings* and *remittances* with approximately equal shares of 450 million Euros each. More than half of the remittances volume (58%) is being spent for consumption, circa 20% are referred as savings either at home or in banks, whereas, only 22% are planned to be further invested, due to a variety of reasons. Same source report that only households receiving more than 500 USD of remittances are willing to invest in productive activities (Prohntitchi & Lupusor, 2013).

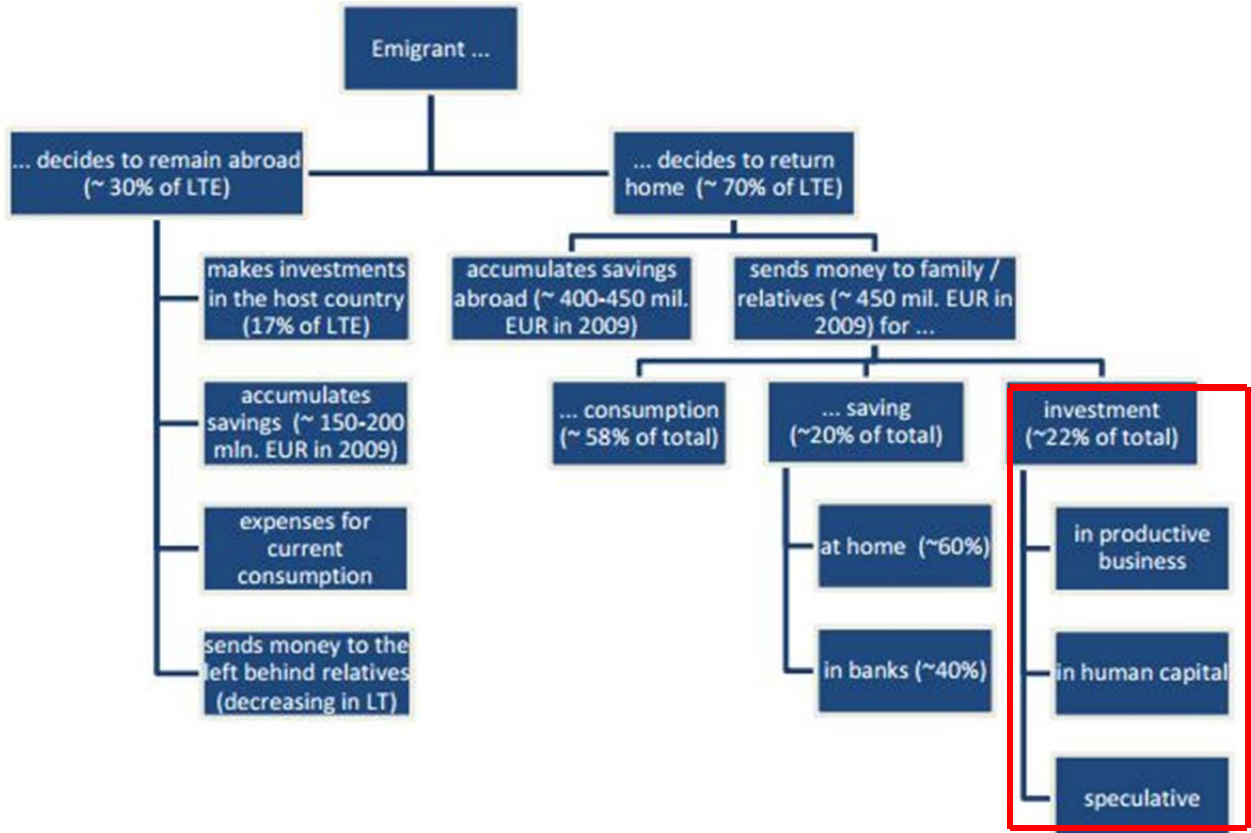
However, another study¹⁹ presents a more detailed distribution of remittances, also depicting the dynamics from 2009 to 2012. Thus, the number of migrants and/or

¹⁹ Prohntitchi, V. and Lupusor, A. 2013, UNDP/IOM Moldova, "Options for harnessing emigrants' remittances and savings for the development of the Republic of Moldova" *UNDP/IOM study* (as of 06/08/2015) Available: [http://www.md.undp.org/content/dam/moldova/docs/Publications/Study%20on%20options%20regarding%20remittances%20in%20Moldova%20\(version%204.0\).pdf](http://www.md.undp.org/content/dam/moldova/docs/Publications/Study%20on%20options%20regarding%20remittances%20in%20Moldova%20(version%204.0).pdf)

remittance recipients interested in investing revenues earned abroad is decreasing from

13% in 2009 to 8% in 2012.

Figure 2: Use of incomes accumulated by Moldovan migrants (2010)

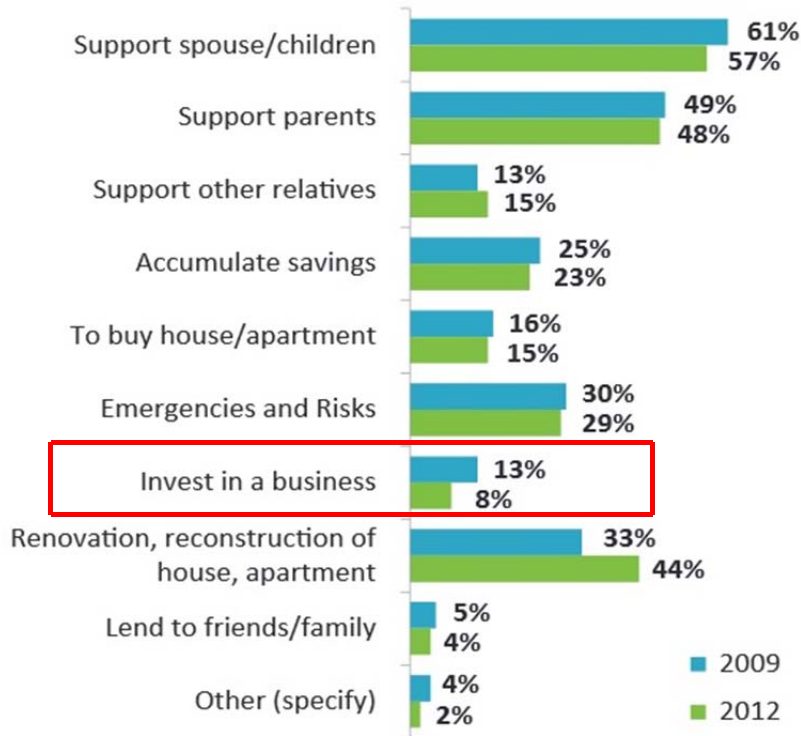

Source: UNDP/IOM Moldova, Options for Harnessing Remittances in Moldova Report (2013)

What seems more important is the fact that about 70% of emigrants intend to return to Moldova. Naturally, emerges the question – how are they going to spend their earnings in Moldova and, also, how

can the government motivate and facilitate spending of remittances and savings in a productive way, beneficial for both – migrants’ households and national economy?

Figure 3: Factors motivating remittance transfers

Source: Migrant Survey 2009, 2012

Linking remittances and investment

Remittances have to be perceived exactly as they are – foreign savings. As with any other source of foreign savings (i.e. ODA, FDI and trade) remittance interact with the mechanism of the local economy. The extent to which such structures absorb foreign savings is extremely important to remittance-dependent economies. This implies the analyses of productive forces in an economy, levels of efficiency, how modern it is, how entrepreneurs are enabled

and further operate, what technological mechanisms are available or lack and the extent to which government provides an enabling climate to motivate to motivate interaction between investment/ remittances and production (Orozco, 2007, pp. 44-53).

As Orozco (2007) further recommends, positive relationship between remittances and investment can be achieved by addressing the issue from different angles:

Financial intermediation, aiming to increase of financial literacy, motivate banks to tailor and offer financial products to remittance beneficiary, enlarge financial experience of recipients by means of small savings and credit associations (SCA), as well as explore the options of card and mobile transfer technologies.

Migrant outreach, an important step of the government is to build a closer relationship with Moldovan migrant communities abroad, including seasonal migrants, in order to establish links, mutual confidence and trust in the homeland's future. Also, confidence-building is an important for validating the reality of migration.

Regulatory issues, as partners involved in financial interaction field should consider supporting banks in expanding outreach to the immigrants and their families and creating financial inclusion standards, such as: (i) annual target number of immigrants and their families to be recruited by banks and/or SCAs; (ii) target number of women beneficiaries accessing banking products; (iii) expand the variety of financial products, as well as; (iv) kinds of cooperation with financial institutions in other countries. Improving financial standards for migrants and their family members is also a responsibility of policy makers and advocacy unions.

Economic issues, introducing investment schemes and incentives for migrants' and their families. Government must explore the impact of remittances on

macroeconomic level in the long run and identify mechanisms to develop and implement economic policies corresponding to realities of large remittance inflows.

Though, not all of the migrants have entrepreneurial interest and capabilities, collaboration between the private sector central government and international organizations can be established to provide and develop investment incentives. These incentives include a range of business plans regarding establishment small or medium sized business and involving migrants as owners or stakeholders. Options for investment should also be identified by exploring the comparative benefits of the country, where business opportunities for migrants play a crucial role.

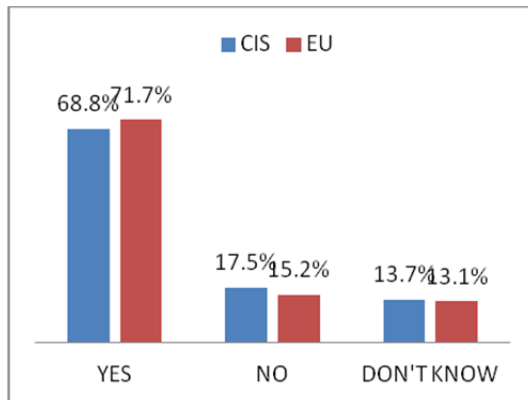
Taking into account the abovementioned information regarding investment facts, remittances potential and economic development we can identify the research hypothesis, which states: *a favorable investment climate can mobilize investment through remittances.*

PARE 1+1 program: program pre-conditions and objectives

Taking into account recent migration tendencies of Moldovan migrants, as displayed in Figures 4, circa 70.25% of them have the intention of returning to Moldova, in comparison to 16.35% that decided to remain in the host countries and 13.4% who didn't decide yet. Further on, Figure 5 depicts the data regarding the interest of Moldovan migrants to invest their money

earned abroad into establishment or development of an own business in Moldova. Thus a total volume of 12.25% are willing to invest the incomes into productive investment with and obvious domination of migrants working in EU states (18%) over those working in CIS countries (6.5%). in October 2010,

Figure 4: Moldovan migrants' intention of invest returning to home country

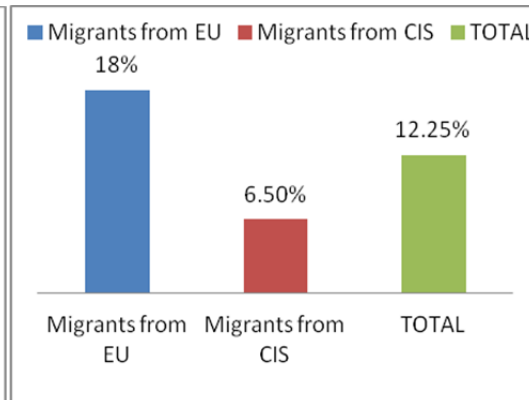
Source: PARE 1+1 progress report (2010-2012)

Thus, the main goal of the pilot-program PARE 1+1 is to mobilize human and financial resources of working migrants and channel them into sustainable economic development of the country. The program, hence, sets the following list of objectives to be accomplished:

- Increase the awareness level of Moldovan migrant workers and remittance-recipients regarding business opportunities in the country of origin;

government of Moldova decides to launch the Program PARE 1+1 until 2015. The aim of the program was to mobilize the human and financial resources of migrants and their first degree relatives for the development of small and medium enterprises in Moldova.

Figure 5: Moldovan migrants' intention to in productive activities in home country

- Improve entrepreneurial skills among migrant workers and remittance-recipients;
- Stimulate establishment and development of SMEs by migrant workers and/or remittance-recipients;
- Facilitate migrant workers' and remittance-recipients' access to financing sources necessary to start/develop SMEs in Moldova;
- Promote investment and entrepreneurial cultures.

PARE 1+1 components and implementation mechanisms

The program is divided into four basic components:

Component I - Information and communication: Undertaking awareness and program promotion campaigns aiming to inform the population, including the target group, about the launching and implementation of PARE 1+1 program, as well as eligibility conditions and institutions responsible for a successful implementation. Given component shall be implemented by means of several tools and instruments, specifically:

a) Organizing informational tours and activities in the regions, involving local Non-Governmental Organizations (NGOs) and Local Public Administration (LPAs);

b) Broadcasting of radio and TV spots, publication of articles and announcements in mass-media and web pages of partner organizations and business information portals, such as: www.odimm.md (Organization for Small and Medium Enterprises), www.mec.gov.md (Ministry of Economy), www.migratie.md, www.businessportal.md etc.;

c) Dissemination of informational leaflets and posters in central and regional bus stations, train stations, airport and other public places of target group meetings/gatherings;

d) Organizing informational activities within embassies and official representations of Republic of Moldova abroad;

e) Organizing informational activities by means of Diaspora associations.

Component II - Training and entrepreneurial support, incorporating the following elements/activities:

1) Reception of applications.

As a mandatory rule for participation in the PARE 1+1 pilot-program, each applicant will fill in an application form, accompanied by the following set of documents:

a. Legalized copy and the original of employment agreement in the host country or other documents justifying the source of the money (upon request the applicant will submit a certified translation of provided documents) OR copies of receipts/vouchers for bank transfers (remitted funds) by the remittance-recipient relatives of the migrants;

b. Affidavit regarding the source/origin of remitted funds, signed and dated by the beneficiary;

c. Justifying documents proving the degree of relationship with the migrant worker (upon request);

d. Concept note / business plan for the proposed enterprise.

The completed file will be submitted by the applicant (either personally, or by fax or post) to OSMED headquarter, registered specifying date, time and registration number of the file. Applicant that will submit incomplete files will be refused to participate in the program.

2) Selection of final program beneficiaries.

Submitted files will be evaluated by OSMED and afterwards forwarded to the supervision Committee of the program,

paying attention to all eligible criteria. Applicants are going to be duly notified about the final decision of acceptance or rejection of program participation.

3) Training of beneficiaries.

Business trainings will be provided by OSMED all over the country, being organized in modules, with a total duration of 50 academic hours. Program beneficiaries will be provided with necessary didactic and consultative materials, covering 50% of total training costs.

4) Post-training assistance.

Program beneficiaries will receive free consultations in selection of the proper organizational and juridical form of their enterprises, including assistance during business registration process. Also, taking into consideration the fact that submission of a business plan is a mandatory criterion during application process, OSMED will support beneficiaries in elaborating business plans, as well as consultations during the entire period of business launching and development.

Component II is mandatory, with exception of those applicants that already have a running business and did not registered loses during past three years.

Component III - Business financing/ 1+1 rule applied: As a result of obtained entrepreneurial skills during the training phase, program beneficiaries are going to receive a non-reimbursable grant for launching new businesses and/or developing the existing ones.

The funds will be granted applying the “1+1 rule”, where every 1 MDL invested by migrant workers/remittance-recipients will be coupled with another 1 MDL from the program. The total amount of the grant will not exceed 200,000 MDL.

1) Funds are going to granted to beneficiaries on the entire territory of Republic of Moldova, respecting the following proportion - 30% of the total program budget are going to be divided between Chisinau and Balti cities (20% and, respectively, 10%) and 70% for the rest of localities.

All initiatives within the framework of the program are considered eligible, except following activities: (i) import of goods, except production equipment and raw materials; (ii) fiduciary and insurance services; (iii) funds investment activities; (iv) banking, micro-financing and other financial activities; (v) foreign currency exchange and pawn shops; (vi) procurement of real-estate; (vii) trade, and; (viii) catering services in Chisinau and Balti cities.

Procurements within the framework of the program are exempted from VAT payment. Also, more attention will be paid to projects that promote new job opportunities and/or businesses in goods production and service provision sectors.

2) Participation in Component III presumes that the beneficiary will submit, personally or by mail, the following documents: (i) completed application for financing; (ii) business plan; (iii) justification for remittances origin (for at least 50% of

expected investment) in accordance with point 1 letters a) and b) from Component II; (iv) justification of the 1st degree relationship with the emigrant (upon request), and; (v) copy and extract of company's registration certificate.

In case of existing companies, additional documents shall be submitted: (a) justifying documents, which prove that the company does not have any debt payments to the national budget, and (b) copy of financial report of the company for the past operation period.

3) Evaluation of applications for financing will be conducted by OSMED and co-financing partner agency. In case of acceptance, OSMED will sign the agreement of non-reimbursable financing with the beneficiary, where will be stipulated the terms and conditions of the grant payment, and will monitor the financing process together with co-financing partner organizations.

4) Non-reimbursable grant will be provided only after the beneficiary made the investment *de facto*, based on the respective justifying documents. The planned investment can be done in three installments. Thus, the grant (in proportion of 50%) will be reimbursed to the beneficiary after every installment of invested funds.

5) In case the funds of the beneficiary do not suffice for an integral investment as planned, the beneficiary shall receive OSMED assistance in obtaining a bank credit. When necessary, OSMED will guarantee 50% of the credit amount.

Component IV - Post financing monitoring and pilot-program evaluation:

Program beneficiaries will be obliged by the grant agreement not to change company founders and owners for at least two years after the transfer of the last grant installment. Also, according to the agreement terms and conditions, beneficiaries will not be able to change the enterprise activity with one of those illegible activities.

In order to evaluate the implementation of the pilot-program, OSMED with assistance of partner organizations shall monitor the financed enterprises. Further on, OSMED shall submit to the supervision Committee quarter monitoring reports.

In case of not respecting contractual obligations, the non-reimbursable grants will become reimbursable.

PARE 1+1 expected results

An effective and efficient implementation of program will lead to the following expected outcomes:

- Increase of investment volume into national economy (at least by 200 million Moldovan Lei);

- Increase of remittance investments volume into national economy (at least by 100 MDL);

- Launch and/or develop local businesses (from 500 up to 2,000 enterprises), 70% of which in rural areas;

- Decrease of emigration and unemployment rate by creating new jobs (from 1,500 to 6,000 new jobs);

- Revive local and national economies;
- Eradicate poverty in rural zones;
- Diversify products of the national market;
- Stimulate export of goods and services;
- Implement good international practices in mobilizing human and financial resources of migrants into development of national economy;
- Facilitate the access of SMEs to financial means for launching/development of business;
- Increase of investment efficiency by launching/developing of businesses;
- Raise awareness level of migrants and remittance-recipients with regard to business opportunities in Republic of Moldova;
- Increase the level of entrepreneurial practice and abilities necessary for business management;
- Improve of government image and, implicitly, of regulatory system among migrants and remittance-recipients.

Conclusions

The most recent progress report for 2010-2014 displays that the number of applicants was over 1,350. Circa 1,100 of the received special trainings in how to launch and develop a sustainable business and out of 740 business plans submitted 504 were supported by non-reimbursable grants.

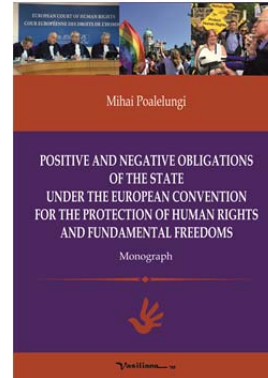
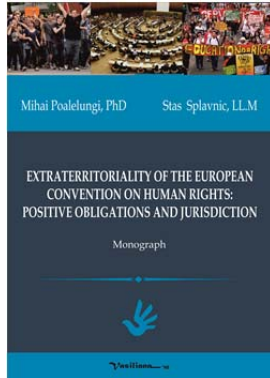
De facto investment analyses show that the volume of transferred grants is circa 83 million MDL, an amount that was able to attract circa 184 million MDL remittances

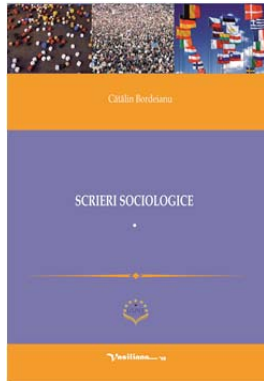
and/or savings into launching and developing of enterprises. Thus, every 1 MDL invested by the program was able to attract 2.2 MDL from the migrants and/or remittances recipients, a multiplier that will increase during 2015 as a part of non-reimbursable grants are due for investments only during 2015.

Besides attracting financial capital the program was able to generate at least 1,100 new jobs and help financed enterprises to keep employed circa 2,300 employees. The report also underlines that the program was able to attract attention of both groups, returned migrants and remittance beneficiaries, as well as promoting entrepreneurial capabilities amongst women (29% of total beneficiaries) and youths (53% of the program beneficiaries are below 35 years old).

Implementation of the pilot phase is approaching its deadline (December 2015) and the monitoring and evaluation component of the program will analyze its performance complete and overall. At first glance, the program achievements might not be so impressive but the potential of the program is huge, especially when targeting also the savings of migrants, besides remittances. Local and international experts already suggest some adjustments and improvements to generate more investments and enhance the multiplier effect, amongst them are creation of an overarching referrals system, strengthen beneficiaries' end-market identification and access, increase of beneficiaries access to finance, creation of a crowd-funding platform and loan interest rate reimbursement system.

Colecția
„Publicațiile USPEE”
coordonată de *prof. univ. dr. Gheorghe Avornic*
prof. univ. dr. Cătălin Bordeianu

*Ton Basilicon,
Biblia = Basilicon, Libri LX,
Vol. 1-16*

